

JÓCSIK LAJOS

HÉT EMBER MEG EGY FÉL

MAGVETŐ, BUDAPEST, 1965

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET
ÉLJEN GARIBALDI!

MÁSODIK FEJEZET
SZENT DÁVID FENT A HOLDBAN

HARMADIK FEJEZET
HÉT EMBER MEG EGY FÉL

ELSŐ FEJEZET ÉLJEN GARIBALDI!

1

A gázgyár velünk szemben állott az utca másik oldalán. A történeti igazság kedvéért azonban mi laktunk a gyárral szemben, mert a gyárat korábban építették. Abban a korban létesült e folyton zakatoló gyárüzem, amikor a magyar városok csinosodásukat határozták el, valamikor a millennium tájákn. Elképzelem: nagyra törő polgármesterek, hírességre vágyó, vidéki tanácsnokok nagy beszédekkel szónokoltak a szülővárosok csinosodásáról, s arról, hogy muszáj haladni, mert lemaradunk, elmaradunk a kor mögött, ideje tehát az olaj- és petróleumlámpákat a modern gázvilágítással felcserélni. „Legyen világosság, igen, polgártársak, legyen világosság” - írta a helyi lap is, amikor a gázgyár „meghonosításáért” küzdött és harcolt. A városi tanácsban a gazdák, a Liszik és Ficák meg a Domanizsák és Kádekek visszaharcoltak, hogy minek a gáz, meg kinek a gáz? Nekik a mécsvilág és petróleum is fényeskedik annyit, mint az örök világosság. Mert ez is olyan kitalálás, mint a „flaszterozás”, ami a főtéren meg egy-két mellékutcán valósult meg, de laknak arra gazdák? Urak meg kereskedők laknak arra, nem pedig gazdák. Hát a gázlámpákat is odaállítanák elsősorban, ahol flaszterosak az utcák. Fortélyal, ravaszsággal és lekenyerezéssel mégis utat törtek a tanácsnokok a haladásnak, és megszavaztatták, hogy ingyen telket biztosítanak a gyárnak, ha bejön a városba.

De hol adjanak ingyen telket neki?

Hát adtak a város legszélén, mocsarat és ingoványt.

A haladást pártoló tanácsnokok összeváltak a szemeikkel, amikor a gazda-virilisek az ingoványt kárörvendő ravaszdisággal megszavazták. „Szép ajándék, ha nem redves meg nedves, ez pedig nedves ám!” - vágott társai felé a Liszi, a testre is legnyomósabb virilis, a Kádek meg ugyancsak röhögött ezen. Azon nevetgéltek tehát egymás között, hogy a tanácsnokok nem is sejtik, milyen telket szavaztak a gyár megtelepítésére. Pedig tudták, tudva tudták, hogy az a hely a lidércfények és cigányhalászok telke. A szavazó ülés után azt mondta az egyik tanácsnok a többieknek, amikor a Lisziék virilis csoportja begyesen elment: „Csak egy talpalatnyi földet adj nekem, ahol a haladás lábát megveti, s a világosság forrását föl fogja építeni.” „Hát itt aligha” - felelte a budapesti vállalat képviselője, aki leutazott a városba, és a tanácsülésen is részt vett -, „ide aligha építünk, nincs annyi befektetése a vállalatnak, hogy a mocsarat feltöltesse.” „Ó, kérem, egy év múlva tessék ezt a helyet megtekinteni!” És rendeletet adott ki a város, hogy a szemetet és a belterületről eltávolítandó minden törmelék, bontásihulladékot erre a helyre kell kihordani. Esztendőre vagy kettőre elkezdtek a gyár alapjait ásni, s a városi mérnök, a Gombos úr utcát is rajzolt a város térképébe, evvel a névvel, hogy Gázgyár utca. A virilisek ki voltak játszva, s csak pohos dohogással jártak az építkezésekhez, nem süllyednek-e a falak a volt ingoványon.

A város olcsón adta az ingoványtelkeket, hát a szegénység idehúzódott, s az utcát vályogból vagy téglából emelt szoba-konyhás házakkal építette tele. A gazdaporták vagy úrilakok tulajdonosai nevezték ezeket a szegény-házakat „vityillóknak” meg „gurdzsaloknak”, avval hogy sebaj, úgyis a város legszélén épülnek, a bűzővezetben, a gázgyár mellett.

Így kerültünk mi is a gázgyárral szembe.

A város másik szélén, a folyón túl, más gyárak is állottak, bőrgyár és talpgyár. Ezek a gázgyárnál sokkal nagyobbak voltak. Ez volt az igazi gyárváros, de nekünk csak a gázgyár

jelentette a gyáriüzemet, mert közelségénél fogva azt ismertük. A gyár óriási telken feküdt. Az utca frontján voltak a kemencék és az emeletes irodaépület. Beljebb a szén- és koksZRaktárak, a két hatalmas gáztartály, a javítóműhely és a gépház, meg az igazgató lakása.

S csakhamar családi kapcsolat létesült köztünk és a gyár között, mert „bekapott a gyárba” anyai nagyapám és egyik fia, a Pista. Nagyapa napszámos volt a gyárban, Pista azonban szerelő, aki az utcai és házi szereléseket végezte, és szépen keresett.

Nagyapa nagyon régen Egyházszegről származott, szüleit korán elvesztette, besodródott a városba, ahol örök napszámoskodás mellett örök szegénységben élt, még akkor is, amikor sikerült neki a „gyárba bekapnia”.

Olyan udvaros mindenese volt a gyárnak. Hűtötte a retortákból kikerült, izzó koksZot, és kátrányos hordókat töltögetett. Lassú, a gyárban is tempós parasztember volt ő, alacsony termetű, fekete ember, akkor már a hatvanon túl. Pista fiában nem telt sok öröme. Jól keresett, de pénzt haza nem adott, keresetét minden szombat este elverte a Löwinger-kocsmában. Az itálra szerelőtársai szoktatták rá, az itálra és az éneklésre. A szombati fizetések után bevonultak a kocsmába, s addig énekeltek, és addig ittak, amíg a fizetésiből futotta, és ez egy éjjel és egy fél napon át vasárnap délutánig szokott eltartani. Akkor aztán hazavonultak, Pista megállott mámoros fővel a konyhaajtóban, s töpörödött anyjára rákiáltott:

- Mama, adjon enni!

S a mama, az én nagyanyám, összeaszalódott kis asszonyka, eléje tette, amit tudott, levest meg főzeléket kenyérrel, és Pista szesszel bélelt gyomrát megtöltötte. Akkor aztán hétfő reggelig aludta az itálosok mély és töretlen álmát, csak akkor ébredt fel, amikor veséi annyi szeszt dolgoztak fel, hogy a felgyúlt folyadékot belsőségei nem bírták megtartani. Aztán ismét elaludt. Nagyapa telhetetlen volt vele szemben, s talán irigyelte is őt, hiszen az italt ő is szerette. Ő azonban már csak néhány frakli erejéig bírta a pálinkát, az italoZást ő tehát szerényebben és hangtalanabban művelte.

Nagymama a szentek kitartásával küzdött a két ember között. Tudta, hogy gyenge velük szemben, engedett hát, mert engednie kellett, s heti fájdalmát anyámhoz hordta sírva és egy kis zsírbéli és lisztbéli segítséget kéregetve. Mama adott, amíg adhatott, apa tudtával és beleegyezésével. Apa nem a gyár, hanem a vasút proletárja volt, fűtőházi munkás, majd mozdonyfűtő egészen 1919-ig. Nem volt ez rangosabb helyzet, csak apa józansága mellett valami szilárdabb és biztosabb. Pista sokkal jobban keresett. Az itál azonban annyira puhává tette jellemét, hogy nem háborodott fel azon, ha a Maris lisztjéből és zsírjából rántott neki nagymama főzeléket vagy levest. A Maris az én anyám volt, ahogyan otthon nevezték őt, az atyai és anyai körben.

Azonban elkövetkezett az az idő, amikor Maris, vagyis a mama egyre gyéribben és egyre kevesebbet adhatott. Apa 1919-ben a fűtők bizalmija lett, s a forradalom után nem vették vissza a vasútra. Napszámosságra szorult sokadmagával a gazdasorokon. A gazdák valamikor dühvel nézték, hogy a szegénységet egyre nagyobb mértékben viszi el tőlük a vasút. Pályamunkásnak, fűtőházinak mégiscsak jobb volt, mint a Bencék, Ficák és Liszik cselédje lenni. A MÁV proletárjai gyanánt avval rangoskodtak, hogy állandó volt a kereset, amit az asszonyok hallatlan tervszerűséggel tudtak „beosztani”. S apró tartalékok gyűltek a takaréokban is. Amikor azonban elfogyott az utolsó, akkor elindultak az emberek a gazdasorok felé. A gazdák olyanok voltak, mint a basák, hidegek, merevek - kisistenek. A gazdának pedig viperaméreggel fűjták fel begyeiket. „No, már megint ideette ezt a koszoszt a fene.” „No, megint kunyorál a vasutyi.” Kihallatszott ilyen szólás száz is a nyitva hagyott konyhaajtókon. Megtörtént az is, hogy a szelindekeket uszították rájuk, amikor apáék egy-egy portára benyitottak.

A szemben levő gázgyárra, ahol nagyapa és Pista dolgozott, úgy néztünk tehát, mint a biztosabb lét egyetlen alapjára.

Hajótöröttek előtt látszik így a távoli part a gyilkos hullámok felett.

2

A helyi gimnázium negyedik osztályát jártam akkor, amikor a meglevő nyomorúságot a sors még megtetézte. S ez is milyen sorsszerűen jutott a tudomásomra!

Az iskolából jöttem éppen, csendes ősz volt, még mezítláb is lehetett járni az őszi melegben.

Amint azonban benyitok a gangra, a konyhából az anyám síró hangját hallom:

- Hát most már mi lesz magukkal, mama?

Anyám sírós kérdésére nagymama sírós hangja felelt:

- Hát nem tudom, édes Marisom, nem tudom, éhen veszhetünk!

A kétszeres asszonyi sírás a konyhaajtó és a gang falközéhez szegezett olyan helyzetbe, mintha a bentlevő fájdalmat eleve kihallgatni szándékoztam volna. S anyám ekkor kérdezte:

- Hát hogyan történt, mama?

- Úgy történt édes lányom, hogy apád a kabátja alatt a tarisznyába mindig betett egy kis kokszot vagy hulladék fadarabot, és avval főztem. A gázmester ezt meg is engedte. Evvel nem károsult a gyár. Hát károsult evvel? De az igazgató meglátta az apád, és azonnal elbocsátotta.

- Ó teremtmárja! - sóhajtott anyám az anyja, vagyis a nagymama közlésére. Aztán a rémület haragba fordult, a harag pedig az asszonyi érzések tömkelegében a leggyengébb ellenállás irányába tájékozódott, és ez ez nagyapa volt:

- Hát nem tudott jobban vigyázni a vén tutyimutyi! Mert ezt csak ővele tehették meg! Hát nem látta, hogy jön az igazgató?

- Látta, hogy gyün az igazgató, de ő csak rakta a tarisznyáját. A gázmester aszonta, hogy az igazgatót éppen ez böszítette fel.

- Ó, hát mért nem hagyta abba az a vén gazember!

Mama kimondta a szót, hogy gazember, de nem úgy értette. Hanem úgy, hogy szidta, sajnálta, amiért nem volt az igazgató jövetelénél ügyesebb.

Én érzésben és, hogy úgy mondjam, erkölcsi felfogásomban a nagyapa pártján állottam, és igazat adtam a mama szidalmainak is. A cselekedetet szemrebbenés nélkül nem tudtam lopásnak minősíteni. Későbbi eszemmel a magyarázatot úgy megtaláltam ehhez a sorsdöntő szerencsétlenséghez, hogy bírói tárgyaláson védőbeszédnek is elmondhattam volna. Nagyapa gyermeksege döntő éveit falun töltötte. A tulajdonról teljes mértékben szegényparaszti s későbbi tudatom szerint olyan fogalmai voltak, amely fogalmak a „grófi szérún” alakultak ki. Itt a nincsnek ellentétele az a töméntelen sokaság volt javakban, amely a grófi szérún volt felhalmozva, vagy ami lábon állott az uradalmi földeken. Kötni egy hónaljra valót az uradalmiból, ez ugyanazt jelentette, mint a sajátból venni - igen tisztelt erkölcsi szemlélet. S még élt ez a tulajdonfogalom, amikor már gyárak települtek be a mezővárosba. Amikor a tavaszi és nyári nappalok estébe fordultak, s amikor a hosszú, külső utcákon bevonult a városba a sok kapás és kaszás szegényember, mindegyik hozott egy hónaljnyi herét, kaszált fűvet, megymást a nyulaknak vagy a szegény ember tehenének, a kecskének. Tudták ezt a gazdászoldban

álló mezőőrök és a gazdák is, szemük előtt folyt és történt mindez. Hát kérdeztem volna a bíróságtól, amely előtt nagyapa állott volna, én meg mint az ő védője - hát kárhoztatható-e az öreg Rókus Ignác, hogy neki csak ilyen szerűs fogalmai vannak a tulajdonról?

Akkor, ott, a gang és a konyha közötti falhoz simulva unokai érzésem szíttott nagyapa mellett, és érvelő segítségem forgott a fejemben. Sokszor láttam nagyapát az ablakból vagy a vásártérről, amint hazafelé ment a gyárból. Agyonfoldozott ködmöne fél vállára vetve. A tarisznya valóban mindig ott volt a vállára akasztva a ködmön alatt. A tarisznya a ködmönt gyengén kidudorította. Ott volt az a nyakában, amikor munka után a gázmester a holnapi munkát kiadta. Látták rajta, látták nála. S annyira természetes volt mindez, hogy senki sem szólt érte. A gyár udvarán kokszhegyek állottak, s ebből pár darab annak, aki a hegyekkel bajlódott napszámos bérek mellett?!

A konyhában közben az a kétségbeesett kérdés ült az asszonyi sírás helyébe, hogy:

- Most már mi legyen? - Ezt mama kérdezte. S nagymama erre csak azt felelte:

- Nem tudom, lányom, nem tudom, édes Marisom!

- Hát most már legalább az a Pista ne inna!

- Jaj, lányom, kutyából nem lesz szalonna!

- Hát akkor legalább az Imrének akadna valami keresete! - Ezt mama mondta, s Imre az apát jelentette.

A konyhában akkora volt a tehetetlenség, hogy már valami cselekedetet kellett megszűlnie. S mama egyszerre csak, hosszú hallgatás után, ezt mondta:

- Takarítottam én az igazgatóéknál, meg múltkor vacsorát is adtak, és áthíttak segíteni. Megpróbálom, beszélek én az asszonnyal. Hátha apának megkegyelmeznének!?

- Jaj, édes Marisom, ha úgy gondolod.

S hallottam, amint benyit a szobába, nyilván, hogy felvegye a vasaltat ehhez a cselekedethez. Ekkor aztán én is beléptem a konyhába, mintha akkor érkeztem volna meg. Nagymama szégyellősen a szeméhez kapta kék köténytét, s elfordulva a szemét törülgette, köszöntésemre sem ő, sem mama nem felelt. Mama csak annyit mondott, hogy várjunk, mindjárt megjön. S meg is jött, nem telt bele egy félóra se.

- Hát beszélt az asszony az urával, de az ura azt mondta, hogy nem és nem.

- Tudtam, tudtam, hogy az egy megátalkodott - siránkozott nagyanya.

Aztán nagyanya szedelőzködött. Mintha ebben az lett volna benne, hogy nem meri e nagy bajjal bevárni apánkat, aki ilyenkor szokott az alkalmi mezei munkából megérkezni. Mama kötött neki zsebkendőbe egy bugyornyit lisztet, meg pipirosba egy kis zsírt. Aztán kezébe fogva a csekély holmit, eltotyogott. Sokáig néztünk utána az utcaajtóból. Aztán az ablakból. De behúzódtunk, valahányszor ismerős jött az utcán, ne lássa szomorúságunk, mama könnyeit. Meg annyi ereje se volt mamának, ami egy fogadjistenre kellett.

Nagymama ment, ment az utcán, lassan, meg-megállva, nyilván öreg könnyeit törülgetve. Az utcánk a vásártérben folytatódott, látni lehetett őt egy kilométerre is. Amint tovább dőcögött, gyermeknyivé zsugorodott, de a bánat feltornyozódott fölötte. És mifelettünk is. Elmentében még azt sóhajtotta:

- Ha legalább a Lajos, a Lajos fiam előkerült volna.

A Lajos valahol a Kárpátokban vagy az olasz hegyekben veszett el. Elmentében hát a legnagyobb bánatai támadtak fel a lelkében. Most is csodálkozom azon, hogy annyi bánatot egy akkorka öregasszony el tudott cipelni.

A vásártér túlsó végén megállott és visszafordult. A mama intett neki az ablakból, de azt ő nem látta abból a távolságból, hisz szinte már majdnem a földbe süppedt, mint egy öreg ház, melynek nincs már falait tartó ereje.

Estére megjött apa. Láttam mamán, hogy sokáig gondolkodik, közölje-e az új bajt vele. Mama akkor valószínűleg arra gondolt, hogy apa és nagyapa között nem volt valami nagy az egyetértés. Az ipa és a vő nem tudtak felolvadni az új fészekrakás örömében. Abban, hogy a fiatalok egybekeltek, maguk szabadjára mentek, és kibontották szárnyaikat. Apa sokszor kiért arra, amikor ezt a fészekalja házat „összekoplalták.” Valaki újságolta nagyapának:

- Ignác, szorgos egy ember az a te vőd, az Imre.

- Ugyan miért vóna az? - kérdezte ő.

- Hát alig keltek egybe a lányoddal, már építenek maguknak.

- Nekem nem építenek - válaszolta kurtán Rókus Ignác nagyapánk. Ezt meg apának visszamondták.

Azt meg én is tapasztaltam, hogy ha a mama vasárnapi ebédként húslevest meg egy fél sült kacsát küldött haza a régebbi időkben, hát a nagyapa oda se hederített. Talán befelé azon dohogott, miért nem küldött egy egészet a Maris.

Hát ezek az emlékek lehettek most itt a levegőben. A mama gondolkodásában is. Ezért várt ő a baj megközlésével. De aztán nem akarván más magyarázatot adni a szomorúságának, csak előállott vele:

- Imre, apát menesztették a gyárból.

- Hát mért?

- Az igazgató megkapta, hogy a tarisznyájába kokszot rakott.

- Hát a gyárat azért még nem hordta volna el!

Látható volt a mama fellélegzése erre. És apa még hozzátette:

- Csak ne vóna olyan teddide-teddoda ember, kikaparhatna azért még valamit mezei munkával is. A Janics Janó se öregebb önála, és velünk tördelt a Benczénél.

Az igaz, hogy akkurátus ember volt nagyapa. Ő a maga szabadján szeretett dolgozni, s nem volt benne amolyan madzagszagatos törekedés. Úgysem magának szaggatta a madzagot, gondolta ő állandóan és jogosan. Ehhez tartotta magát. Inkább sokszor passzívan félreállt, lesz, ami lesz. Nagymama hallatlan szívóssággal a szegénység legfenekén is teremtett egy tányér meleg ételt. Hát mindig volt valahogy. Ez volt őbenne. Apa tudta ezt, mert azt mondta:

- Majd csak lesz valahogy, volt ő már rosszabbul is. - De aztán mamának szólva hozzátette:

- Igaz, hogy kenyeret is alig ettetek.

Így az egyetértés a bajban valahogyan helyreállott, csak Mariska nővérem, aki akkor kijárva a polgárit egy varrodában varrni tanult, azt hánytorgatta este, hogy „ilyen szégyent, ilyen szégyent”. Ő a polgáriiban együtt járt az igazgató legidősebb lányával, a polgári után tessék-lássék köszönő viszony maradt köztük, hát talán ezért szégyellte most ezt az esetet.

Bár eszemmel a baj minden részletét felfogni és megfelelő módon átélni nem tudtam, a kedvem elment a latin igeragozás magolásától vagy a hármasszabályos feladatok megfejtésétől, ami a másnapi lecke anyaga volt. Nem voltam rossz tanuló, s talán nem esik oly süllyal a latba, ha egyszer beszedelek. Így okoskodtam.

Az eseményekre azonban nem lehetett nem gondolni. Ehhez be kellett volna csuknom a szemem, hogy a gyárat ne lássam a konyha vagy a szoba ablakán át, vagy be kellett volna dugnom a fülem, hogy zaját, a gépek zakatolását ne halljam. De az orromat is be kellett volna fognom, vagy vattával betömnöm, hogy a gyár szagát se érzékeljem. S ennek tetejébe beretvéval el kellett volna metszeni emlékeim indáit is, hogy a gyár körüli dolgokra régebb időből se emlékezzek.

S mindennek ellenére a gyár mintha ezen a bajos délutánon lépett volna hozzánk közelebb, bele egészen az életünkbe, vagy csak én érzékeltem ezt így.

Mert be-belopakodtunk mi barátaimmal a gyár területére, és csodálatos volt egy-egy ilyen belopakodás. Az egyik sarokban kidobálva heverték a szerelési hulladékok, méteres, fél méteres gázcsövek. El-elcsenegettünk ezekből a hulladékokból fél méteres, méteres darabokat, s milyen fájn puskákat csináltunk azokból! A tusát deszkadarabból semmiség volt ahhoz kifarangni. A nagyobb kaliberű csődarabokból meg milyen ágyúcsövek kerültek elő! Két kerék közé lövegpáncélt, a kerekek alá ágyútálpát semmiség volt szerkeszteni. De a cső, a cső! S a háború gyerekemlékeként milyen seregekké szerveztük magunkat, tüzérségi ütegekkel! És egyszer felvonultunk, mi vásártérik, a piritóiak ellen. Teljes harci rendben, száz-kétszáz gyerekek mindkét oldalon. Tüzéreink kitalálták, hogy a vastagabb csőbe puskacsőnyi vékonyabb csövet szerkesztenek, hogy a háború és a forradalom után halomszám megmaradt patronok beférjenek. S amikor felvonultunk, és arcvonalba fejlődünk, a patronokat szeggel és kalapáccsal sütögette a tüzérség az ellenségre. A patron elsült, az ágyú megszólalt, és az ellenség hanyatt-homlok menekülni kezdett. Hát kellett nagyobb gyönyörűség ennél? Nem kellett. Ellenben a verhetetlen ármádia is szétszóródott. A patronok ropogása felhallatszott a piactérre is. És a rendőrkapitány a hír megjelentésére, hogy valahol a Piritó tájékán lövöldöznek, befogatta a város kocsját, rá a rendőroket, s vágatva a lövöldözés irányába. Egy pillanat alatt vége lett a győzelmünknek.

Aztán a gyár telkén, a gyár szennyvizének az árkában vadászat szalamandrákra és tarajos gőtékre! Ezeket a csudaállatokat csak ott láttam én a szülővárosomban. Onnan hordtuk ezeket az állatokat a gimnázium természetrajzi szertárában levő akváriumokba. És olyan természetbúvárokká léptünk elő, amilyenek csak az Afrika-kutató regényekben szerepeltek.

És egyszer a legnagyobb vágyunk is teljesült a gyárban és a gyár által. Ez pedig a kielégítetlenség korában így szólt: felmenni, csak egyszer felmenni az egyik tartály körbe futó folyosójára, vagy fel a felső harang tetejére!

Az igazgató egyik fia velünk járt a gimnáziumba. Valamilyen gyerekholmi, bicska, üveggolyó vagy miegymás ellenében felvitt bennünket. Csudadolog volt az. A körfolyosó az alsó tartály felső pereménél futott körbe. A felső harang az alsó tartálynál keskenyebb volt, és vízben mozgott le és fel. Én még ilyet sohasem láttam. Érthetetlen volt előttem, hogy a gáztartály egyszer laposabb, egyszer meg egészen felmagasodik. Most láttam, hogy a tartály két fazékból áll. Az alsóban víz van, és a felső szájával a vízbe van beleborítva. S ahogy a gáz fejlődik, úgy emeli a felső részt feljebb és feljebb. Most láttam én mindezt, hogy feljöttünk a felső bura tetejére.

S milyen messzire lehetett innen látni! Körben az egész határt:

- Ni, amott a berek, a kerekerdő!

- Amott a folyó, a nagykőhíddal.
- Én látom a Zsitvát is, nini, ott kanyarog!
- Jaj, végünk - mondta az igazgató Zoltán fia egyszerre csak, s látom, hogy belefehéredik.
- Mi baj, te? - kérdeztem szeppenve.
- Ott az apukám, jaj!

Az igazgató éppen szemleútján járt a gyártelepen. És megállott, és ránk tekintett. Nem szólt egy szót sem, s megkönnyebbültünk, amikor továbbment.

Ellenben könnyebbülésünk nem tartott sokáig, Ismét megjelent. Volt valami a kezében, és egyenesen a tartály feljárójának tartott. Láttam én, hogy kutyakocar az. Vadászember volt, vizslákat is tartott, a vizsláit avval idomította. Odaért, és megszólalt, merev volt az arca, mint egy indiánnak a Vadölő című regényben:

- Takarodjatok azonnal le!

Mi félve ereszkedtünk le a magasból.

A lépcső legalsó fokán alaposan ülepünkre hányt a kocarral.

- Nesze, ez a tied.
- Nos ez, ez a tied!

Fiának meg azt mondta:

- Várj, teveled még külön számolok az este!

S a fia este nem mert hazamenni. Aztán mégiscsak hazament, öccse árulta el másnap, hogy volt még a kocarnak dolga, s a Zoltán alul vizét is eleresztette a verésben.

Én nemsokára a gázfejlesztésből jelesre feleltem, A tanár azért hívott fel, mert én Gázgyár utcai voltam. Jobban elmondtam, mint a könyvben. De felelés közben is éreztem a kocart az ülepemen. Bánta a fene, de az igazgatónak akkor se köszöntem, amikor az utcán szembe jött véletlenül velem.

S most itt van a nagyapa esete.

A kocarvágta sajkást nagyapa miatt újra teljes forróságában feléreztem, amint éppen néztem, hogy a retorták éjjeli pakolása hogy vágja a vörös fényt az ablakon át szobánk falára és fel az égre. A kemenceházban a Pataki bácsi partija dolgozott. Ő volt a partifűrer, a Lábadi Imre bácsi volt a segédfűtője. Pataki bácsi már öregedő ember volt, sűrű termetű, kajla bajszerű, tanult fűtő, aki két pakolás közti szünetben kiült a fűtőház elé a padra, rátömött hosszú szárú cseréppipájára, és eregette a füstöt. A Lábadi Imre bácsi, a segédfűtője meg karikalábú, sovány ember volt, és nagyorrú, az orra félreállt a végiben. Titokban vagy egymás között sokat nevettünk a Lábadi Imre bácsin az orra miatt. Tudtam, hogy most ők az éjjelesek. Erről eszembe jutott, hogy Pataki bácsi mindig milyen kedvesen beszélgetett velünk, amikor körülöttük settenkedtünk. Szeretett mesélni az öreg. Egyszer így szólt hozzám:

- No, te deák - első gimnazista voltam -, hát olyat mesélek én teneked, hogy olyat nem tanítanak az iskolában!
- Mit, Pataki bácsi?
- Hát ide hallgass! Ment egyszer egy szegényember Komáromba. Oszt az úton, Bajcs alatt, a Zsitva rétjén csak látja, mert tiszta hódvilág volt meg harmat, hogy egy öreg banya egy zsétárt tart a kezibe.

- Egy zsétárt?
 - Azt, egy zsétárt. Oszt tudod, mit csinált!?
 - Mit?
 - Hát a zsétárba szedte a harmatot.
 - Harmatot?
 - Azt. Harmatot.
 - Mért szedte a harmatot?
 - Hát a fene tudja, hogy minek! Oszt a szegényember csak nézi, és azt gondolja, hogy oda-megy.
 - És odament?
 - Oda, mert bátor ember vót az a szegényember. Odament az, szépen a banya háta mögé, és kikapta a kezibül a zsétárt. De a banya hátba vágta, hogy ekkora púp nőtt a hátán! - és nagy kört írt le a kezével.
 - Á, nem igaz ez, Józsi bácsi! - mondtam neki én hitetlenkedve.
 - Mi, nem igaz? Hát ha tudni akarod, hogy ki vót az a szegényember, azt is megmondom én teneked.
 - Ki vót, Józsi bácsi?
 - Ki? Hát a Noszkai, a csizmadia. Ha nem hiszed, kérdezd meg tőle!
- Hát a Noszkai csizmadia tényleg púpos volt. Volt annak akkora púpja a hátán, mint egy púposra sült soroksári kenyér. De iszonyatosan rongyosan járt világéletében. Mindig eszembe jutott a Pataki Józsi bácsi meséje, ha láttam Noszkait, de mindig inamba szállt a bátorságom, amikor találkoztam vele, dehogy mertem volna megkérdezni tőle, ő volt-e az a szegényember Komáromba menet, a bajcsi úton. De most az jutott az eszembe, mi volna, ha Pataki Józsi bácsit megkérdezném a nagyapa dolgában, mit szól ő hozzá? A pakolásnak már vége van, biztosan csendesen pipázik az öreg. Valami hallatlan vágy szállott meg, hogy átmenjek hozzá.
- Sokáig bizonytalankodtam magamban, átmenjek-e? Végre, bátorításul önmagamnak azt mondtam, eh, a teremtesít, mi történik, átmegyek. Mintha szükségletre mennék, kiléptem a konyhából. Apa mosdott, Mariska valami szabásmintán töprengett a petróleumlámpa alatt a konyhaasztalon, mama krumplipaprikást főzött vacsorára, mindenki el volt merülve önmagában, hát észre se vették, hogy az udvarra kiléptem. Az utcaajtót észrevétlenül nyitottam ki, és nyitva is hagytam, hogy feleslegesen ne csikorduljon, ha visszajövök.
- Pataki Józsi bácsi meg a Lábadi Imre bácsi már végeztek, és a fűtőházban tettek-vettek. Láttam ezt az ablakon át. Észrevétlenül benyitottam hozzájuk, csak akkor figyeltek fel, amikor mellettük álltam.
- Ejnye, te Lajkó, mit keresel te itt? - eszmélt rám Pataki Józsi bácsi, és a Lábadi Imre bácsi is mintha meglepette volna ferde orrát az üdvözlésemre. De nem volt ám könnyű énekiem az a helyzet. Aztán csak kinyögtem nagy nehezen:
 - Józsi bácsi, tudja, nagyapát elbocsátották.
 - Hát megesik az ilyesmi a magunkfajtaival, te gyerek.
 - Igen, de maguk hogyan gondolják?

- Hát mink hogyan gondoljuk? Hát sehogyan se! - mondta Józsi bácsi, és ez nekem több volt akár a soknál. Mintha csak magának mondta volna:

- Persze hogy sehogyan! - erősítette Józsi bácsi. És én tétován menni készülődtem. De akkor Lábadi Imre bácsi ferde orra töviről a két szénfekete szem úgy csillogott, hogy egészen másképpen gondolják ők ezt az esetet a sehogyannál. De mit tegyek, a szó az szó, pláne akkor, ha már kimondták. Eh, gyerünk innen, és már meg is fordultam, hogy megyek. Akkor aztán a Józsi bácsi megszólalt még:

- Várjál, te!

Erre megfordultam én, de csak úgy félig, és nem arccal őfeléje. Akkor szólt:

- Te, emlékszel, meséltem én neked egyszer a szegény emberről, aki Komáromba ment.

- Igen - motyogtam én.

- Most három éve, amikor deák lettél.

- Igen - motyogtam én újra.

- Hát tudd meg, hogy most az öregapád is olyan lett, mint az a szegényember.

- Hogyhogy?

- Hát úgy, hogy ne magyarázzam én neked a mesét, te deák!

- ???

- Mert abban a mesében a boszorka a hatalom. Öregapád pedig a hatalom vágta hátba. És púpos lett, mert minden szegényember púpos. Annyit verik a szegényt hátba, hogy kipúposodik. Mert batyuban viszik a szegények a gondjukat. Mindenkinek ott van a hátán a batyuja. Hát érted most már?

- No hát, Lajkó, az igazgató a boszorkány - segített megérteni ezt a beszédet a Lábadi Imre bácsi, és szemei csillogtak, mint a retorta parazsa pakoláskor.

- Hát akkor az más! - motyogtam én.

- De ide hallgass, te deák, a teremtesít a te tudományodnak! - kiáltott Pataki Józsi bácsi mérgesen is meg kedvesen is, apa a fiához, bizalommal.

- Egyszer a szegények akkorát ütnek vissza, hogy ahová odaütnek, ott akkora púp kerekedik, mint a kálvária dombja, oszt beleszakadnak, akiknek ezt viselni kell!

- ???

De nemcsak három kérdőjel, hanem háromszáz kérdőjel cikázott akkor az én szememben a Pataki Józsi bácsi mondására. Néztem én a Lábadi Imre bácsi szemeit is a görbe orra tövében két oldalt, de azok is kérdőjelekkel voltak teli, mint az enyéme. S a kérdőjeleket sem én, sem Imre bácsi jó ideig nem törli ki onnan, ha Józsi bácsi nem szól.

- Hát mit gondolsz te, honnan tanultam én ezt a mesét?

- ??? - Nem szóltam én, mert hogyan is találtam volna ki én ezt?

- Hát látom, te Lajkó, hogy kijárhatsz te hat ostobát és hét butát, akkor se találod ki!

- Nem, nem találom én ezt ki, Józsi bácsi. - És ekkor így folytatta:

- Emlékszel te, persze hogy emlékszel, hisz hányszor az ölébe kapott tégedet is, az Ivánra?

- Arra az oroszra, akit ide osztottak be hadimunkára?

- Arra. Itt fűtött a kezem alatt. Oszt hogy tudott az énekelni, emlékszel?
- Igen, emlékszem. Aztán megszökött, és csendőrök keresték.
- No jó, hát látom, emlékszel rá. Hát én attul hallottam ezt a mesét. És amikor elmesélte, gondoltam magamba, milyen sok bolondságot ki nem találnak ezek az oroszok. De amikor megszökött, utolsó este azt mondta nekem:
- Józsi bácsi, holnap davaj, Iván szökök!
- Hát menj a családdhoz, oszt eresszétek haza az én katonafiamat is.
- Jó-jó, Józsi papa. De tudod, hogy Iván miért szökök?
- Pocsemu, Iván? - kérdeztem én, mert megtanultam én tőlük valamit oroszul.
- Hát azért, poetomu, Józsi bácsi, hogy most mi ütünk a boszorka hátára nagy púp, poetomu, Józsi bácsi!
- Á, mikor lesz az? - kérdezte Lábadi Imre bácsi hitetlenül.
- Nekik sikerült, majd nekünk is sikerül egyszer, de menj most, Lajkó, mert meglát itt valaki - szólott Józsi bácsi, és kavargó fejjel kiléptem a fűtőház ajtaján. Kavartak bennem a dolgok, homályosság ült homályosságot a tudatomban. A negyedik diák tudata mit fogott ebből? Iván, szegényember, púpos Noszkai, nagyapa, visszaütés, ki rakja ezt össze valami rendbe az én tudatom számára?

Amikor a konyhába beléptem, Mariska gúnyosan csapott felém:

- Te, már azt hittem, hogy ollót viszek neked!
- Beszélj csak, te hosszú hajú oktalanság, beszélj! - gondoltam én akkor. De azután, amit Józsi bácsi mondott énnekem, az igazgatóékon járt az eszméletem. Visszaemlékeztem rá, amikor idejöttek, a régi igazgató távozása után. Annak a régi igazgatónak egészen elmosódott az alakja énelöttem. Ezek meg egy bútorszállító kocsival fordultak be a Gázgyár utcába, kopott holmival, ócska bútorokkal. A gázgyár igazgatói lakását nem is tudták hamarján bebútorozni. Aztán az egyik szobabútor a másik után érkezett hozzájuk, s ócskások vitték el tőlük a régít.

Aztán estélyeket kezdtek adni, amire meghívták a város előkelőségeit, a polgármestertől kezdve lefelé, bizonyos fokig. Azt hiszem, a tanárok képviselték a meghívottak alját. De a tanárok közül se hívtak meg mindenkit. Nem hívták meg Érdy Jenőt, aki természetrajz tanár volt, a fővárosból került hozzánk, szomszédunkban lakott, végtelen egyszerűség közepette, és forradalmár hírében állott. Lehet azonban, hogy meghívták, csak Érdy Jenő nem fogadta el.

Az estélyek délutánján irtózatoss mennyiségű borospalackot szállítottak hozzájuk a fűszeresinasok. Ugyanannyi mennyiségű sörösüveg is érkezett, és a szódás egy egész kocsi rakomány szódásüveget telepített be a pincébe. A pincéből egy csapóajtón keresztül közvetlenül a konyhába lehetett jutni. A felszolgálók szakadatlanul hordták az enni- és innivalókat.

Egyszer aztán a köteles visszahívások után a kölcsönös vendégeskedések elmaradoztak, s az igazgatóék kezdtek elszigetelődni az új környezetükben. Magyarozatként a következő terjesztett szenteszéjjel. Az igazgató felesége, egy száradt és kellemetlen, varjúarcú asszony, valahol elszólta magát kótyagos fejjel. Állítólag azt mondta, hogy:

- Márpedig az én lányaimat nem fogom gatyás parasztokhoz férjhez adni!

A gatyás parasztok megnevezés a város intelligenciájára vonatkozott. A városban csak egyet kellett lépni visszafelé, és cívis gatyásokba lehetett beleütközni. Gatyásokba, akik hallatlan kitartással és száz és kétszáz holdak biztonságával fiaikban felfelé törekedtek. Ilyen volt a város polgármestere, akinek szülei százholdasok voltak. Ilyen volt egy-két orvos, aki a gazda-

utcából végezte el az egyetemet. Ilyen volt a város számvevőségének a vezetője. Ilyen volt majdnem minden tanácsnok a városban, a városi pénztáros több mint száz holdat bírt a város határának tizenkétezer holdjából.

Akkor arra gondoltam, hogy az igazgatóék maguk verik a hátukra azt a púpot, amit a nagypapa hátára most felütöttek.

4

Minden szombaton, amikor a délután már az estébe némileg beleszürkült, az volt az én feladatom, hogy felseperjem a ház elejét. Ez a tisztaság a holnapnak szólt, vagyis a vasárnapnak. Miért szólt ez a szokás a vasárnapnak? Azért, mert az utcának is joga volt a vásárláshoz, mint az embereknek. Azonban, ha jól meggondoljuk, az utca és az emberek vásárlása egyazon cselekedet volt. Mert ha nálunk nem voltak is padok a házak elé ültve, mint faluhelyen szokás, azért kiüldögtünk vasárnap délután székeken a ház elejébe. Ha apa lazított is a vasárnapon, vagyis ha letette is a kiskabátot, mégis az ünneplő fekete mellénye ott volt a tiszta ing felett, mama meg vasalt kötényt kötött. Így üldögték őket, és mi is őmellettük kint a ház előtti akácfák alatt, amelyek szépen megterebélyesedtek, amióta elültették őket. Hát ehhez a vásárlási szertartáshoz az utcát is vasaltba kellett öltöztetni, hogy „megszólás ne érje a ház elejét”.

Mondom, a házunk frontján én voltam ez az öltöztető. Régebben a mama volt velem vagy Mariska. A Mariska azonban ebből csendben teljesen kimaradt, amikor lánykodni kezdett. Mert ekkor már lány kezében a seprő azt jelentette volna, hogy valami lazulás van a családi fegyelemben, hiszen van már olyan „taknyos” is a családban, amilyen én voltam, aki már önállóan tudott vizet húzni a kerek kúton, ki is tudta önteni, és a teli vödör már a kútba se rántotta. Végeztem én tehát ezt a műveletet, de várjunk az én taknyossággal egy kicsit.

Húztam hát egy vödör vizet, illetve egy öntöző kannával, amelynek a csövére felütöttem az öntöző rózst. A rózst a kerítés egyik léceire ültve tartottuk a kisudvarban. A ház elejét kicsit fellocsoltam, hogy elnyomjam a porzást a seprés műveletéhez. Amikor evvel megvoltam, akkor tempós húzogatóással felsepertem a ház elejét. Ezt szerettem a legjobban. Ez a seprés hasonlított a magasabb munkához. Elöttem a seprőnyomta félkörök olyanok voltak, mint egy jó kaszás rendje. Én mindig arra gondoltam, hogy nem is sepregetek, hanem kaszállok vagy aratok. Ennélfogva olyan szélesen húztam a fűzfavessző seprűt, amit apa kötött, kitűnjön abból, hogy karosan van az megcsinálva. Eközben sokszor eszembe jutott, hogy „vagyok olyan legény, mint te, vágok olyan rendet, mint te, ha nem hiszed...” Mama, volt úgy, hogy nem hitte. Mert amikor már olyan végzőformán voltam a sepregetéssel, mama csak kitekintett az ablakon, megnézte a munkámat. Eleinte sokszor mondotta:

- Lajkó, olyan csmiri-csmáros!

Huj, a mindenségit, de megbosszantott ez engemet. Mert az hogy „csmiri-csmáros”, a mi családi szótárunkban azt jelentette, hogy lehet látni a seprő vonta félköröket. Mert jól seperni úgy kellett minálunk, hogy a ház eleje tükörsima és természetesen tükörtiszta is legyen. Ha a seprű félkörös lépései ottmaradtak, hát ez annak a jele volt, hogy elszette ezt a munkát a sepregető. A mama nem szerette az ilyen munkát, ez volt a csmiri-csmáros, sietős, összevágott munka. Hát aztán már később mama nem is tekintett ki az én munkám számbavételére, mert egy idő óta sokat adtam arra, hogy ne legyen az én felseprésem csmiri-csmáros.

Most is éppen a finomító és tisztázó sepregetést végeztem, amikor a szomszédból kilépett az utcára a Mancza úri szabó felesége, akit, ha nem szerettem is, de mégis köszöntem neki. Azért

nem szerettem én azt az asszonyt, mert úrhatnám egy perszóna volt ez a mesterné. Meg az alsó álla hosszabb volt, mint a felső, és az alsó fogsora mindig kilátszott az ajkai közül. Magukról azt hitték, hogy ők az utca eleje, vagy jobban mondva, a legeleje. A házuk elejét azonban sohasem separték, még vasárnapra sem. Akkor separték utoljára, amikor inasaik voltak, de hogy a Mancza, mint öreg mester a szabóságból kezdett kikopni, és inasokat meg legényeket már nem tartott, hát a szelekre bízta a ház eleje felseprését.

Köszönés után tehát lapítottam a sapkám alatt a Manczánéval szemközt. De nem sokáig lapíthattam, mert csak megszólított:

- Te, Lajkó!

- Tessék, Mancza néni?

- Van már nagyapádnak munkája?

- Nem tudom - feleltem, de lábam kisujjáig belevörösödtem ebbe a kérdezősködésbe. Mert megtudtam én azon nyomban, hogy mindent tud ez a szipirtyó. Persze hogy tud mindent, mert csak szólt:

- Azért kérdelem én, mert ma a piac után láttam öregapád a főtéren sepregetni. Aztán gondoltam, hogy „bekapott utcaseprőnek”. Jó állás, városi állás, meg talán nyugdíjat is kap majd.

Aztán fürkészve nézett egy ideig. Nem nézett sokáig, bement. De nekem a szívem sebes dobogása örökkévalóságig nyújtotta akkor ezt az időt. Védekezésül emlékezőm sietett a szív segítségére. Az jutott eszembe, hogy minden esztendőben, a nyár végére egy sátoros bábszínház érkezett hozzánk. Annak volt egy darabja: „Plutó, az alvilág fejedelme.” Most a Plutó figurája hirtelenkedett az eszembe. Ennek a Plutónak az alsó állkapcája éppen úgy kiugrott, mint Manczánének. És mozgott is méghozzá. Hát ezért lett nekem akkor az az érzésem, hogy a bábosok itt felejtették a Plutót, és ez most itt állt előttem a szomszéd kapuban. Aztán eltűnt a kép az emlékemben, és azt latolgattam: az utcaseprés, mint nyugdíjas állás. „Nyugdíjas utcaseprő.” Nem is rossz, a Plutó anyád mindenségit. Mert tudta ez a nőstény Plutó, amit mindenki tudott nálunk, ez pedig az volt, hogy az utcaseprés az utolsóelőtti stáció az emberi létezésben. Utána csak a szegényház következik.

Hirtelen azonban haragvásféle kerekedett bennem nagyapa iránt, amiért ezt az állást elfogadta. S ennek is emlék volt a hirtelen fölbuzgó forrása. A forrás ugyanonnan csapott föl, a Manczáék kapujából, ahol előbb a mesterné állott, de már bement. Mert volt egy féllábú koldus a szegényházban, amely itt van hozzánk pár lépésnyire, a hatvanhatos koleratemető helyén, félig már a földbe süppedve. A koldust, aki most eszembe jutott, Rémusznak hívták, és a szegényházban lakott. Szinte minden pénzén, amit összekoldult, borovicskát ivott a Fischer kocsmájában. Tavaly télen is beivott, és a hideg a Manczáék kapujában elnyomta. Reggelre úgy találták, hogy megfagyott, nem volt benne élet. Délfelé kijött a város hullaszállító kocsija négy utcaseprővel. Feldobták a Rémuszt, és kivitték a hullaházba, a temetőbe. Azt mesélték aztán, hogy a hullaház viszonylagos melegében némileg magához tért, mert megmaradt lábát megmozdította. Akkorra azonban már megásták a sírját. A temetésre kiküldött utcaseprők mérgükben, hogy nekik a Rémuszal kell bajlódniok a hidegben, csak beledobták a sírba, mint odaváló sepredekét. Igaz, vagy nem igaz, hogy élve temették el? Rémuszt nem bontották fel, nem nézték meg, hogyan fekszik, vagyis hogy élve temették-e el? S most öregapa is utcaseprő?...

Ekkor mama szólt az ablakból:

- Juj, de csmiri-csmáros a vége, Lajkó.

- Egye meg a fene! - vágtam rá, majdnem sírva.

- Nohát, te gyerek! - szólott vissza mama, nyilván azt hitte, hogy véle dacoskodom.

Bent aztán elmondtam a Manczáné kárörvendezését. Mama nem szólt semmit rá, de láttam, erősen töpreng, gondolkodik. Magamra maradtam, és nem találtam a helyemet. Bolyongtam, mint az Urbán lelke. De a fene tudja, hogy az Urbán lelke hogyan bolyongott. Én úgy, hogy kimentem a konyhából a kertbe, onnan Micához a kecskeistállóba. Egykedvűen kérődzött az almon a régi, fekete jószág, jószerivel rám se hederített. Onnan, az istállóból újra az udvarra. Palánkkerítés választott el bennünket a szomszédtól, a Mancza portájáról, a kiejtett szó szabadon átrepült azon, mint a madár. Most is lányvihogást hallok a mesterné konyhájából, majd a vihogásból kiemelkedik a nőtényplutó reszelős hangja:

- No, jól megmondtam én a koszosoknak!

Négy lánya egyszerre kérdezte:

- Legalább a Marcsa lányuknak, anyukám?

- Nem a Marcsának, de annak is megmondom, csak találkozzak vele!

- Hát a Marisomnak? - mondták gúnnyal a mama nevét.

- Nem annak, hanem a taknyosnak.

Nem kérdezték, hogy melyik taknyosnak. Tudták, hogy a taknyos az csak én lehetek. Egyet-értő vihogás csapott fel a konyhájukból, bennem pedig vigyázállásba szökött a fület hegyező figyelem. Nem hiába, nem feleslegesen. Mert csak mondja a magáét a Margit, a legidősebb lánya, s látatlan is látom, hogy kannás mellei irigységgel fújódnak fel:

- Gimnázium köll nekik, meg polgári a Marcsának, ahelyett hogy elmenne az ilyen cselédnek!

No, megálljatok, mondtam tehetetlen dühömben. Nem tudtam volna megmondani, hogy miért, vagy mitől álljanak meg Plutóék a szomszédban. De jó tudni, hogy hányadán állok én evvel a viperafészekkel.

Apa, akinek a mama azonnal megújáságot a hírt, nem méltatta azt valami nagy figyelemre. Csak annyit mondott:

- Á, mekeg a kecske!

A kecske a szabómester volt. Apa tehát a kecskéinkkel egyenlősítette őket a közismert csúfolódás szerint, hogy a szabó az kecske. Egyszer, mikor a Mancza sokáig eredménytelenül hirdette, hogy „szabótanonc felvétetik”, apa felajánlotta neki egyik háromhetes kecskénket. Most a szabóság és a kecskeség egyenértéke nyomán helyreállt a lelki nyugalom, s létünk ennek okán nagyobb fodrokat nem vetett. A családot csakhamar más foglalkoztatta.

Ez a más pedig az volt, hogy eljött a gyárból a házmester, és apát napszámosnak és lámpagyújtogatónak hívta. És apa elment.

A legközelebbi szombaton, és minden következő szombatokon borítékban pénzt hozott. Átadta mamának a borítékot. A boríték lapos volt, én sokkal többet tudtam volna belerakni, vagy legalább beleképzelné. Tudta volna ezt apa is, mama is. De mama akkor pontos gazdálkodást csinált. Később ismertem meg én az ő művészetét, hogyan tudta ő szombattól szombatig „kihúzni”. Húzni pedig a garast kellett, hogy eltartson az újabb garasokig.

Ó, ez a kihúzási művészkedés! Hány fortély a fogása volt ennek!

Eszembe jut egy-két fortély.

A reggeli tejeskávé volt kenyérrel, a kávéba beaprítva. A kávé pedig mama úgy csinálta, hogy árpát pörkölt, és ezt mozsárban megtörte, mert kávédarálónk sem volt. Időről időre

azonban vett egy doboz „Franck kávé”, mert azt hitte, hogy ez javítja a minőségét. A tejet a kecskéinktől fejtük.

A hétfői ebéd zupaleves volt babfőzelékkel. De mi nem használtuk a főzelék szót, nagyon előkelő volt az. Csak csuszpájz volt a főzelék neve. Ebbe a szóba belefért minden bizonytalan értelem. Estére pedig ugyanaz került, ami reggelire. Néha ebédétől való maradék színesítette a kosztot, az is az apa részére. Ez íratlan törvény, szabály volt, amiről senki se beszélt: apa dolgozott.

Kedden. Ah, kedden ne siessünk. Mert apa a zupalevest nagyon szerette. Mindig kért két tányérral. És ilyeneket mondott:

- Hát ha te főzted volna, Mariska, a zupát a katonáéknál, akkor mindenki bezupált volna. - Eközben felénk tekintett. Felénk tekintett, értjük-e? Hát ezt különböző módon értettük. Különböző módon testi és észbeli növekedésünk szerint, ami párhuzamosan folyt le. Zsenge korunkban úgy gyanítottuk, hogy apa minket serkent a zupa élvezetére: kérjünk mi is még egy nagykanállal, amiként még egy tányérral ő. Mama kedves szégyenlősséggel hallgatta. És apa mondása mindig új volt és mindig eredeti.

No hát kedden mama kihúzási művészetében apját az anyjával ebédeltünk. Ez pedig az volt, hogy krumplileves mellett krumplikása következett, a krumplipüré öse. A kását mama liszttel habarta, és reája zsírban sült hagymát készített hintőnek. Ebben az eledelben megelőztük apa zupalevesevési buzgalmát is.

Szerdán a zöldségleves mellé kalács úgy került, hogy lekváros buktát sütött mama. Apa nézhette, hogyan rohannak seregei az ellenség, akarom mondani az éhség leküzdésére.

Csütörtökön a mama elszalajtott egy fél verdung húsért a Pörsök nevű mészároshoz és henteshez. A fél verdung a negyed kiló fele volt, abból került ki a leves. A húst azonban mama „hagymára dobta” valamiféle csuszpájzhoz, azaz főzelékhez. Bő hagyma és húsos lé a hússal.

Péntek téisztás nap hírében tündöklött, s a tündöklés közepette a gránátos mars állott, amelynek lesült darabjéért asztalmenti csatákat vívtunk bátyámmal, az Imrével.

Szombaton a kásák újultak fel, azonban nem krumpli, hanem a kukorica és a köles. A kukorica-kása ugyanazt a hintést kapta, mint a krumplikása, vagyis hagymás zsírt, sok hagymával, kevés zsírral.

Így következett el a vasárnapi ebéd fél kiló húsból főtt levesével, hosszútésztával és káposzta-főzelékkel.

A mama kihúzási művészetében azonban akadtak változatosságok is a jobblét idején, miként a naptárban is akadnak pirosbetűs ünnepek. A kivétel azonban az állandó szabályok erősítője volt.

Apa már gyakorló lámpagyújtogató volt a gázgyárban, amikor megérkezett nagymama. Én furcsának tartottam, hogy hetekig elmaradt, azt a hírt se hozta meg, amit Manczáné közléséből tudtam meg legelsőnek. S amint leült a konyhában, vettem észre, a mama mintha várná, nagymama rukkolna elő az új hírrel. Avval a hírrel, hogy a nagyapa utcaseprő lett. Ellenben nagymama nem rukkolt elő. Éreztük azonban, hogy ennek a hírnek a közlése esedékes. Ki köll azt mondani, az egymásra utaltak íratlan törvénye szerint. Mama egészen bizonyosan tudta, érezte, ha ő jön vele elő, megsérti anyját, a nagymamánkat. Mástól megtudni a hírt, szinte a tudomásulvétellel nagymama megsértése volt. Mama tehát dehogy is jött volna elő az értesüléssel. E szabály áthágása életre szóló haragokat is idézett már elő, nálunk is, más családoknál is. A konyhában hát nagy hallgatások szakították meg a kényszeredett és közömbös

közléseket. Akkor eszünk ágában se volt, hogy nagymama részén ugyanilyen jogos várakozások állanak, hallgatása tehát a mi várakozásunkkal egyforma súllyal esett a mérlegbe.

Így telt el nagyon hosszú idő. Mama ekkor, ügyesen forgolódván a gyermeki megérzésekben, amelyekben a leánygyermek mindig nagyobb készséggel rendelkezik, csak így szólt:

- Mama, eszik egy kis levest?

És erre nagymama, amit sohasem tett, csak visszautasította.

- Á, nem eszek én, lányom, hagyd a gyerekeidnek!

Mondom, nagymama ilyesmit még sohasem mondott. Mama megrökönyödve hallotta ezt a visszautasítást. Miután pedig jó darabig figyelte a tűzhely fölött levő háziáldást, amit még leánykorában varrt ki kék pamuttal, nézte csak merően, arra az elhatározásra juthatott, hogy a csendes erőszak fegyveréhez folyamodik, mert megszólalt:

- No, melegíték egy kis levest. - És hozzáfogott, hogy a tüzet valami ízékkel felélessze a tűzhelyen. Azonban nagymama konokul megszólalt csak:

- Á, lányom, ne pocskold a tüzelődet.

Telitalálat volt ez, de mama anyai szeretetét még ez sem dúlta széjjel. Veszélyes játék volt. Mert délután volt ez a látogatás, a leves meg délről maradt. És maradékot adni egy anyának, ez újabb sértés és újabb támadás oka lehetett. Én már tökéletesen belekapcsolódtam fiatal eszemmel az ellentétek, a vélt és nem vélt támadások áramába, s azóta se vártam feszültebb figyelemmel a következő eseményeket. Most mi lesz? De csak nem szólt egyikük se. Nem szólt egy ideig legalább. S a helyzetben a mama tévedett. Mikor a tűz már fellobogott, s mama bement a spájzba a leveses fazékért, kijövet onnan csak megszólalt:

- Mama, jó húsleves.

Ekkor aztán visszakapta, amit nem várt, amit nem vártunk, mert nagymama a csordulni vágyó szeretet felkínált poharát a földre lötytyintette.

- Á, de jól megy nektek, lányom, csütörtökön is húslevest esztek!

- Mama, csak félverdungból főztem - mondta mama.

S akkor aztán nem esett szólás addig, míg a mama a gőzölgő tányért az asztalra nem tette egy darab kenyérrel. Amikor a híg leveske felpárolgott, a kitörés vagy letörés is bekövetkezett.

Mert nagymama csak felkapta vasalt szoknyáját, és alsószoknyáját az arcához rántva keserves sírásba robbant, feszes pruszlikja alatt keservesen hánykódott hetvenéves szíve és fonnyadt kebele.

- No mi az, mama, édesanyám? - kérdezte mama, de már két arcán az ő búvópatakjai is megjelentek.

- Nincs nekem maradásom már az apád mellett, édes Marisom.

- De az istenért, mi történt, mama?

- Azt mondja az apád, hogy az Imre kitúrta az állásából. Hogy az Imre túrta ki onnan. Jaj, de csak az Imrének ne mondd meg ezt.

- Ugyan, egyen, mama.

S a leves, a híg lötyty, már csaknem elvesztette párolgását, amikor nagymama nekifogott.

Nagymama szótlán kanalazta a híg levest. S bár nem szóltunk egymásnak, mama is, én is úgy éreztem, hogy jelenlétünk feszélyezi nagymamát az evésben. Mama rám nézett, nem szólt, de látó szemeivel megbizonyosodott, egészen biztosan megbizonyosodott felőle, hogy tudom már én, mi ebben a helyzetben a titok. Biztatóan visszanéztem rá, és ekkor mintha csak nekem mondta volna:

- Gyere, Lajkó, kitakarítjuk az istállót.

Istálló? Két kecske kicsiny ólja volt. Kimentünk hát a konyhából és kitakarítottuk. A mama vellával kihányta az almot a kecskék alól, én meg egy lapáttal a sarokba toltam, ahová minden hulladékot kiszórtunk, amíg a kert felásásánál a trágyát és szemetet aláforgattuk. Pár vella szalma volt a kecskék alatt, karos hányással két vellára is fel lehetett volna szedni. De sokat bajlódunk a semmi dologgal, nagymamának legyen magára hagyott ideje az öreges evéssel a konyhában. Végére is ő jött ki a konyhából, és visszaadta azt, amit tőlünk kapott, pedig tudta, hogy egy munkabíró asszony, meg egy kamasz nem két kecskét, de két tehenet is tisztába rakott volna:

- De sok baj van ezekkel az állatokkal - mondta, amint kijött a konyhából. De mi baj lehet két kecskével? Semmi az, legalábbis az almozás dolgában. Mama elkapta az ügyesen vetett szót.

- Bizony van, és milyen torkosak!

Ez pedig arra vonatkozott, hogy amikor a két „gazembert” a gyereknyivé vagy kamasszá személyesített kecskét, a Micát meg a Sárít a vásártéren vagy a szegényház előtti legelőről az „istállóba”, vagyis a deszkából összeütött ólba az udvaron át betereltük, nem volt eset rá, hogy egyik vagy másik le ne kapjon mama virágaiból egyet-egyet. Egyszer a Mica úgy neki-esett a mama rezedás ágának, mint a bivaly a pocsolyának. Husánggal kellett az élvezetből észretéríteni. Azóta gyanítom, hogy a rezedá olyasvalami lehet a kecskeélvezetben, mint a legjobb ital annak, aki a válogatott italok fogyasztásáért ölni is képes.

Aztán avval is meglettünk. S akkor mama vasalt kötényt kötött, és nagymamát a vásártéren végig elkísérte. Én nem mentem velük. Nem is tudtam, történt-e valami öközöttük. Miről beszélgettek, ha beszélgettek egyáltalán? Nyilván beszélgettek, mert az ablakból figyeltem, s láttam, hogy a vásártér végén megálltak, és sokáig állottak ottan. Aztán nagymama ment a „Kangyiba”, a miénkhez hasonló szegénynegyedbe, ahol az ólaknál valamivel rangosabb helyeken laktak a szegények, a nagyapáék is. A „Kangyi” a valamikori vár „Kandi” nevű figyelő bástyájának a tövében feküdt, ahol mindenféle szegényemberek laktak. Ha valakitől azt kérdezték, hol lakik, s az erre azt felelte, hogy a „Kangyiban”, az majdnem annyit jelentett, mintha cigány válaszolta volna, hogy kérem én a Péróban lakom. A város szegénységének egyforma pólusa volt a Péro és a Kangyi, avval a különbséggel, hogy a Péro a cigányok, a Kangyit meg a nem cigány szegénység népesítette be.

Nagymama ezután is el-eljárogatott hozzánk, de nagypapa ettől kezdve sohasem. Csak egyetlenegyszer jelent meg a szélesebb rokonsági vagy családi környezetben. Ez pedig azon a vasárnapon történt, amikor Imrét, bátyámat kikísértük a vonathoz: felment a fővárosba, az egyetemre. Az egyetemi város tőlünk délre, tehát lefelé és nem felfelé esett. A nagyváros varázsában azonban nálunk a fővárosba utaztában mindenki azt mondta: felmegyek a fővárosba. Ebben az emelkedés irányzéka érvényesült, társadalmi tekintetben. Imrét kikísértük az állomásra. A vesszőből font ruhakosarat a Holuska sógor tragacsolta ki. Imre már fent volt a harmadosztályú vasúti kocsik ablakában, mi az ablak körül a peronon. Mindenki ott volt, csak nagypapa nem. Egyszerre azonban, az indulás előtt néhány perccel, sietősen, nagypapa is megérkezett. Jöttében, már a peronon, tarka keszkenővel a homlokát törülgette. Imre feladta a

parancsnoki állását az ablakban, és lejött nagypapa üdvözlésére. Nagypapa megcsókolta kétfelől az arcát. Akkor a keszkenővel már nemcsak az izzadságát törülgette. S mintha vezényelt volna, mindenki kapdosta a szemét, ki a keszkenőjével, ki a kezefejével.

Az első osztályú kupék ablakainál ugyanilyen csődület. Csakhogy ottan az ügyvéd- és orvos-ficsúrok mentek, ugyanabba az irányba, amerre Imre. Néhány pillantás váltódott ott a csoportok között. Imrét szegényt, a nagy út előtt, közülünk senki se irigyelte. Leginkább úgy búcsúztunk tőle, mint aki örökre elmegy. Egyszer, sokkal később, Rahón, a harmadik osztályú kocsiban ülve, nagy sereg szegény zsidót pillantottam meg sírva és jajveszékelve. Valakit a vonathoz kísérték ki, aki Ausztráliába ment. Ez a gyülekezet hasonlított a mi gyülekezetünkhöz. Amikor a vonat a nagyköhíd utáni kanyarban végleg eltűnt, mintha az Óperencia innenső partján maradtunk volna, vagy mintha Imrét a teljes megsemmisülés nyelte volna be nagy hirtelen. Az érzést apa oldotta fel, meginvitálván a kör férfi tagjait a harmadosztályú restibe egy féldecire. Az orvosnék mellettünk való mentükben azt mondták, amit csak én hallottam, mert a karéj szélén állottam, ahogy illik:

- No, rótástul kísérték ki azt a...

Rótástul azt a...? Ami az után következett, azt nem tudtam pontosan megfejtetni, nem mondták ki. Könnyű volt elképzelni, hogy mi következett volna, amit az elme kimondott, csak a száj nem közvetítette. De későbbi nyelvismereteimet megszerezve a búcsúztatás a róta szót gyakran magához ölelte. A róta-rotta, katonai századot jelentett. Valóban olyanok voltunk, mint valamilyen ősi katonai szervezet, a valamikori időben. A rokonság lágyabb köteléke mögül előlépett a keményebb és regulásabb összetartozási érzés. Nagypapát is ez az érzés hozta ide. Elnyomódott benne a családi nyavalyák napi begyűrődése. Érezte, hogy neki ennél az eseménynél a róta élén a jussa és a helye. Mindenki így érezte ezt. Apa is, akinek pedig legtöbb oka lett volna a róta fegyelemsértésére. Behívta azonban nagypapát egy féldecire. Nagypapa elfogadta. Én az asszonyokkal tisztes türelemmel vártam, amíg nagypapa, a Holuska sógor meg apa elintézik dolgukat a restiben.

Az ital azonban a rótafegyelmet és a családiasságot nem oldotta egybe. Ha egybeoldotta volna, nagypapát láthattuk volna nálunk, családias örömben. Nagyanya váltig hozogatta:

- Azt kérde apád, Marisom, mit ír a kis Imre?

De a híreket megtudni ő közvetlenül sohasem jelentkezett.

Az igazság pedig az volt, hogy apa nem túrta ki nagypapát gyárbéli helyéből, hisz az ő fölvétele nagypapa elbocsátása után vagy két hónapra esett. Ellenben az is igaz, hogy a gyár apával két legyet is ütött egyszerre. Mert apa végezte a gyár napszámos munkáját is, ellenben este lámpát gyújtogatott, és éjjel oltogatott. Ezt a munkát nagypapára nem tudták volna rábízni. Tempós öreg volt ő, a lámpagyújtogatás pedig jólábú fiatalabbat követelt. Este a gyújtogatással azért kellett sietni, mert a város bizonyos órától követelte a gázlámpák felgyújtását. A város vezetősége, különösen attól az esettől kezdve, hogy az igazgatóné minden tanult embert a városban gatyás parasztnak minősített, szigorúbban örködött azon, hogy a gyár a gyújtogatás terén eleget tegyen „szerződési kötelezettségeinek”. Így mondták azokon a gyűléseken, ahol a közvilágítás a városi testületben szóba került. Ez pedig a lámpagyújtók testületére fordítva azt jelentette, hogy futhattak, mint a kengyelfutók, hogy a meghatározott időben a város összes lámpái fényeskedjenek. A város a rendőrséget állította rá a lámpagyújtók ellenőrzésére. De a város arra is ügyelt, hogy a lámpák a kikötött időn belül el legyenek oltva, mert ha tovább égtek, a város a közvilágításra ráfizetett. Az oltást is a szigorúan meghatározott időn belül kellett elvégezni. A lámpaoltogatásban is hát ugyancsak serénykedni kellett.

Nagypapa erre a munkára nem volt alkalmas. Nem volt pedig alkalmas az ő mezei tempója miatt. A korán kelés még belefért volna abba a tempóba, ellenben a madzagszagatós igyeke-

zet már nem. Nagyapa körül mező és határ volt a meglevő világ, ahol szántás, vetés és aratás tempója jelentette az ütemet. Ő a gyárat valami véletlen előfordulásnak tartotta, ami valamely csoda folytán lett, de nem hasonult hozzá az ő természete. Mezei szegény maradt ő, ha városaljai helyzetbe dobta is a sors, a Kangyiba kiverve. A víznek a partra vetett fodra volt ő, a lámpagyújtó, a sodrás közepén a hullámok által sebesen tovasodott, kényszerű igyekezet.

És ekkor az igyekezet kényszerűsége annál terhesebb volt, mert a lámpagyújtást a napszámos munka előzte meg. Az oltogatás pedig megelőzte a következő napszámos munkát is.

A napszámos munka legfőképpen abból állott, hogy kokszt kellett fuvarozni a városba erre-arra, a rendelések szerint. Volt a gyárnak egy muraközi fogata, a Lábadi Imre bácsi öccse, a Misó bácsi volt a kocsis. A lovait jól tartotta, adott arra, neki legyenek legszebb lovai hét határon. Ellenben a melléje beosztott kisegítőt magánál lejjebbvalónak tartotta. A szállításokból ezért a dolog vastagja a kisegítőnek, azaz apának jutott. Ő legfeljebb a nagy fűzvessző kosarakat ha rakta a kocsi hegyibe állva. Ellenben a kosarakat, vagy hatvan kilót egyszerre, az apa hordta. Mert ritkán adódott, hogy a kokszt úgy szállították, hogy lehányták a kapuk előtt. Az árban benne volt a helyre közelítés is. És a rendelők megszokták ezt. Éppen ezért úgy rendelkeztek, hogy a kokszt az udvarok mélyében levő kamrákba, pincékbe, néha pedig a padlásra is felkosarazzák. Illetve, hogy kosarazza fel apa.

Apa rendszerint munkából rohant lámpákat gyűjtani. Amikor nyolckor, kilenckor hazaért, mama már meleg vízzel várta a mosakodáshoz. A konyha közepére állította mama a vödröt, annak tetejébe a lavórt, így mosdott apa. A kék gyolcsing majdnem mindig vizes volt a háta tájékán, de sokszor a vállainál véres is.

- Szentegysten, véres vagy, Imre!

Apa sokszor nem szólt. Minek mutogatni a gyalázat jeleit még beszédben is, ha már úgyis látjuk a hátán. Sokszor azonban kifakadt.

- Hogy az isten döglesztené meg!

- ??? - Kérdések karikáztak a konyhában, nem mertük kérdezni, hogy kit. Akkor még:

- Hogy a Krisztus pofozza meg!

Ekkor már tudtuk, hogy bővebb közlés is következik, ha a Krisztust (de nem a Jézust) pofozkodásra kérte fel szokott beszédjében apánk:

- Hát azt a vén sárkányt, a Gombosnét, a városi főmérnöknek a feleségit.

- ??? - Aztán darab szünet után:

- Mert van a tetvesnek a pincéjén ablak az utcára. Oszt aszondom neki, hogy lemegyek, csinálók a pincében helyet a koksznak, és az ablakon lehányjuk. Ő meg erre:

- Jaj, lelkem, a hátsó pincében tartjuk a kokszt.

- Én meg erre: hát ha ott tartják is, ledobjuk az ablakon, aztán áthányjuk a helyére. Ő meg erre:

- Jaj, lelkem, bepiskálják a pincémet, hordják csak le a kosarakban. - Oszt százötven mázsa, és tizenkilenc lépcső le. Hát képzelheted - szólt mamához apa. Mama meg:

- Hogy a mennydörgős mennykő csapna bele!

Én meg emelgettem és ejtettem szemem a könyvből meg oda vissza. A ceruza éppen a kezemben. Szoroztam. Százötven mázsa az háromszáz kosár. Ez tizenkilenc lépcsőn le. Ez annyi mint egy kosarat ötezernégyszáz lépcsőn le. A pokol se lehet mélyebben. De vissza is

megettette az apa az ötezernégyszáz lépcsőt, igaz, hogy üresen, de mindegy. Ez meg olyan magas, mint a mennyeknek országa, ha van.

- És a borraival? - szaladt ki Mariska száján a kérdés.

- Majd az uram elintézi - mondta a Gombos főmérnöknek. Majd elintézi. Az igazgatónak majd megköszöni.

A véres csíkok, a feltörések ápolása a mama gyengéd tiszte volt. Darab fehér gyolcsot tépett, s ha nem volt más, a töréseket tiszta, sótalán zsírral kengette.

De egyszer elment apa a Szendihez, a betegsegélyző orvoshoz a feltöréseivel. A jobb vállá gennyes heget fogott. Ezt a Szendit én is ismertem. Kalácsképű ember volt, a pofazacskói kiszélesedtek, mint a hörcsögé, amikor éppen búzával van a pofája tele. Azt mondta Szendi:

- Hát volt maga katona?

- Hogyne lettem volna! - válaszolt apánk önérzetesen, mivel ha másért nem, agácsfatermete és kidolgozott karjai miatt a kérdést is sértésnek tartotta.

- Hát akkor ez a kis törés katona dolog. - Erre apa:

- De holnap csak megint kosaraznom köll. - Erre Szendi:

- Hát fogja a kosarat a másik vállára.

- No de adtam én annak - mondta apa, amikor az orvostól hazajött. - Azt mondtam neki, hogy az istenit magának, szétmenne maga, mint a takony, a kosár alatt. Tudja maga, mi az, koksztot kosarazni?

- És mit szólt erre? - szeppentette bele ijedelmét mama az apa beszédjibe.

- Azt, hogy feljelent az igazgatónál.

- És...?

- Hát és? Hát jelentsem fel az a kalácsképű takony.

Lehet, hogy telefonált az igazgatónak. Az ugyan nem szólt, hanem apát egy ideig kokszz szállításokra nem osztották be.

6

A napi hajszolódás után apa hirtelen és mély álomba borult. Úgy aludott, mintha vízbe fúlt volna, úgy képzeltem, az álom nagy folyóján úszik valahová lefelé, de nem a víz tetején, hanem elbukva az álom hullámaiban. Csak néha jelzi a teste, merre úszik, mint a vízbe fúló, aki a tüdejéből még levegőt enged fel, s a mentők arról tudják, hol rohanjanak utána, hogy a vízből kimentsék. Apa hanyatt feküdt, és horkolások voltak a testéből felengedett bugyborékok. Először keményen és tartósan hallottuk hangját. A napi fáradtság apró kitörésekben szakadt belőle, ha ugyan egyáltalán kiszakadozott. Aztán lágyabban, de lehet, hogy fáradt lélegzésének figyelésébe mi fáradtunk bele és elaludtunk.

A mama mellette aludott, én kettejük lábánál a keresztbe elhelyezett díványon. Az egyik sarokban Mariska a nagy tölgyfaágyon, amit százévesre saccoltunk. Mama örökölte ezt az ágyat, illetve kapta az anyjától, de nagymama is az anyjától kapta, vagyis a dédanyánktól. Most Mariskáé az ágy, a százesztendősi birodalom. Majdnem kiszaladt a számon az ágyra nézve, hogy „álombirodalom”. Ellenben megszégyelltem magam a gondolatra, amelynek mindnyájunk léte tökéletes cáfolata volt. A Mariskáé is. Ő ezt az ágyat tőlünk, az Imrétől meg

éntőlem örökölte. Amikor Imre még itthon volt, vele aludtam benne. Amikor elment, Mariska kapta meg. Apa, kedvit keresvén Mariskának, akkor az ágyat fehér festékekkel átfestette.

- Ni, új ágyat kapsz, Marinka! - mondta apa, amikor a festéssel készen lett. Azonban a festés vegyesen sikerült, mert az ágy százados barna színe a fehéren át- meg átütöközt, több festék kellett volna annak, ha lett volna több festékünk. Későbbi tudomás csapódik, segédletül, ehhez az átfestéshez: a fehér leányszobákról szerzett tudomásom. Ezt akarta volna adni Mariskának apa? - legalább egy ágy erejéig, a szoba egyik sarkában? S ez vegyítette volna szótlanossá Mariska fogadtatását, amint az udvaron az átfestett ágyat körüljárta? Isten az olvasója a szótlan lelkeknek.

Elég az hozzá, hogy nappali létünkben még éjjeleinkben sem léphettünk ki, ezért nem volt számunkra az álom külön birodalom. A gyár ott zakatolt velünk szemben, harminc-negyven méterre a másik oldalon. A gázkemencéből két szívó motor szívta a fejlődő gázt, és nyomta a tisztítón keresztül a tartályokba. A motorok nem ringattak el.

Aztán az éjjeli retortapakolások fényt csaptak az ablakokon át a szoba szemközti falára, fantasztikus, vörös fényjeleket. Kezdődött avval, hogy a partifűrer megmarkolt egy hatalmas vas kutácsot a fülben kezdődő végénél. A segédfüttő meg azt a végit markolta meg, amely a kaparóban végződött. Miután a szén kiadta az utolsó gázt is, a kutácsot benyomták a retortába, amelynek a szájához egy kétkerekű vaskordét állítottak. A kutáccsal az égő kokszt a vasszekérbe húzták. A fényjelekből, a felvillanó csóvákban pontosan lehetett látni a kokszt ömléseit. Amikor a szekér megtelt, a segédfüttő kivontatta. Akkor aztán az előfüttő pakolni kezdett. A négy-öt méteres kemencéket egyenletesen kellett szénnel megpakolni, fele tartalommal. Az egyenletes pakolás volt a fűtői tudás lényege. Minden lapát szén behajításánál az átizzott kemencéből láng csapott ki: újabb fénycsóvák a szemközti falon! A pakolást csak bizonyos távolságból lehetett végezni a kicsapódó lángok és füst miatt. A lapát szenet hát messziről kellett dobni, hajítani. S a fényjelek mellett minden dobást hallani lehetett az éjszakában, amint a lapát szén a retortában végigszaladt. Dohogó hangot adott, amint a retorta a szenet lapátonkint benyelte.

Amikor ez megtörtént, a fűtők az izzadtságukat mosták a fűtőházban levő hordónál, sokszor én is törültem az izzadtságomat. Nem okvetlen rokonérzés izzasztott velük, hanem a hánykódás az álmatlanság teljességében.

Mama neszező nyúlként aludt apa mellett a másik ágyban. Ágya mellett egy széken ott ketygett az ócska vekker. Az ébresztőóra azonban csak végső biztosíték volt az elalvás ellen. Amikor elérkezett az oltogatás ideje, mama a vekker megszólalása előtt már keltette apát:

- Imre, fél négy!

- Fél négy már, Imre, kelj fel!

Apa nem kelt fel könnyen. Az ébredés és a tudat között percek teltek, amíg a muszáj tudatosította, hogy fel kell kelni. Aztán apa lassan öltözködött. Még hallottuk, amint az utcaajtót becsukta. Mama biztosabban, vagy nyugodtabban csak akkor aludt el.

A lámpagyújtók és a gyár is „revírnék” hívták a gyújtási körzeteket.

Apa revírje a város közepe volt. Kezdődött ez a revír a mi utcánk sarkán. De apa ezt a lámpát oltotta el utoljára, visszafelé jövet. Ez szakmabeli engedménye volt önmagának: világíthat vissza útján, „élvezheti” a maga teremtette fényességet. A második lámpa a volt koleratemető helyén állott, a Máriakápolna előtt. Állott egy a szegényház előtti térségben is ugyanezen a területen. Szemben a szegényházzal a Karasz fűtő háza előtt volt a következő lámpa. Aztán apa befordult a Váralja utcába, amely utca arról kapta nevét, hogy az egykori vár aljában, a várárok vonalán épült. Elég hosszú utca volt ez, egy-két gazdaportával, leginkább azonban

vasutasok laktak benne. A Váralja utca a Széchenyi utcába torkollt a felső végiben. Ez az utca meg volt felezve apa és a Mezei bácsi között. A piac felé vivő rész volt az apa revírje, a vasút felé vivő a Mezei bácsié - csak hogy az apa fele egy igen nehéz tereppel volt örökké áldott. Ott ugyanis, ahol a Váralja utca elérte a Széchenyi utcát, mintegy a Váralja utca folytatásaként a Péro, vagyis a cigánynegyed következett, amelyben három lámpa tartozott bele apa revírjébe. Amikor apa ezeket elintézte, akkor visszajött a Széchenyi utcába, és a piac felé fordult. A város belsejében, a „belvárosban”, a piaccal együtt minden lámpa őhozzá tartozott. Elsősorban is az egykori vár ötszögben futó falait követő utcák, a Törökszalasztó, Forgách és egyéb, történelmi nevű utcák. A Törökszalasztó utcán le kellett ereszkedni a Világos térig, amely a Péro másik szélé volt, ahol városalja szegénység szomszédosodott a cigánysággal. A revír közepét a Fő tér képezte. Itt minden sarkon lámpa világított. A gazdák igazat jósoltak, amikor a gyár ellen kötözködtek: a flaszteros utcák voltak valóban a legfényesebben kivilágítva. A Fő tér közepén állott a legmagasabb lámpa: a gyújtó és oltogató bottal nem is lehetett felérni a lámpáig, kétágú létra vezetett fel egészen az égő buráig. S ez a lámpa örökéző volt. Nappal takarékra állított csapból pislogott a láng. Gyújtáskor a teljes csap nyitásánál lobbant fel a lámpa háromézős fényessége. A rendőrök, akik a lámpagyújtogatók munkáját állandóan ellenőrizték, rendszerint a Fő téren posztoltak: itt volt a legtöbb lámpa, és innen minden irányba látni lehetett a sugárutcaikon: a Batthyány utcán a Kovács bácsi revírje felé, vagy ellenkező oldalon a Komáromi utcába, ahol Mezei bácsi gyújtogatót és oltogatót. S pár lépést kellett csak tenniök, a piacról levezető utcák során belelálhattak a hosszú gazdautcákba, amelyek a külső revíreket alkották, a temető felé vivő Mária utcában a Tyukos bácsiét, ellentétes oldalon pedig az Ág bácsiét, az Andódi vagy a Gugi utcákban.

Amikor apa a piaccal, vagyis a Fő térrel végzett, a ferencrendi barátok utcáján a Damjanich utcába fordult, amely a régi koleratemetőből lett térségbe fordult, amit isten tudja, miért, Szabadság térnek kereszteltek el. Nekünk valóban a szabadság tere volt ez a tágas terület, nem parancsolt itt jószerivel senki, amikor magunk szabadján kecskéket vagy libákat legeltettünk.

Ja, elfelejtettem mondani, hogy a gimnázium, ahová jártam, apa revírjéhez tartozott a Széchenyi utcában, és két lámpa világította meg a frontját.

Amikor apa az utolsó, égve hagyott lámpát az utcánk sarkán leoltotta, akkor végzett. Ez volt az első, illetve százötvenedik lámpája.

Akkor aztán már itthon is volt.

Gyakran megesett, különösen akkor, amikor Pataki Józsi bácsi tartotta a harmadik váltást, hogy kint állt a gyár kapujában, és várta apát:

- Jó reggelt, Imre!

- Jó reggelt, Józsi bácsi!

- Nincsen semmi baj?

- Nincsen semmi, Józsi bácsi. - Ezt mi már hallottuk a szobában. Baj, az nemigen volt. De azért az adott és kapott szó jólesett apának is, Józsi bácsinak is. Józsi bácsi a téli hajnalokon is megvárta apát. Akkor bementek a fűtőház melegébe cserélni a szót, amiben testvéri érzés csordult egyet-egyet, s így jellemzője az emberi melegség volt inkább, mint az értelem. Illetve állandó értelem újult benne minden reggel.

Aztán apa lefeküdt még. Olykor ezt mondta, amint hazajövet vetkezés után eldült az ágyban:

- No, aludjunk még egy verset.

És csakhamar el is aludott.

Hány strófára ment ez a vers? Hát az oltogatás eltartott két óráig. A gyárban fél nyolckor kezdtek. Hát addig még akadt vagy két óra. S ennek az időnek minden nyugodtabb perce értékes strófája volt az alvási versnek.

Reggel hétkor még nekem volt apával tennivalóm. Ez pedig abból állott, hogy apa nekem diktálta le, hogy melyik lámpán van valami javítani való. „A negyvenkilencesre harisnya köll”, vagyis hogy elporlott a finom gázégő. „Az ötvenesnek egyik ablaka ki van törve.” Kitörte a szél vagy garázda egyének, gyerekek, vagy virtuskodó részek. A cédulákat Tyukos bácsi minden lámpagyújtótól összeszedte reggelente, és aznap a hibákat kijavította. Ez volt az ő egésznapos beosztása. Ezért úgy hívták őt, hogy lampiszter.

7

- Hát a mennydörgős mennykő csapna bele ebbe a marha világba! - dördült be apa a konyhába a rákövetkező hónapban, hogy lámpagyújtogató lett. S ebben a berobbanásában nem volt semmi olyan árnyalat, ami csökkentette volna kifakadását, vagy más értelmet adott volna neki, mert máskor is mondta ő azt úgy, hogy mondjon valamit, különösebb ok nélkül is. Ijedelmünk odabújt a mama nagyobb ijedelméhez, amikor ezt kérdezte:

- Mi történt, az istenért, Imre?

- Mi történt? Hát a mennydörgős istennyila.

- No?!

- Hát hogy mit ki nem találunk azok a pihent hájfejek, az a Gombos főmérnök!

Megcsitult bennünk a félsz, mert ebből azt vettük ki, hogy ha valami baj eshet, az nem közvetlenül az apa gondja, tehát nem keveredhet bele valami neki szóló bajba, hanem ez a baj általánosabb lehet. Mert mi dolga is volna apának a Gombos városi főmérnökkel? Csak a gyárnak lehet valami baja vele, mert a gyárat a város részéről ez a Gombos felügyelte. Apró, karikálábú ember volt ez a Gombos, arcát mintha szilvaaszalóban ráncosra aszalták volna, szemei pedig sunyítottak. Mert íme apa:

- Hát ez a sunyi pofa kitalálta, hogy csökkenteni köll a közvilágítást.

- Jaj uramisten, akkor nem köll annyi lámpagyújtogató! - rémült rá anyánk az apa közlésére.

- Dehogynem. Igazság szerint még több köllene.

No, hát akkor megint nincsen közvetlen veszély, mert mama:

- Hát akkor?

- Hát az a ragyaverés kitalálta, hogy a lámpákat éjjel ritkítani köll!

- Ritkítani? Mi az?

- Hát az, hogy amikor telihold van meg felhőtlen idő, akkor minden harmadik lámpát este tíz órakor le kell oltani.

- No hát ilyet!? - És a gyár mit szól ehhez?

- A gyár, az semmit. A közvilágítást a város fizeti. Ő a megrendelő.

- És ki fog ritkítani?

- Hát ki? A lámpagyújtogató.

- Nohát, akkor még az éjjeleteket is elrabolják!
- Hát fontos ezeknek a dolgozó ember nyugalma?
- És mikor kezditek?
- Mikor? Most tizenötödikétül!

Erről egy jó ideig több szó nem esett, de mindenkin látszott, hogy folyvást csak ezen járhatja az elméjét. Apának még egy ránc telepedett oda a két szeme közé, és mama is csak folyton töprengett. A hangtalan töprengését tiszta arcáról és borús nézéséből olvasni lehetett. Ezt mondta ez az olvasás:

- Szegény egy uram, Imre! Most már annyi pihenés se esik majd. Pedig nehezen alszik. Nehezen, mert fáradt. Hátha otthagyná ezt a munkát?! Hisz ide egy barom ereje is kevés! De hát akkor megint mi lesz? Megint bele a bizonytalanba. Vagy legalábbis a bizonytalanabba! És erre mondja apa, hogy az Imre elvette tőle a kenyeret? Ezt a kenyeret? Hát bírná ennek a felét is a Rókus nagypapa? Dehogyan bírná! De ő már csak ilyen.

És a következő vasárnap reggel, kevéssel az után, hogy apa megjött az oltogatásból, a rikkancsok kiáltva felhangoztatták a helyi hetilapot az utcán. Minden vasárnap reggel így volt ez, rikkancshangra ébredtünk, ha aludtunk volna éppen:

- Táááárogatóóóó!... Táááárogatóóóó!... - kiáltották a helyi lapot, melynek Tárogató volt a neve. A rikkancsok különféle hangon, egyéni hangsúllyal kiáltoztak, mondták a lapot Tárogátónak rövid ával, mondták Tórogátónak ó-vá mélyítve az á hangot, ki-ki a maga édesanyja nyelve szerint, kiáltva a származását is. A rövid a betűk falusi származásra vallottak, a hosszú ó-ba csapódó, mély á-betűk városi eredetre. Így tudószkodtunk, és mulatoztunk valaha Imrével a rikkancsokon. Most azonban nem emlékeztünk a rikkancs hangjának a színére, a ritkítás jegyében vártuk a vasárnapi lapot, mert a gázmester jelezte, hogy a lapban is benne lesz. Hát a sarokig elébe mentem én most a rikkancsoknak, s futva vittem haza a zizegő Tárogatót, rohantomban csak a címetek olvastam el. S valóban, a belső oldalon az egész oldalt befutotta a vastagbetűs cím: „Takarékoskodjunk a közvilágítással!” Alatta még: „Gombos főmérnök javaslata nagy megtakarítást ígér.” És: „A városi képviselőtestület egyhangúlag megszavazta a takarékoskodást.”

No de a konyhában már tűzgyújtás és öltözködés közepette várta a lapot a család.

- Benne van? - kérdezték szinte egyszerre.
- Benne, a második oldalon.
- No, olvasd hát akkor. - Én olvasni kezdtem:

Nem volt olyan képviselőtestületi ülés az utóbbi hónapokban városunkban, hogy egyik vagy másik képviselőtestületi tag fel ne vetette volna, miszerint takarékoskodni kellene a városi gazdálkodásban. És mondjuk meg őszintén, ez a kérdés egy nevezőre hozta a képviselőtestület minden árnyalatát. Mert a polgárság minden rétegét egyformán érdekli, hogyan áll a város kasszája. Ha tele van a kassza, a város kasszája, akkor ugyebár nyugodtabban alhatunk. De bezzeg nem alhatunk nyugodtan, ha üres a város kasszája. Mert akkor a város kénytelen kérni. És kitől kérhet? Az adófizető polgárságtól kéri a pótdadót.

No de hát egyelőre és belátható időre nem leszünk kitéve ilyesminek, sietünk megnyugtani városunk méltán nyugtalankodó polgárait. Mert városunk bölcs vezetője éberén őrködik polgárságunk anyagi érdekei fölött.

- Marhaság, olvasd azt a ritkítást! - szólott rám apa.

- Éppen az jön most, ez csak a bevezetés - szóltam, és tovább olvastam, amint a lapban állott:

Városunk vezetése nagy jelentőségű takarékosági javaslatot terjesztett ugyanis a képviselőtestület elé, amelyet ez egyhangúlag elfogadott. Gombos főmérnök...

- Aha, ez azt - szólt apa közbe.

...a számok fényességével bizonyította be, hogy a város eddig tulajdonképpen túlköltezett a fényesség területén, vagyis a közvilágításon. Mert nem használtunk ki olyan takarékosági lehetőségeket, amelyek lábunknál hevernek, illetve a légben lebegnek.

Gombos főmérnöknek úgy szól a javaslata: Mondja ki a közgyűlés, illetve utasítsa a város vezetőségét, hogy holdfényes éjszakákon egyharmaddal csökkentse a közvilágítást.

Igen tisztelt olvasóink, így szól ez a javaslat. S méltán mondhatja minden olvasónk, hogy hisz ez egyszerű Kolumbus-tojása. De mi van e tojás mögött? Vagy éppen ebben a tojásban? Erről szólnak éppen Gombos Imre főmérnök adatai. Lássuk hát Gombos főmérnök legjellegzetesebb adatait!

Ha azt kérdezné valaki, mibe kerül városunknak egy közvilágítási gázlámpa fenntartása, ekkor erre így lehetne felelni az ő adataival; kétezer korona, igenis, kétezer korona. Most már olvasóink képet alkothatnak maguknak arról, mekkora a közvilágítás költsége, ha Gombos főmérnök felvilágosít bennünket, hogy városunkban 560 lámpát égetünk éjjelente a közvilágítás érdekében. És ez a városnak évente nem kevesebb, mint 1 120 000, azaz egymillió egyszázhuszezer koronájába kerül.

És ugyanakkor telihold idején még a hold is világít ennek tetejébe!

Most már azt mondjuk a holdnak, hogy világíts nekünk, öreg barát, továbbra is, csak mi ezalatt leoltjuk lámpáink harminc százalékát. Nem is sok lámpa ez, mindössze 180. De elképzelhetik, hogy avval a mintegy 200 000, azaz kettőszázezer koronával, amit ebből nyerünk, lényeges mértékben csökkenthetjük az adóterheket.

- És az éjszakai nyugalunkat - szólott apa úgy, mintha csak önmagának szólott volna. Én tovább olvastam:

Felmerült a tanácsülésen, hogy még fokozzuk a csökkentést. Különösen a képviselőtestület gazda tagjai voltak ezen az állásponton. De ugyebár minden jóból megárt a sok. Így volnánk evvel a javaslattal is. Itt tehát azt mondjuk Liszi képviselőtestületi társunknak, városunk fiának, hogy azért lassan a testtel. Mert azért minden lámpát eloltani, ez a közbiztonság rovására menne. Hisz Liszi polgártársunknak is vannak őrizni valói, magtárai meg ólái. Nemde? A világosság pedig fél biztonság. Namármost a holdat befogjuk, hogy világítson, és ezen keres a város közel egynegyedmillió koronát, hát az öreg holdtól ne kívánjuk még azt is, hogy éjjeli bakter is legyen, Nemde?

- De, de! Bakterkedjen a Kozárek tifelettetek! - tette a felolvasás végire apa a pontot, mert vége volt a cikknek.

- Nagy bajban lehetnek azok, ha már a holdhoz folyamodnak petróleumért - mondta mama. Így mondta: azok. És evvel megvonta a határt fölfelé. Ez a szó azért is a felfelé vont határt jelentette, mert a Gázgyár utca ároknyi mélységben volt, a város meg a városháza pedig fent a dombon, a piactéren. S ha mi szóltunk, az egyáltalán az alulról való szólása, sóhajtása vagy kiáltása volt. És Mariska is szólott akkor valami lényegeset:

- Írni köllene nekik egy jó levelet.

Erre nem válaszolt senki. Mariska ezt talán úgy értette, hogy hát nincsen mersz nálunk senkiben a levélíráshoz. És könnyített a javaslaton:

- Egy jó névtelen levelet.

Erre se hangzott fel semmiféle elfogadási javaslat. Akkor Mariska már nem szólott többet, csak apában mozdult valami emlék:

- Ilyen marhaságba szoktak belebukni a követek meg a polgármesterek a választásokon.

- Az, igaz az - erősítette mama is.

Aztán, mintha csak egymásnak adták volna a szót, valami régi követválasztásra emlékezett apa:

- Mariska, emlékszel, gyerekek voltunk, oszt a Kovács, vagy ki, a zöldtollas, hogyan bukott meg a követválasztáskor?

- Emlékszek, megbukott!

- De hogyan!? Szerkesztettek arról egy nótát, hogy kétszer eszi meg a lencsét, mert hogy fősvény ember volt. Gyerekkoromban tudtam az egész verset. Hogy is vót, hogy is vót...? Á, hogy felejt az emberi Hogy felejt. Úgy vót valahogy az eleje, hogy:

*Szereti Kovács a lencsét,
úgy csinálja szerencsáját,
megeszi ő és kiteszi,
másodszor is megfőzeti,
bolond aki őt követi,
éljen Garibaldii...*

- Igaz, igaz - mondta mama -, én is emlékszek erre, a mi utcánkban így mondták a kortesek:

*Egy lencséből kétszer főzünk
ha Kovács lesz a követünk.*

Meg hogy:

*Ha Kovács lesz a követ,
eszünk lencsét öleget.*

- No, hát ezek is olyanok, hogy kétszer is megeszik ugyanazt a lencsét - zárta le a beszédet akkor apa, és másfelé kanyarodtak a beszédben és gondolatban, ki erre, ki amarra. Nekem azonban Mariska mondása, nem apa-mama emlékezése motoszkált a fejemben: hogyan kellene ezeknek valami olyat írni, hogy „megbolonduljanak tőle”, amint Mariska szokta mondani. „Olyat mondok, hogy megbolondulsz bele.” Hát én még olyanabbat szerettem volna írni. Apa csapásán indultam, hogy majd összeteremtek én egy csúfolódó-gúnyolódó verset „azokra”, ahogyan mama nevezte őket. Verset sokat tudtam, de sohasem írtam. Most próbálgattam a tollam, elbújva a kertbe, két ribizlibokor közt ülve, a tollam a haragom fekete tentájába mártogatva. Igaz azonban, hogy csak papír meg ceruza volt a kezemben.

Hát haragudni könnyebb volt, mint „azokra” valamit összehozni. Nem is mutattam meg senkinek, ámbár a papírt ronggyá gyűrtem, tehát az „azok” megcsúfolása ugyancsak foglalkoztatott. Így csúfolódtam:

*Hatala, a pógármester,
bírtá ésszel, nemcsak testtel!
Teliholddal megegyezett,
világítsa a tereket.*

*A tereket, az utcákat,
befogta a holdvilágot
világítani, fényeskedni,
ki tud jobban ügyeskedni?!*

*De nem adott neki enni,
s a hold kezdett elsenyvedni.
Mint a nagy C, úgy megcsappant,
a fénye is majd ellobbant.*

*Hatala, a pógármester,
bírt szesszel, nemcsak testtel!
A holdat ő beperelte,
mert a szerződést megszegte.*

*Minden csillag most azt lesi,
ki lesz, ki a pert megnyeri.
Éljen Garibaldi!*

Hát abban én nem voltam biztos, hogy a Garibaldit bevegyem-e a versbe. Tudtam én, hogy olasz szabadsághős volt, s azt is tudtam, hogy valami támadásfélét jelentett a neve a versben, hát benne hagytam.

Aztán titokban letisztáztam, és beküldtem a lapnak, megírva: válaszul küldöm a múlt vasárnapi cikkekre.

És bottal vertem volna az idő ülepét, szaladjon gyorsabban a következő héten. Mert nehéz volt kivárni a következő vasárnapot. Hajnali órától vártam a rikkancsok hangját. Az első messziről jövő felhangzásra már rohantam én, vegyem meg az újságot, de mama megállított:

- Hová rohansz, hisz valahol a vasútnál kiabál még!?! - A vasút pedig vagy két kilométerre volt tőlünk. Aztán jöttében egyre erősödött a rikkancs hangja. Végre kimehettem a koronával a kezemben, mert a lap ára egy korona volt. Meglapultam a lappal a gangon, és keresve kutattam, van-e valami nyoma az én csúfversemnek. Hát a lap főhelyein semmi nyoma se volt. Azonban egyszerre megakadt a kereső izgalmam a szerkesztői üzenetek rovatának első címén, amelyen az első szó volt vastagabban nyomtatva: Fűzfapoetának. A teljes első mondata pedig így hangzott, de ideiktatom az egészet:

Fűzfapoetáknak nem szoktunk válaszolni, de ezúttal kivételt teszünk. Nem magunk miatt, hanem azért, hogy jobb sorsra segítsünk olyan eltévelyedett lelkeket, mint az is, aki a „Pógármester” című verset lapunknak beküldötte. Ne kívánja azonban, hogy versét megelemezzük, minden részletében, mert ugyancsak van abban elemezni való. Mindjárt az első szón is elkezdhetnénk. Mert mi is az, hogy „pógármester”. A művelt ember ezt így mondja, hogy polgármester. Vagy talán a készakarva való póriasodás az erény? Nem hisszük mi azt. És azt se értjük, miért tette verse végére a versíró, hogy „Éljen Garibaldi”. Milyen ízlés, vagy gondolkodás lehet az, amely így mirnix-dirnix előrángatja a nagy olasz szabadsághős nevét és fűzfapoemájába beiktatja? Ami pedig a kérdés érdemét illeti, mi igenis, töretlenül és tántoríthatatlanul megyünk előre a világítási takarékoskodásban, aminek senki által le nem tagadható eredménye az a kétszázezer korona, amit ezáltal megtakarítunk. A fűzfapoeták ugatnak, a takarékoskodás szekere pedig halad. Igenis, halad!

Ellenben olyan lettem én ettől a semmi harctól, ami a névtelenség és ismeretlenség védelmében köztem és a Tárogató között kialakult, mint amikor egyszer kalciumoltásokat kaptam. Így mondta az orvos. Lázas voltam, és mama elvitt a Neszlingerhez. Az kopogtatott és hallgatózott egy csővel a szívem tájékán meg a hátam közepén, megcsóválta a fejét, írt egy cédulát, és elküldött a kórházba. A kórházban tiszta setétben egy masina elé állítottak. Akkor hallottam először a röntgen nevét, amit nálunk mondtak röktönnek, meg röntgenynek. Átesve ezen a „röktön”-vizsgálaton, vissza Neszlingerhez. Az meg tíz napon át szurkálta az erembe az ojtásokat. Ezt is akkor hallottam először: injekció. Hát ez az injekció nagyhirtelen forróságot csinált a torkomban, aztán a végtagjaimban, és pisilhetnékem támadt azon nyomban. Hát ilyen állapotban voltam én, amint beléptem a gimnáziumba, a lépcsőkön felmenet, arra a gondolatra: mi lenne, ha a verset megmutatnám valakinek, meg a „Tááárogatóóó” szerkesztői üzenetét? Forrósodott a torkom, forró fáradság szállta meg mind a két karom, s mondom, pisilhetnékem támadt, szaladtam is a sarokban levő illemhelyre.

A belém bújó ördögtől származó közlési vágyat avval hűtöttem, hogy nincsen, akinek megmutathatnám, akinek elmesélhetném, hogy most miben vagyok én benne. Ketten ültünk egy padban. Én a legutolsóban a Filovics Gyurival, Hosszú kamaszok voltunk, és nagyság szerinti rendben ültettek bennünket, A Filovics egy özvegyasszony hóttbuta fia volt. Nagyon szeretett füllenteni, azért csak a Fillentő Filovics volt a neve a bizalmasabb baráti körben. Ám jól tudott tornázni meg rajzolni, de egyébhez nem értett. Nyurga, szálas gyerek volt a Fillentő, pattanásos arccal. Apja városi tanácsnok volt, de sikkasztott és felakasztotta magát, így tudták ezt nálunk a családi körben. Én azért megvoltam vele. Nem jöhetett azonban számításba a közléshez.

Elöttem a Molnár Jani meg a Hejtejjer Karcsi ült, vidéki bejárók voltak a szomszéd falvakból. Jópajtások voltunk ugyan, de ez nem lehetett oka különösebb bizalomnak, habár voltam is egyszer mindegyiküknél szüreten, és sok mustot ittunk közösen, A Hejtejjer Karcsi ellopta a törkölyös üveget is, és a számba nyomta. Úgy feltüzesített a korty ital, mint a Neszlinger ojtásai, de mégsem mondhattam meg neki vagy a Molnár Janinak, mert hátha kikotyogják, és akkor nekem „merav” vagyis végem, amint Lábadí Imre bácsi szokta volt mondogatni.

Balra tőlem, a másik sorban, ugyancsak a hátsó padban a piritóiak ültek, A Tallós meg a Deák, A Tallós fekete, a Deák meg szőke, vasutasok ivadécai, A Tallós nagy szavaló hírében állott, és nagy ágyat feküdt ki magának ebben a hírességben. Különösen a Walesi bárdokat szerette szavalni Arany Jánostól, ha a magyar tanárunk, az Egedy alkalmat adott erre. Ökölbe szorított kézzel állott az osztály előtt, és szemei valódi tűzben égtek, mikor nem is mondta, hanem ordította: „Ti urak, ti urak, ti velsz ebek”. Az urakat így ropogtatta: ti urrak, ti urrak! S a hálás publikum reáragasztotta melléknév gyanánt a „velsz ebet” szavaló bömbölése elismerésül. Lehet, ő lett volna titkom közlésére a legmegfelelőbb poétai lélek, de aztán őt is el kellett ejtenem. Mert hátha azt lovagolta volna ki, hogy az újság engem fűzfapoétának nevezett. A Deák Jancsi szőke haja és gondos választéka eleve elriasztott.

A többiek meg mind az apa revírjében laktak, tehát városi hivatalnokfattyúk és kereskedő-csemeték voltak. Adófizető pógárok ivadécai, s a papák a zsebükön pártolták a városi világlítás csökkentését.

De volt három lány is osztályunkban. A Hlaváts Frida vidéki bejáró volt, apja cukorgyári főzömester. Nyúlánk, barna lány volt, és már minden formásan serkedt rajta, ami dombo-rulatra a leánytermetnek szüksége van. Tetszett nekem a Frida, s valami rokonérzés benne is serkedt velem szemben. Csak egy baja volt, hogy az órák és felelések izgalmai rettentő izzadságot vertek ki rajta a hóna alatt. Sokszor - szegény - a szép fehér blúzáat egészen

kötözködésig beizzadta, legfőképpen az algebra órákon, hogy a fene ette volna meg azt a sok képletet meg harmadfokú egyenletet. S az a pizok kis Ollai, aki a háta mögött ült a második padban, egy aprócska, semmi kölyök, egyszer az algebra füzetébe becsempészett neki egy reklámot, amely hónalji izzasztó lapokat ajánlott a közönségnek. A Frida, mikor megtalálta, sírva kirohant az osztályból, a tanár meg utána, a folyosóra. Aztán a nagy ijedelemre az Ollai szomszédja, a Kolecsányi, az egyik tanár fia, kikottyantotta a tetteit. A tanár Ollait ugyan veresre pofozta, de az eset fölért egy megsemmisüléssel a Frida számára és a számomra is - legalábbis némileg. Az Ilike, Frida szomszédja, vékony, sápatag leányka volt, fehér húsú és törékeny, Anna meg zsíros és dromedár, szemüveges. Az ember sosem tudta, mit beszélnek a szemei a vastag szemüveg alatt. Akinek a szeme közé nem nézhet, azt meg sem ismerheti az ember.

Ellenben újra csak az oltás forró árama öntötte el torkomat, fejemet és karjaimat, de legfőképpen lábaimat térdeim táján, mikor arra reccsent az agyam, hogy egy osztállyal alattam jár a Hatala, meg a Gombos lánya, a Zsuzsa, meg az Anni. Osztálytársaik apjuk szerint hívták őket pógármester Zsuzsának és főmérnök Anninak, vagy csak Pógármesternek meg Főmérnöknek, mert annyira rajtuk volt, kinek a lányai, milyen ivadékok ők. Még a szaguk is ezt árasztotta.

A Zsuzsa szép, nyúlánk, szőke lány volt, és mindig lesütött szemmel járt, szendén, mint a regénybeli szüzek. Ámbár a lesütött szem nem volt a szendesség jele, hanem az elutasító tartózkodás. Mert a Zsuzsa a társai közül senkivel, csak a Gombos Annival érintkezett. S legfeljebb a fiatalabb tanárookra emelkedtek fel a szende szemek. A Gombos lánya is szőke volt, kerek fejű, de vastag ajkú, olyanok voltak az ajkai, mint a bicskával hasított, friss seb. S a lányok közül ő volt a legmellyesebb, legbögyösebb. Már akkor melltartóba szorult a két fiatal kebel. „Amazonnak” is nevezték kannás mellei miatt. És a Zsuzsa meg az Anni mindig karon fogva sétálgattak a szünetekben. A Zsuzsa így becézte Annit: „En”, ő meg a Zsuzsát Züsziké-nek szólólgatta. Mint két szerelmes. Hisz a Gombos lányára nézve a felsősök már azt suttozták, hogy „kész nő”. És egyszer az egyik felsős az udvaron, amikor karon fogva elementek mellettünk az óráközi sétán, hangosan, hogy ők is hallhatták, csoportbéli társaitól ezt kérdezte:

- Csak azt tudnám, hogy melyik közülük a férj és melyik a feleség?

Hű, lett erre olyan röhögés, hogy a gimnázium tetejéről a galambok is felrebbentek. De következménye is lett ennek. A Züszki és En felgyújtott arccal rohantak a felügyelő tanárhoz, az erkölcsösöz „Csőrihez”. Az pedig órákon át vallatta a felsőst, hogy megjegyzését hogyan értette? Honnan vette, honnan hallotta ő az ilyesmit. Végre is az lett a kínvallatás vége, hogy Csőri másnap a diákot a barátokhoz gyónni és áldozni kergette. Kikötötte azonban, hogy a gvardiánál gyónhat egyedül. Ez a gvardián pedig valóságos ördögűző, szikár ember volt, az önsanyargatástól beesett arccal és fáklyát lobogtató szemekkel. A felsőst a gyóntatószékben majd egy órát sanyargatta.

Mi volna, ha most ezt a firkálmányt beküldeném az önképzőkörbe? - villant belém, amint Züszike és Annika elhúzott mellettem az első tízpercben, ugyancsak összekarolva s bizalmasan vihogva valamin és pógármestermód és főmérnökformán begyeskedve. A vér láthatóan szaladt a fejembe, mert Hejtejjer Karcsi csak azt mondja, amint rám néz:

- Nincsen valami bajod, nem vagy te lázas?

- Nincs, semmi bajom sincs - hebegtem én fogvacogva.

Aztán mind csak azon jártam tökeszemet, hogy hajtaná ki belőlem a belém bújt, incselkedő ördögöt a szentlélek, vagy Asszisi Szent Ferenc. Miért éppen ő? Mert nálunk a Csőri, a hittanár Asszisi Szent Ferenc-kultuszt teremtett, hát ő jutott az eszembe. De nem mozdult se

a szentlélek, se az asszisi szent az én megsegítesemre, az ördög tehát tovább incselkedett énvelem. Pontosan úgy, ahogyan a Csőri szokta az ördögöt lefesteni: az ördög, a Kísértő, a vállatokra száll, és fületekbe suttog onnan. De álljatok ellen neki, inkább dugjátok be fületeket, és csukjátok be szemeteket. Hát én hiába dugtam volna be fületem. Mert az incselkedő kísértő folyton csak ezt suttogta:

- Küldözgetnek az önképzőkörbe még silányabb csinálmányokat is, mint a tied. Ne légy hát kishitű, hisz ebben a tanodában tanult valamikor Czuczor Gergely, és az is írt incselkedő verseket. Nekem elhiheted, neki is én adtam tanácsot - néha.

- Hess, te kísértő! - mondtam én, és hátra is fordultam, nem áll-e ott, hátam mögött a Sátán, testileg is. Nem állott ott az udvaron, de tovább suttogott:

- Vágd ki azt a takarékosági cikket, mellékelj mellé a verset, jó vers az, én vállalom, oszt jeligés borítékot is csinálj, de hagyd üresen.

- S felolvassák? - hebegtem én a kísértőnek.

- Ne félj, én gondoskodok róla, hogy felolvassák. Elég ez teneked?

- Elég - hebegtem csak újra, és a kontraktus az ördöggel meg volt kötve, megkötöttem, mint a Fauszt mester.

És így cselekedtem. Amikor a legközelebbi szombaton összehívták az önképzőkört, úgy mentem a gyűlésre, mintha valakit a hátamon cipeltem volna. Igyekeztem a hátsó padok felé, a felsősök közé elkeveredni. A szavatok és a közlésre elfogadott elbeszélések elhangzása után a vezető tanár kotorászott a papírai között, és csak látom, hogy az én kék borítékot húzza onnan elő, miközben kárörvendő pillantásokat vet a gyülekezet felé, és mosolyog az orra alatt. A Szeges volt ez, így hívtuk őt, ellenben Szegessy volt az igazi neve. Finom ember hírében állott, mindig tiszta volt az inge, az ingen kemény gallér, a nyakkendőjébe egy villogó bronz beletűzve, nadrágja élre vasalt és hegyes orrú a félcipője. A harisnyájába meg kétoldalt csíkok voltak behímézve. Az öltözködés volt ennek az embernek a lényege, mint „igazi úri” embernek. Ez most mind átvillant az agyamon, és befelé csak azt hebegtem, hogy most mi lesz? Szerencsémre vállas felsős ült előttem a padban, leborulhattam az én padom lapjára, és arcomat eltakarva hallgattam csak:

- Most pedig - kezdte Szeges -, egy rikító példát mutatok be nektek arra, hogy egyesek hogyan aljasítják le a mi szépre és jóra hivatott önképzőköreinket. - Éreztem erre, hogy mindenki síri hallgatásba és figyelembe feszül bele. És Szeges:

- De előbb hallgassátok, miről van szó! - És ismertette a beküldött cikket, utána pedig felolvasta versemet. A felolvasást olyan tingli-tanglisan művelte, hogy jobban érzékeltesse a vers silányságát. De mikor a végén bement, hogy „Éljen Garibaldi!”, olyan nevetés, sőt olyan röhög csapott fel, hogy megtántorodtak bele a falak. És a nevetést és a röhögést senki se akarta abbahagyni. Én nem nevettem. A mellettem ülő felsősnek már potyogtak a könnyei, rám dőlt nevetében, s látva az én passzivitásomat rám szólt:

- Hát te mért nem röhögsz, te kismarha?

Erre kényszeredetten én is nevettem.

És Szegesnek sokáig kellett várni, amíg a röhögők hallgatókká csendesedtek. Akkor aztán Szeges is szólt:

- Remélem, ezen csinálmány szerzőjének szól méltó jutalmul ez a harsány hahota. - Erre azonban a hátam mögött valaki súgva azt mondta:

- A fenét! A Hatalának meg a Gombosnak, a Züszinek meg az Ennek. - És a suttogó hang az Ent úgy elhúzta, hogy mekegett, mire pusmogó kuncogás csapott fel a hátsó padokban. Én meg kerestem a két lányt a tömegben. Ott ültek az első sorokban egymás mellett. S hátulról csak annyit láthattam, hogy zsebkendőiket kapkodják a szemeikhez. Közben Szeges szónoklatot tett a következőképpen:

- Mert kérem, lehet gúnyolódni, lehet művelni a satírai műfajt, de aki erre adja magát, az legény legyen a talpán. Tehát, ha gúnyolódik, akkor gúnyolódjék finoman és szellemesen. Mint Cyrano de Bergerac, igen! De mi van ebben a versben, akarom mondani csinálmányban? Milyen sületlenség, hogy a telihold nagy C betűvé silányul, mert a polgármester nem ad neki enni. - Erre ismét felfodrozódott a hallgatóság nevetnékje, de ezúttal nem csapott a kedv olyan magasra, ám a Szegesnek ugyancsak várni kellett, hogy folytathassa:

- Hát eszik a hold? Hát adnak a holdnak enni? És mit adnak neki? Mi volt a szerződésben kikötve? Szecska, abrak, vagy túrósbéles? - Erre már csak úgy nevettek, hogy a Szeges szellemességét honorálják, kötelességszerűen. Ő pedig:

- No látjátok, ugye, hogy egy csomó sületlenség és képzavar, sőt zűrzavar. És behozni ezt a témát az önképzőkörbe! Hát az önképzőkör nem a politikai kérdések fóruma! És évnyitó gyűlésünkön megállapodtunk abban, hogy mik képezhetik témáinkat, ha már feltámad az írni vágyó kedvünk. A tavasz szépségei, a becsületesen végzett, tisztességes munka, a munka feletti örömrzés, a kirándulások leírása, a testedzés örömei vagy irodalomtörténeti témák, mint Berzsenyi ódaköltészete, Vörösmarty hazafisága, satöbbi. De ez? Ugyan kérem!

Ekkor megszólalt a mellettem ülő felsős:

- No, most jön a fekete leves! - Odakaptam tekintetemet, s láttam, hogy nyújtogatja a nyakát. Erre én is a katedra felé lestem, és láttam, hogy Szeges már kezébe vette a kisebb, fehér névjegyborítékot, a jelíges levelet, és ezeket mondta:

- Most már lássuk, hogy ki volt a megtévelyedett. - Aztán:

- No tessék, névtelen jelíges boríték. Hát tessék! Ez mindennél fényesebben igazolja azt, amit én mondtam: a szerző, vagyis ennek a csinálmánynak az elkövetője az ismeretlenség leplébe burkolózik, nem meri vállalni azt, amit elkövetett, mert maga is érzi, hogy csínytevésnél nem művelt egyebet.

Ezzel vége lett a gyűlésnek.

Záró aktusként elénekeltük a Gaudeámusz igitur kezdetű dalt. A felsősök kidagadt erekekkel fújták, sőt bőgték, így még sohasem. Én, mintha a legnehezebb futballmérkőzést vívtam volna végig centerhalfként, úgy támolyogtam kifelé. A Züsz meg az En még szorosabbra bújva sebesen rohantak, menekültek. Amikor a folyosón a lépcsőre fordultunk, csintalanul többen is kiabáltak utánuk:

- Éljen Garibaldi!

- Éljen Garibaldi!

A Szeges, aki hátrább állott, rájuk kiáltott:

- Nem hallgatsz, te! No nézze meg az ember! - És méltóságosan, fennkölt tartással elvonult a tanári szobába. Kint az utcán a felsősök röhögve csoportosultak még darab ideig, aztán az utcák iránya szerint szakadoztak, és így váltak el:

- No, szevasztok, éljen Garibaldi! - Az egyik csoportból az egyik, miután már elmentek vagy húsz-harminc lépést, visszafordult az ellenkező irányba készülő csoport után és kiáltott:

- Te, Pista!?

- Mi az, mit akarsz!? - A szólító visszakiáltott:

- Éljen Garibaldi! - Újabb felszálló röhej. Az alsósok is kiabáló kedvükben harsány és vékony hangon még sokáig szórták:

- Garibaldi! Éljen Garibaldi!

No hát vége van, gondoltam öregesen, hazafelé menetben, pedig dehogy is lett vége még. Mert másnap a Züsi meg az En csak kint pityeregnek a folyosón, holott már az órára becsengettek. A Csőri történelemórája volt az első, ott lelte őket:

- Miért nem mennek be, kérem?

Azok pityeregve:

- Mert a táblára felírták... - de sirtukban nem tudták kinyögni, hogy mit, bár Csőri többször is feltette a kérdést. Aztán tett az eszéhez a Csőri, mert eszébe jutott, hogy ő is megnézheti, mit írtak fel a táblára. Belökte az ajtót, és a táblán, szép, nagy betűkkel ki volt írva:

- Éljen Garibaldi!

Így mesélték az osztályból az ismerőseim. S a továbbiakat tökéletesen át tudtam élni a közlésekre támaszkodva. Tehát Csőri felállt a katedrára. Karvalyorra megnyúlt, majdnem a száját verte, szemüvegein átvillogtak fene szemei és feltette a kérdést:

- Ki írta ezt fel? - Senki sem jelentkezett. Akkor ismét:

- Jelentkezzen férfiasan, aki ezt felírta! - Senki sem mozdult!

- Behívatom az igazgatót, ha a tettes nem jelentkezik! - Erre sem jelentkezett senki. Akkor Csőri:

- Kezeket tenyérrel fel a padokra! - Az osztály feltette. Ekkor Csőri sebesen végigszaladt a sorközökön. Szemüvege mögül úgy belesütöttek szemei a tenyerekbe, mint amikor nagyító lencsével nyáron a nap sugarainak fókuszba gyűjtésével kísérleteztünk, s a fókusz a papírost is megperzselte. Nézte, kinek krétás a tenyere, az ujjai? Mindenkinek tiszta volt a tenyere. Akkor dühében így szólt:

- Azonnal töröljétek le! - Tízen is ugrottak, hogy a felírást letöröljék. Amikor ez megvolt, leült Csőri a katedrára és szólt:

- No, ha nincs bennetek férfias bátorság, majd én kiugratom a Garibaldit! - És feleltetett. Régi anyagot kérdeztetett, amit az osztály régen elfelejtett. Évszámokat mondott, amihez azon nyomban, gondolkodás nélkül hozzá kellett mondani a történelmi eseményt. Gyalázat és romlás színhelye lett az osztály, a Katalaunumi csata mezeje. És Csőriben nem volt kegyelem. Sorra írta be a szekundákat. Minden szekundánál ördögi kárörömmel mondta:

- Igen, a Pragmatica Sanctiót, azt nem tudod? Garibaldit meg éljened? - Vagy:

- Igen!? Nem tudod, ki volt Martinitz és Szlavata? A Garibaldit meg tudod éljenezni? No hát elmegy a te kedved ettől örökre. - És ekkor pokoli ötletre lobbant. Felhívta a szegénysori Balázs Andrást, akinek kocsis volt az apja:

- No, te Garibaldi! Hát azt mondd meg nekem, hogy ki is volt az a Garibaldi?

Balázs csak annyit tudott, hogy olasz szabadsághős volt, és Kossuth Lajos is kapcsolatban állott vele. Ezen túl meg se tudott mukkanni. És akkor Csőri lecsapott rá, szinte szárnyait is kiengedte, mint a lópiszokra szálló, téli varjú:

- Igen, Garibaldit nem tudod, de azért éljenezni tudod? És ti meritek Garibaldi nevét a szájakra venni?

Balázs András esete Garibaldival aztán szárnyra kelt, a tanárok nevetve újságolták egymásnak, és egyik osztályból ők vitték a másikba. Csak Érdy Jenő nem vett részt ebben a hajszában, aki a szomszédunkban lakott. És Egedy, a magyartanárunk sem.

A Garibaldi azonban nem ment ki a divatból. Mert amit a Csóri csinált, azt minden tanár megkísérelte. A szekundának és a Garibaldinak azonos értelme lett. Ha valaki beszedett, akkor azt mondta a tanára:

- No, te Garibaldi.

A diákok azonban, és a mi osztályunkban is ez volt a helyzet, elfogadták ezt a tanári leleményt. Amikor egymás között beszéltek a felelési szerencséjükről, ilyeneket mondtak:

- No, máma Garibaldi voltam... - Ez pedig annyit jelentett, hogy máma beszekundáztam. És ige is született ebből: begaribaldiztam. Vagy csak röviden: bebaldiztam. A Sátán, ki az ötletet a fülembe súgta, ilyen dolgokban szórta tenyerembe a honoráriumot, vagyis a szerzői fizetséget.

De a dolog, bármennyi fordulatot vetett, nem maradt ennyiben. Ezt is sorján elbeszélem.

9

Arról az önképzőköri ülésről egyedül jöttem haza. A Széchenyi utcából befordultam a Váralja utcába. Apa éppen szembe jött velem:

- Kezit csókolom, apus! - Megállott egy pillanatra:

- Honnan jössz ilyen későn? - kérdezte.

- Gyűlésünk volt! -

- Ja? Az más, siess haza. - És evvel ment is a revírjét bevilágosítani. Kis távolságról megfordultam, és néztem, amíg láttam. A gyújtóbotot mentében ügyesen tartotta. Ügyesen és váltakozva. Az a bot egy csöppnyi hüvely volt, amelybe petróleumot öntöttek. Belőle vagy harminc centiméteres, vékonyabb csövecske ágazott kifelé, amibe kanócot húztak. A petróleum beleszívódott a kanócba és égett. Égett pedig kicsi vagy nagy lánggal, aszerint hogy apa a botot hogyan döntötte. Rendszerint menet közben csak pislá tüzet engedett neki kevés petróleummal, mert takarékoskodni kellett. A petróleumot havonta vételezték a gyárban ehhez a művelethez. Ha azonban lámpát ért, akkor fellobogtatta a kis fáklyát. A bot végével fent kinyitotta a gázlámpa csapját, és egy kis csapóajtós nyíláson át a fáklyát a lámpába dugta. Kisvártatva a gázlámpa fellobbant, a piciny és különös szitaszövésű fehér égőharisnyák átizzottak, és a lámpa egyenletesen világított. A fény szétsugárzott a térben, s a világosságon kívül a biztonság érzését is becsöppentette azok lelkébe, akiknek a lelkéből ez hiányzott.

- Belőlem hiányzott-e? - villant az eszembe, amint ott a Váralja utcán álltam az apa után nézve.

Hát én úgy éreztem magam, mint az az ember érezheti, akinek a kezében váratlanul elsül a fegyver. Elsül, nagyot szól, nagyot robban, és a karját vagy a vállát jól meglöki. Én is ilyenformán voltam. Nem vártam én ekkora durranást. De visszalökést sem. Azt vártam, hogy nem a tanár, hanem a kör diák elnöke reagál a csinálmányomra. Azonban nagyobb érdeklődéssel vágta azt a verset a Szeges, mint ahogyan én elképzeltem. Hát ha ez volt az érdeke, száradjon lelke is az érdekén, no.

Apa befordult a Széchenyi utcába, én meg haza.

A kilincsről majdnem visszakaptam kezemet, hidegséget éreztem, pedig jó kikeletünk volt, s nyomában enyhe, szép tavasz, de most borzongás ment rajtam végig, bár tüzelt az arcom, torkom, vagy éppen ezért. Megviselt talán az izgalom? Ilyen gyöngye idegzetű lennék én? - szomorkodtam.

Az egyik napon aztán anyai féltésből és apa határozata szerint nem kelhettem fel, belázasodtam. Látták ezt tüzelő arcomról, megnehezült lélegzetemről és azáltal, hogy mama a torkom alá tette jó kezét: a lázamat mérte. Aztán elszaladt az öreg Neszlingerért, aki olyan szegények orvosa volt, pár koronáért kijött a betegekhez.

Megmérte a lázamat. Sokáig mérte, mind a két hónom alatt. Nézett, s mama kérdő tekintetnek engedve közölte.

- Harminckilenc kettő.

- Jaj, akkor baj van - ijedt vissza a mama.

- No, nincs nagy baj! Hülés. Könnyen adódik ez ebben a változékony időben. Fekvés, porok. Ki köll ezt feküdni. Meg reggel és este teát adjon neki. Tehet a legénynek egy kis rumot is bele.

Fekve maradtam hát. Az események, ha egyáltalán azoknak lehet nevezni őket, elmaradtak, elmosódtak, valahol nagy messzeségben. De lehet, hogy a betegség okozta egykedvűségen át láttam én ezt így. Mama hozott a köténye alatt egy deci rumot a Fischer-kocsmából, és teát főzött. A rum jól megízésítette és tüzesebb jóságot adott az italnak. Melegített és izzasztott a maga ereje és a porok hatása által. Mama folyton rajtam tartotta a tekintetét. Én szerettem volna kifeküdni a konyhába, mert ott is volt egy öreg díványunk az ablak alatt. Mama azonban nem engedett, mert a konyha köves volt, félt, hogy még jobban meghűlök.

- Maradj inkább az ágyban, inkább nyitva hagyom a szobaajtót - és nyitva is hagyta. Tudta ő, hogy én az ő tevése-vevése közé vágyódom, a keze járásának és ismerős zörejeinek a megnyugtató boldog világába, amit nem tud felidézni senki sem. Mert például Mariska, amikor látta, hogy én teát kapok, csak megszólalt:

- No, én is vagyok olyan beteg, mint te, te híres!

De mama? Még az se fontos, hogy szóljon, hogy tegyen érdekemben valamit, csak az a fontos, hogy legyen, hogy ott legyen. S mit bánom én, hogy hová megy vissza ez az érzés, az emberi lét kezdetén túlra, csak tudom, hogy ez az érzés van, mégpedig úgy, hogy ez a lét legbiztonságosabb ajándéka. Akkor csak félig sírva, félig haragudva a világra, nyűglódhattem ott, mint a pókhálóra ragadt légy, melynek kínjában eresztett donogása messzire elhallatszik.

Vagy az ötödik napon beteglátogatni jött hozzám Molnár Jani és Hejtejjer Karcsi. Délután volt és nyárias meleg, azt hiszem, szombati nap. Amikor benyitottak, mind a ketten mókás ájtatossággal a képükön, köszöntöttek:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- Szervusztok, benneteket mi lelt? - Erre Karcsi:

- Hát se szívesség, se kínálás? Adj széket, csak akkor mondunk el mindent.

- Hát vegyetek! Azt is köll kérni?

- Mi mindent kérünk, mert mi megtisztult lelkek vagyunk, hogy áldott legyen az Úr, akarom mondani, a Csóri neve.

- Karcsi, ne mókázz, beszélj már - szóltam én célszerű türelmetlenséggel.

- No jó, ha te is előlopod a törkölyösüveget.

- Bikfic, tudod, hogy nekünk nincs szőlőnk.
- No, hát beszélj már! - szólt rá a Molnár Jani is, mert Karcsi volt a színesebb beszélő.
- Tehát közkívánatra? No jó. Hát tudod, hogy benne vagyunk nyakig a cefrében. Mert tudod, amikor az a Garibaldi história történt, nem az első, a köri, hanem a második, amikor azok a taknyosok a Hatala Zsuzsa meg a Gombos Anni osztályában felírták a táblára, hogy éljen Garibaldi, csak bejött ám a gimnáziumiba a polgármester Hatala meg a Gombos városi főmérnök.
- Mert persze a Züszike meg az Ennike elpanaszolták otthon, hogy őket üldözik az iskolában - magyarázott Molnár Jani.
- No, hát lett erre ribillió! - ragadta meg a szót a Hejtejjer Karcsi. - Mert az igazgató összehívta az egész tanári kart. S a felsősöktől hallottuk, ők meg a Rémes bácsitól, a pedellustól, aki kéznél levő szolgálaton bent volt a konferencián, hogy a Hatala meg a Gombos, a két atya nagyon, de igende pattogott, hogy oda a valláserkölcsei nevelés, mert a rombolás szelleme benyomult az oskolákba.
- Karcsi, színésztehetség, várta a hatást. Nógattam:
- No és, no és?
- Hát, barátocskám, a Csőri javaslatára kisütötték, hogy rendkívüli lelkigyakorlatokra viszik a népet.
- És vitték?
- Mi az hogy vitték, hajtották, még minket, bejárókat is! - így a Jani. Aztán Karcsi tovább:
- Tudod, milyen volt? Ide süss! - és avval húzta le a harisnyáját a térdéről. A térde ki volt vörösödve, egy kicsit felhorzsolódva is.
- Mi köze a térdednek a lelkedhez, illetve a lelki gyakorlatihoz? Talán ott tartod a lelkedet? - kérdeztem én nevetve. És Karcsi játszott haraggal:
- Csak a tudatlanságod miatt szólsz bután, de ha nem hagyod, hogy nyugodtam elmondjam, ruhástul melléd fekszem! No hát! Te, a Csőri három délután elmondatta velünk a lorettói litániát, méghozzá térden állva a padlón, az osztályban!
- Igen, az osztályban. És ő a katedrán térdelt velünk szemben!
- És a Ványek, a hittanár?
- Az a tornateremben agyusztálta a felsősöket ugyanígy. Az alsóban pedig az osztályfőnökök.
- És most gyöttünk a gyónásbuli, a barátoktól.
- És tudod, hogy a barátok mit firtattak?
- Mit? Azt, hogy ki írta azt a Garibaldit?
- No, kibeszélted a gyónási titkot. Érvénytelen a gyónásod, nem áldozhatsz holnap - szaladt ki Molnár Jancsi száján a malaszt.
- Hát otthon ki a fene fogja ellenőrizni, hogy áldoztam-e? - vágta rá Karcsi nagy sebesen és begyesen, mint aki már elintézte magában, hogy csak addig tart a fegyelem, amíg fegyelmezik.
- Te, és ha másvallású írta azt a Garibaldit? - jutott eszembe, és azon nyomban ki is eresztettem ezt a kérdést.
- Hát a fene tudja - mondta Karcsi -, de ott mozgott az iskolában a Kálnai evref pap is, meg a fiatal rebe, igaz, Jani?

- Igaz, ott láttuk őket a tanári meg az igazgatói szoba körül.
 - Hát az egyszer örülhetsz, hogy betegen feküdtél - zárta le a közlésit a Karcsi. És én, mi tagadás benne, örültem. Nem mintha elkottyantottam volna titkomat az agyusztálásra. Mert mi köze ehhez a gyónásnak? Milyen parancsolat szerint való vétkezés ez? Nem akartam ezt a Karcsi meg a Jani előtt felvetni, vitassuk meg. A Karcsi viselkedésén láttam, mókával és viccelődésbe forduló, belső ellenállással vette és csinálta végig az egész lelkigyakorlatot. A Karcsi olyan volt, aki elmondhatta volna, hogy „hamar mise, kurta prédikáció, hosszú kolbász”. De abban is volt a mi szemünkben egy adag ficamodás, hogy Csőrös, a civil tanár, annyira beleártotta magát a hittan dolgaiba. Nem akartam azt mondani, hogy a hit dolgaiba, mert a magáén kívül másnak a hitéhez neki mi a köze?
 - No, de történt még egy jó hecc, majdnem egy új Garibaldi-história.
 - No, beszéljete - siettettem őket türelmetlenül.
 - Hát tudod - kezdte a Molnár Jancsi, - ez a felsősöknél történt a tornateremben, a lelkigyakorlaton. Mondja, mondja a Ványek a magáét, prédikál az első napon, imádkoztat és prédikál a második napon.
 - Hej, de a harmadikon, a harmadikon...! - vágott a szavába a Hejtejjer Karcsi.
 - Ne vágj a szavamba, én se vágtam a tiedbe... Tehát a harmadikon, amikor éppen azt mondja, hogy Isten hat nap alatt teremtette a világot, megszólal egy basszus hang a tornaterem mélyén:
 - Hogyan tudja, ott vót?
 - És mi lett erre?
 - Hogy mi lett erre? Azt beszélik, hogy aki el tudott bújni valakinek a háta mögé, az majd szétszakadt a röhögéstől, vagy majd berezelt...
 - Hahaha, majd berezelt? - ugrott fel Karcsi. - Egy-egy! Hahahaha egy-egy...! - és tapsolt nevéttében.
 - Hogyhogy egy-egy? - kérdezte Jancsi álmélkodva.
 - Hát úgy, barátocskám, gyónás után, áldozás előtt azt mondtad, hogy majd berezelt! Te se mehetsz áldozni holnap!
 - No, hát nem megyek. De azért ezt ugye megengeded, hogy befejezzem. És aztán az Imrus, a Ványek, a paptanár, föl szólította a társaságot, mondják meg, ki volt? Nem mondták meg persze.
 - És ki volt?
 - Mindenki tudja, hogy a Hinora volt, a center a gimnáziumi csapatban, aki már a városiban is futballozott.
- Mama pár buktát hozott be Jancsinak meg Karcsinak, mert a vasárnapra szóló sütezt már szombaton szerette elvégezni.
- Ez már döfi! - lobbant fel Karcsi, amikor mama a szobaasztalra a tányért letette és kiment.
- Nekiállottak derekasan, mama talán keveset is hozott, gondoltam, amikor az ágyból néztem serény és egészséges evésüket.
- Persze, te nem eszel! - mondta vigyorogva Karcsi - betegnek nem szabad enni! - és a bukta félbe harapva csúszott a torkán, szinte látni lehetett, hogyan csúszik nyelés közben.

Amikor már elmentek, hallatlan vágy fogott el, felkelni és menni, menni. Éjjel nyugtalan álomom volt. Azt álmodtam, még mindig negyedikbe járok, de a többiek már érettségiznek. Furcsán néztek rám mind az osztálybéliek, én meg rettenetesen nyomasztóan éreztem, hogy nem vagyok ott közöttük.

10

Ez az érzés azonban csak az álomban szakadt fel bennem. Mert nappalra kelve és ébredve az odavágyást sok mindem csökkentette. Az álomba azonban nem tudtak belépni a testes és vaskos dolgok és valóságok, amelyek életünket benépesítették. Az álomban csak álmok és vágyak lebegtek test nélküli szállidosásban. Az életes nappalokban vagy álomtalan éjjeli órákon minden, mintha lába lett volna, a lábon pedig nehéz bakancs, amelynek a sarka meg van patkolva, a talpa pedig pocikszegekkel kiverve.

Ágyban maradásom utolsó estéjén is úgy volt, nyitva volt a szoba ajtaja, hogy a konyha közelebb legyen, igazság szerint azonban a mama közelségének nyüglődő óhajtása volt ez. Amíg lehetett, az utcai dolgok és történések magukhoz kapkodták a tudatomat, de lassan leszállt a szürkület. A gyárból az összes lámpagyújtók egyszerre indultak ki a revírekbe. Egy-más után ment apa, Mezei bácsi, Kovács bácsi, Ág bácsi és Tyukos bácsi, a lampiszter. Mindegyiket meg lehetett ismerni szinte a botja tartásáról. A Kovács bácsi, sovány, magas ember, nem hordta a vállára vetve a gyújtó botot, ő a hóna alatt hordta a szerszámját, de úgy, hogy annak fáklyás, felső része előre ágaskodott, valamivel magasabbra a fejénél. Olyanforma volt ez, mint amikor a vadász fordítva viszi a puskáját, a cső van elül és felül, a tusája meg hátul.

A Tyukos bácsi, a lampiszter meg majdnem hosszában és keresztben hordta a botját, mint a lédeciek a létrát az erdőben. Alacsony ember volt ő, a fáklya lángjával se igen törődött mentében. Nem takarékoskodott a petróleummal. Ő kezelte a petróleumraktárt, nemigen gondolt avval, hogy az anyagot mentében elpotyogtatja. Fáklyalángja hát mindig kövéren lobogott, és égő petróleumcseppek hullottak a földre a csapjából. A gyerekek mentek utána, és élvezték ezt a tűzhullást, papirossal, szalmával továbbélesztgették. Revírje a Mária utcával kezdődött a Mária kápolnánál, és ment a vasút és a Piritó felé. A Mária utca sarkán már várták őt állandó gyerekismerősei.

Elrajzoltak hát a lámpagyújtogatók a revírekre osztott városra szerte-széjjel, mert ereszkedett az este.

Mariska is hazajött a varrásból, és Mamával kint beszélgettek.

Mama mondotta, hozzá intézve a szót, vagy csak hangosan gondolkodva:

- Szegény apa nagyon sokat dolgozik avval a ritkítással!
- Igen, nagyon sok az egy embernek.
- Kitesz az két embernek valót is.
- Igen, mama, én is úgy érzem. Csak már én is segíthetnék.
- Á, lányom, még több mint egy esztendő a te felszabadulásod.
- Igen, csak telne jobban az idő, verném én bottal is, hogy szaladna.

- És milyen sovány szegény apa. Múltkor csak elámultam, mikor este mosakodott. Amikor levetette ingét, szinte megijedtem. Minden bordáját számolni lehetne. Pedig milyen szép, telt ember volt ő legénykorában.

Erre Mariska se szólt, én is hallgattam. De nagy nyugalanság szállt megint csak belém. Ugyanaz, mint minap a Jancsi meg a Karcsi látogatásakor. Megint csak menni, menni. Nem volt ez avval magyarázható, hogy apa dolgozik, én meg fekszem, mert fekvésemet nem éreztem dologtalan henyélésnek, megvolt annak a maga oka.

Mama megint szólt:

- A gyár utolsó zsíráját is kiveszi apátoknak. Lerág róla minden lat húst. És fogy a kedve is, mint a kasza fénye. Pedig milyen jókedvű volt az apátok fiatalabb korában.

No hát mama jól megrakta gyújtással az én nyugalanságom rőzséjét, a gyújtót én lobbanítottam hozzá: felkeltem, felöltöztem.

- Mit csinálsz, te? - kérdezte mama, amikor mozgólódásomról észrevette, hogy felkeltem.

- Felöltözök. Főpróbát tartok, mert holnap megyek. Nem fekszem én tovább.

- Nem lesz korán? - kérdezte.

- Nem - feleltem én furcsa rövidséggel, de határozottan. Tudta, az a szó, hogy holnap megyek, az én esetemben csak azt jelenthette, hogy iskolába megyek. Nem is mehettem volna máshová, világgá nem mehettem. A menéshez pedig út is kell. De bizisten, azon az úton, ami akkor némileg felvilágosodott előttem, nem az iskola volt a legközelebbi végpont. Mi hát? Ezt nem tudtam volna megmondani. Talán maga a cselekvés volt a cél: menni és menni.

MÁSODIK FEJEZET

SZENT DÁVID FENT A HOLDBAN

1

Az új rendet annak a holddal világító takarékoságnak az érdekében a következőképpen teremtették meg.

Elsősorban is a város kötelezte a gyárat a ritkításra kijelölt lámpák eloltására, a holdvilágos éjjeleken. A gyár ezt a csökkentést elfogadta, mert a város volt a gázfogyasztó. Egy közös bizottság jelölte ki a lámpákat. A bizottságban a város mérnöki hivatala és a gyár képviseltette magát. A kijelölésnél persze kivételeztek. Ha valami városi „nagyság” fertályárul volt szó, és a lámpa az utcában vagy éppen a háza előtt volt, ezt a lámpát nem jelölték ki ritkításra. A hold ingyen munkájára itt nem tartották igényt, dolgozzon csak a hold az egyszerűbb elemeknek, a „harmadosztálynak”, miként mifelénk a szegénységet megtitulták, nem minden gúnyos hangsúlyozás nélkül.

De a város kikötötte, hogy ha borús idő találna lenni, vagyis ha a hold eltűnne az éj tengerében, akkor minden lámpát égve kell hagyni az előbbi rend értelmében.

- De mi számít holdvilágnak? - vetette fel a gázmester a közös holdvilág bizottságban, ahogyan mi azokat elneveztük.

- Hát mi? Hát a holdvilág számít annak - nevetett Liszi, a virilis, mert őt is bevették a város részirül.

- Hát gazduram - mondta a gázmester -, ez nem olyan egyszerű. Azért nem egyszerű, mert a város ellenőrzi majd a mi munkánkat. Hát mi lesz az alap? Igen, mi lesz az alap, kérem? Honnan számít a hold ingyen világítása? Mert a fogyó holdnak is van holdvilága!

Így aztán megállapodtak abban, hogy a holdvilág akkor számít, amikor a hold elérte már a nagy D formáját. Tart a teliholdon át ugyancsak a nagy D-ig. Tehát nem számít a holdvilág, amikor a D horpadni kezd és C-vé változik. Ezt mind így bevették a szerződésbe. Nem úgy vették be, hogy a ritkítás az első negyedről a holdtőlten át az utolsó negyedig tart, hanem a C és D betűket alkalmazták. A D meg a C betűket azért alkalmazták, hogy a lámpagyújtók, akik egyszerű kétkézi emberek, megértsék az új rendet. Pedig értették volna ők, ha azt mondják, hogy első meg utolsó negyed.

Bevették még, hogy vita esetén a gyallai csillagvizsgáló szakvéleményét kell kikérni.

A szerződéshez mellékleként oda is csatolták a vizsgáló tudományos meghatározását is a hold alakváltozásairól:

A Hold sötét égitest, melyet éppúgy, mint Földünket, a Nap világít meg. Megvilágított fele tehát a Nap felé van fordítva s ezt a felet mi csak akkor láthatjuk egészen, ha a Hold tőlünk a Nappal ellentétes irányban van. EZ A TELI HOLD.

Ha a Hold ugyanabban az irányban van, mint a Nap, akkor sötét felét fordítja felénk. EZ AZ ÚJ HOLD.

Új-Hold után napnyugtával a nyugati égen a Hold keskeny, sarló alakú része látható megvilágítva. Amint a Hold a Naptól látszólag távolodik, a sarló mindig szélesebb lesz, s mintegy 7 nappal Új-Hold után, a Hold korongjának a felét látjuk megvilágítva. EZ AZ ELSŐ NEGYED. További 7 napon át egészen Teli-Holdig a Hold megvilágított része

folyton növekszik. Ezután fogyni kezd a megvilágított rész, s 7 nap múlva ismét csak a fél megvilágított holdkorongot látjuk. EZ AZ UTOLSÓ NEGYED. További 7 nap alatt annak fénye folyton fogy, míg újholdkor ismét teljesen láthatatlanná válik. Újholdkor a Hold a Nappal együtt kel, illetve nyugszik. Első negyedben a Hold akkor delel, amikor a Nap lenyugvóban van. Teliholdkor a Hold akkor kel, amikor a Nap nyugszik. Utolsó negyedkor a Hold éjfélkor kel fel.

- Hát most már egész csillagvizsgálók leszünk, hogy a Krisztus pofozza meg azt is, aki ezt a marhaságot kitalálta! - fakadt ki apa, amikor azt az okosítást a gyárból hazahozta, és Mariska otthon este elolvasta. De fakadozott szegény akkor is, amikor első alkalommal, az utolsó negyedkor éjféltre mentek ritkítani. Amikor hazajött:

- No, hogy a sasvári szűzmárja döglessze meg ezt a gyehennakirályt!

- Kit, Imre? - kérdezte mama, amikor apa vetkőzött.

- Kit? Hát azt a hosszú, vörös rendőrt, azt a Blaskovicsot, vagy hogyan hívják. Hát megállít a piacon, hogy neki engem föl köll írni, mert egy órával később ritkítottam, mert ő figyelte, már egy órája fönt volt a hold.

S ugyanígy voltak a többi lámpagyújtogatók is. Irkálták föl őket feszt, vagyis majdnem minden alkalommal. Egy félhónapnyi idő volt csak nyugalmas a rendőrök miatt, tehát az az idő, amikor nyilvánvalóan nem köllött ritkítani. De amikor az éjszakák beleszorultak az első és utolsó negyed közé, akkor jaj lett a lámpagyújtogató élete és éjszakája ritkítás közben.

Nálunk mamának, igaz, a mi segítségünkkel, ki köllött tanulni a holdnaptárt, és a vekkert éjjel mindig ahhoz igazítani.

És úgy gondoltunk vissza arra az időre, amikor csak a hajnali oltogatásokhoz köllött igazodni, mint a boldogság örökre eltűnt és letűnt korszakára. Mert most majdnem minden kritikus időben történt összeütközés. Most is, apa már megjött és vetkőzik. Bevezetőül csak annyit mond:

- Azt a holdvilágos hétszentségit! - Már tudtuk a bevezetőből, hogy megint valami baj van. Ilyenkor csak mama szólhatott, illetve kérdezhetett.

- Megint volt valami?

- Volt! - reccsent apa hangja, de nem folytatta mindjárt. Csak akkor, amikor már lefeküdt.

- Most meg az a marha azon vitatkozott, hogy hiányzik még egy sukk a negyedhez. Oszt mondom neki:

- Nem látja, hogy teljes a negyed?

- Hát hol a maga szeme? - mondja az a... - és apa olyant mondott, hogy nem lehet leírni, pedig igaz volt az. És:

- Egy fél óráig vitatkoztunk, és méregettük, hogy hiányzik-e az egy sukk? Az a marha! Hogy egy sukk!? Oszt a hüvelykujja neki a sukk, annak a marhának. Oszt csak méregette a hüvelykujját fölfelé, neki a holdnak. Mi lesz most már ebből? No, kíváncsi vagyok, lesz-e szombaton, a fizetésnél kirakodó? Mert azt mondta a gázmester, hogy ha a város átír, akkor gyün a levonás. A fizetésbül...

Hogy hánykódtunk, vergődtünk az ilyen esetek után, nem is fontos az, mert sokkal fontosabb annál, hogy az egyik szombaton meg is gyűtt a kirakodó. Mert a város átírt a gyárnak, hogy a lámpagyújtogatók a ritkításnál nem teljesítik a megállapodást, s a gyár csináljon közöttük rendet. Ennek aztán az lett a következménye, hogy büntetést szabtak ki mindenkire. Apára 30 korona büntetést vetettek ki.

Amikor apa átadta a borítékot, és a mama megszámlolta, látta mindjárt, apa szólása nélkül is, hogy 30 koronával kevesebb a heti kereset.

Mama nem szólt ezért. Hogyan szólt volna? Azután, ahogyan betegségem utolsó estéjén ő az apa erőfeszítéseit a testbéli fogyatkozásán keresztül szóba hozta, láttam én, tudtam én, hogy az a sajnálat apa iránt többet ér annál a koszos 30 koronánál, többet ér az egész heti fizetésnél is. Ő magára vállalta, hogy a megbillent egyensúlyt majd valahogyan helyre igazítja.

Hogyan igazíthatta volna helyre azonban?

Az ő küzdelme egyenlő volt az apáéval, Mert ő volt az, aki a koronákkal szombattól szombatig „kihúzta”. És ez a kihúzás olyan volt, mint valami roppant művelet, tornamutatvány, nehézsúlyú birkózás, vagy mint az a kép, amely az elszakíthatatlan Gutmann-nadrágot mutatja, láttuk ezt az újságban meg plakátokon. A nadrág két szarát megmarkolja négy-négy izmos ember, és húzzák, de nem bírják szétszakítani. Mert hogy olyan erős, meg olyan elszakíthatatlan az a nadrág. Hát ilyen volt a mama „kihúzása” is. A szombaton hozott fizetés, a lapos boríték volt a nadrág. Egyik oldalon a sok köll, a sok szükséges húzta azt a borítékot, a másik szarát meg a mama tartotta. Bizony, szombattól szombatig ment a sok köll és a mama között a huzakodás. Amíg nyíló eszünk meg szemünk nem volt, hát csak mentek a szombatok felettünk. De mint kitörlődtek szemünkből a csipák, hát láttuk már ezt a küzdelmet. Látta Mariska is. Észrevettem ezt én is, Mert volt szombat, amikor diadalmas arculattal jött haza és lépett be a konyhába, és ugyanolyan diadalmas arculattal szólott a mamának:

- Itt van! - és átadott egy ötkoronást, megesett néha, hogy tízest is.

- Mi az, liferáltál?

- Ma megint én liferáltam - mondta Mariska önérzetesen.

Ez pedig nem jelentett mást, mint azt, hogy a varróné, akinél a Mariska tanult, vele liferáltotta haza kész ruhákat. És ezért kapta ő a borraivalót. Csakhogy nem volt ez mindig. Mert a Mariska mellett hárman tanultak annál a varrónénál. A varróné hát beosztotta közöttük a liferálást. Nem élvezhette hát mindig Mariska ennek az előnyeit. És ez is csak akkor volt jelentékeny, amikor eljött a farsang, vagyis a bálozások ideje. Akkor többet csináltattak vagy alakítottak a polgárnék meg a hivatalnoknék. Akkor több helyre szállították a kész ruhákat. S az volt a legjobb, ha a ruhán akadt valami igazítanivaló, amit az inasok, vagyis Mariskáék is el tudtak végezni. Persze kuncsaftja válogatta. De azért ebben a borraivalózásban volt valami szégyenletes, ha nem is tudtam pontosan, hogy mi. Abból is éreztem én, hogy mama apának sohasem szólt a Mariska liferálási hozadékáról. Ezt én csak későbbi ésszel fogtam fel. És akkor is csak az szaladt ki a számon, hogy ó, te csodálatos, te legfinomabb ösztön, te feleségek felesége, te finom érző az apai rezzenetek iránt! S akinek csak egy csepp beleérző képessége van, annak a magyarázatot felesleges is firtatni.

Mariska egy ideig hetvenkedett az ő hozadékával szombaton meg vasárnap, de ez a hetvenkedés csak nekem szólt. Jó néhány esztendővel idősebb volt nálam, de ő leány volt, én meg fiúgyermek. S magában ez a különbség is elég volt javamra billenteni azt a mérleget, amelyen Mariska serpenyőjében tízzel több esztendő volt beledobva. Ha valami okán összeakaszkodunk mi egymással, hát hosszú haját nem tudta elrejtetni, és az könnyen a kezembe akadt. És a bokszozó ütések se állta úgy az ő kebele, mint ahogyan az iskolában bokszolva egymásnak estünk, ha kellett. A serpenyőt hát könnyen javamra tudtam billenteni vele szemben. Most azonban ezeket a hozadékokat úgy vetette a serpenyőjébe, hogy azt hajhúzogatóással meg a fizikai erő kamaszos fortélyaival nem lehetett kiegyensúlyozni, a javamra billenteni meg egyáltalán nem.

Hát nem volt a számomra könnyű ez a helyzet.

Hirtelen villanással az jutott eszembe, hogy az új helyzet mennyire megváltoztatta az életünket. Mennyire behatolt a személyes lét zegeibe-zugaiba. S mi magunk is mennyire megváltoztunk.

Mindez természetesen leginkább apánkon volt észlelhető, ő volt elsősorban kitéve az új hatásoknak. Gyermekes nagyítás és nagyozolás nélkül, ő állott az első vonalban. Teljességgel katona módra. A családnak már csak az „jutott”, természetesen a „kijutás” értelme szerint, ami az első vonalon, tehát apánkon átcsapott. Mi, legalábbis közvetlenül, csak ezt észleltük.

Általában, apa kedélye olyan lett, mint az újhoid, tehát fénytelen. Elborulások húztak rajta keresztül, és állandó őszi felhőzet.

És mi is olyanok lettünk. A nap tehát, a mi napunk, létünkben a hátunk megett világított, s nem szembe mivélünk. A fények elszálltak, általában mellettünk szálltak el, nekünk nem sugároztak az arcunkba jót és meleget. Ellenben öreges töprengéseket.

Egyszer, a csillagos ég rendszerét tanulva, a holdakkal, mint mellékbolygókkal kapcsolatban érdekesnek véltem a család ismereteit meggyarapítani a könyvemből, és feltettem a kérdést:

- Tudják, hány hold van?

S a kérdésre nem jött válasz, pedig legalább Mariska válaszolhatott volna, mert este volt, ő is otthon volt már. Válaszolhatott volna, még akkor is, ha nem tudta pontosan a számot. De kérdésemre hallgatás, egyöntetű hallgatás volt a válasz. Gondolkoztam, folytassam-e? Mégis-csak kimondtam:

- Összesen huszonhat holdat tart számon a csillagászat.

Nagy tudományom semmi visszhangot sem keltett. Én azonban érdekesnek tartva a kérdést, csak tovább erőszakoskodtam a közléseimmel, és csak mondtam tovább:

- A Marsznak kettő, a Jupiternek nyolc, a Szaturnusznak tíz, az Uránusznak négy, a Neptunnak egy holdja van. - És akkor megszólalt Mariska:

- Még szerencse, hogy a Földnek is csak egy.

- ??? - Meg kell mondanom, hogy Mariska meghökkentett. Annál inkább, mert mama csak rátetézett:

- Bizony szerencse! Mi volna velünk, ha a Földnek is volna még egypár holdja, teremő isten! Igaz, talán akkor nem kellene lámpagyújtogató.

- Az, az! - vette apa is a mama szavát. Ekkor vettem észre, hogy az én csillagász tudományom belecsöppent személyes létünkbe, s a mindenség huszonhat holdját leszavazták, mégpedig egyhangúan és jogosan.

És evvel sok minden le lett szavazva, még akkor is, ha ez nem jutott így megvallva és nyíltan kifejezésre, hanem csak úgy titkos szavazás formáján. Egyszer kint ültünk az udvaron a mamával, a konyhaküszöbön. Szép teliholdas éjszaka volt, május vagy június. Emlékszem, megvolt az első majális, amin a gimnáziumban én is részt vettem már. Akkor az akkori felsősök erre a nótára húztak és táncoltak, hogy:

Szent Dávid fent a holdban

ül, ül, ül...

Ha kedve tartja, hege-

dül, dül, dül.

*Szent Dávid az istenfádat,
húzd el az én nótámat,
csak nekem húzzad egye-
dül, dül, dül!*

Meséltem mamának, neki is tetszett, mosolygott rajta, és mondta is:

- Aha, igen, a Szent Dávid. Így tartották a régi öregek is, hogy az ül a holdon és hegedül.

Most arra rezdült a lélek bennem, hogy Szent Dávid most nekünk alaposan behegedült, most a mi nótánkat húzta el, és állandóan azt húzza. És meg is veszi a nóta díját, a hónap négy szombatjából két szombaton. Belenyúl a borítékba és kiveszi a nótapénzt, a zenegarast.

A legutolsó fizetésnél 35 korona volt a levonás. Mama nem szólt semmit, csak jóval később kérdezte apától:

- Másnak is levonnak?

- Mindenki beleesett. - De darab ideig való gondolkodás után azt mondta még:

- Csak a Mezei nem.

- Hogy a Mezei? - kérdezte mama nyilvánosan, mi pedig hangtalanul hozzátalkozva.

- Hát úgy, hogy ő minden szombaton leadja a magáét a restiben.

- A restiben?

- Ott. Minden szombat éjjel, amikor arra megy, mert a vasútmente az ő revírje, már ott várja az ő fölvigyázója, a nagybajuszú Kalász.

- Az a vörösképű?

- Az, az a rókaképű. Aztán a Mezei lefizet neki két féldecit, vagy két nagyfröccsöt.

- Aha, hát azért nincs baj a ritkítással meg az oltogatással a Mezei revírjében - mondotta mama, és sokáig ingatta a fejét, mintha sokáig keresett igazságot lelt volna meg. Sok hallgatás volt ez után az apa közlése után. Aztán Mariska tett kísérletet az estéli szóval:

- Apa, hát ha a Mezei bácsi, akkor talán maga is... - Mariska tovább nem mondhatta.

- Hogy én is fizetgessek annak...!? - és leírhatatlan néven nevezte a Blaskovicsot, az ő föl-
vigyázóját. Nem volt harag a hangjában, mégpedig azért, mert ő ezt már régen eldöntötte.
Ennek pedig az lehetett az értelme, hogy a Mezei bácsi kezdettől fogva erre a védekezésre
adta magát. Különben - járattam okos eszem - Mezei öncsalást csinál. Mert amit apától a le-
vonásokkal egyszerre elvesznek, azt a Mezei szombatonként kisebb tételekben adogatja le. Az
apák levonása a gyár zsebiben marad, a Mezei része lecsurog a vörös képű Kalász torkán.
Hát a lámpagyújtó szempontjából egy az eredmény: a lámpagyújtót minden ág meghúzza,
minden feljebbvaló hatalmasság megvámolja, a gyár, a város, a rendőr.

A beszélgetés utáni éjjel úgy jött, mint a többi, legalábbis kezdetre. Vagyis: mosdás, vacsora,
lecke meg megymás, aztán lefekvés. És mama elfújta a petróleumlámpát. Aznap nem volt
ritkítás, mert az idő kilépett az első negyed-telihold-utolsó negyed szakaszból. Arra ébredtem
csak, hogy mama keltegeti apát:

- Imre, fél négy, Imre, mindjárt fél négy, menni köll, Imre...

Apa azonban a fáradtság mély kútjából horkolással eregette lélegzetét. Mama megrázta, el-
hallgatott. Aztán, kisvártatva, újra csak keltegette. Megszólalt a vekker rekedtes, öreges,
rozsdás hangja is, hogy a keltésben mamának segítsen. Csak a horkolás maradt el, de a vekker
elhallgattával újra csak felszállott friss erővel.

- Egészen ki van fáradva szegény... - mondta a mama, de mintha csak magának mondta volna. Ekkor aztán mama felkelt, és öltözködni kezdett. Akkor én:

- Mi az, mama? - Elég soká jött a válasz, szinte csak akkor, amikor már egészen felöltözködött:

- Elmegyek én apátok helyett.

Erre felugrottam, és Mariska is fölriadt a csendesített zajokra. Tőlem tudta meg, mi készül. Akkor aztán ő is felugrott, hogy nem hagyja a mamát, ő is jön. És mama hiába tiltakozott, erősek maradtunk, Mariska is, nem engedtünk sem parancsoló, sem kérő, szép szavának. Az oltó botot én kaptam, természetesen, a hónom alá. S kint, amikor a lámpák sorra elénk állottak, vagy jöttek egy sorban, én azt mondtam:

- Ti maradjatok a másik oldalon.

Így is lett. A másik oldalról követtek.

A koleratemető részén, vagyis a Szabadság téren, a szegényház és a Mária kápolna terében egyenesen a Váralja utca sarkának irányítottam őket, és a három lámpát futtomban oltottam le, hogy utolérjem őket.

A Váralja utca csendes fertály volt, nem volt feltehető, hogy bárkivel is találkozhatunk.

Ellenben, amikor elértük a Széchenyi utcát, ott már akadt járókelő. A Váralja utcán együtt haladtunk, de a Széchenyi utcán elszakadtunk egymástól, mert itt akadt egy-két hajnali útonjáró. Az elszakadási mozdulatokra ugyancsak vigyáztam. Az volt az érzésem, nem kell a világ szájára ereszteni a mi cselekvéseinket. Nekem elég volt az a biztonság, hogy ők ott vannak pár lépésre oldalt, mögöttem vagy előttem.

Így értünk a legnehezebb pontra, a Széchenyi utca és a Péro, vagyis a Rózsa utca sarkára. Ide se a mamát, se a Mariskát nem lehetett volna beengedni. Ők meg értem lettek tele aggodalommal. Miért? Hát ez a fertály a városnak minden rossz és kétes dolog lerakódó helye volt, éjjel-nappal részeg dorbézolások tere, s inkább az ide szorult kétesek tették ezt, mint a cigányok, akik itt laktak. Hát ide most hármasban bemenni jó is meg rossz is lett volna. Az a jószág és a biztatás, ami nekem kellett volna, az a mamában és a Mariskában volt. Az a biztonság, hogy ők is bejöjjenek, az én lehettem számukra. Így szóltam hát a sarkon hozzájuk:

- Itt várjatok meg, sietek.

Jönni akartak velem, de én szaladtam, tehát elhagytam őket.

Három lámpa állott itt. Én könnyű lépésekkel ölesek ugrottam. Az első lámpa egy kereszt előtt állott. A kereszt zöld kerítéssel volt körülkerítve, olyan ismert Krisztus-kereszt, mint amilyenek utakon, vagy útkeresztezések mellett állanak. Itt csak az ilyen emlékekhez kapcsolódott, de senki által soha nem észlelt misztikus lehetőségek vagy eshetőségek rezzentettek meg a lámpa leoltása utáni sötétben. Ellenben a sötét körből a mögöttem hagyott misztikum is sebesebb iramodással tovább taszított, talán üzött is. A baj csak az volt, hogy a járda nem volt se kövezve, se flaszterozva, gidres-gödrös volt, ennél fogva meg-meginogtam futtomban, itt-ott egyensúlyomat elveszítve.

No de azért gyorsan mozogtam.

Így értem a második lámpához.

Nem egészen a lámpa alatt, inkább a szűk és kerítetlen udvarok elején nők és férfiak állodgáltak. Látták, hogy a Krisztus-kereszt előtt is lehúztam a lámpát, mert amikor odaértem, egy női hang átszólt a másik oldalról:

- Ne csináljon még sötétet, fater!

Aha, ez az apának szól, gondoltam, tehát nem vettem észre.

Én azonban könyörtelenül és hirtelen a lámpa alá ugrottam, hogy leoltsam. Izgalmamban és a sötétben azonban nem láttam, hogy melyik oldalon van a lámpa csapja, sokáig botorkáltam és ügyetlenkedtem ott. Akkor egy férfihang szólt:

- Nem a fater, egy gyerek az! - Erre a nők:

- Hagyd még a lámpát, öcskös! - Egy másik hang:

- Hagyd még, öcsi, adok szopni! - És többen felröhögtek, férfiak és nők vegyest.

Erre a kínvallató helyzetre aztán ügyetlenül leoltottam a lámpát, a nők nagyot visítottak a sötétre. Aztán rohantam a harmadik alá, amely kívülebb esett az éjjeli népek körén, önmagában tehát ez a lámpa semmiféle izgalmat nem jelentett.

Ezután csak a visszafelé vivő út volt még nehéz. Némileg védett a sötét, de leginkább csak lábaimban bíztam. Amikor az előbbi helyen nyargaltam, egy női hang repült utánam a sötétben, mint az elhajított gerely:

- Mit szaladsz, kerget a török, öcsi!?

És nekem azokban a percekben eszembe jutott egész addigi életem. Az igazság azonban az volt, hogy csak egy esemény emléke támadott bennem, hogy egész életemet megjelenítse. Nyolcesztendőös lehettem, amikor Imre bátyámékat felvette a dohánygyár a nyári szünetben. Amikor otthon elmesélték, munkájuk abból áll, hogy egész nap egy kefével tisztogatják a dohányleveleket, arra jutottam, ezt a munkát én is el tudnám végezni. Megkértem Imréeket, vigyenek magukkal egy hétfő reggel a föl vételre. Elvittek. Ebből tele lettem bizakodással, hogy én is munkába állhatok. De azért remegve álltam a művezető elé, aki a föl vételt intézte. A művezető végignézett, elnevette magát, és azt mondta:

- Szaladsz anyádhoz szopni, te takony!

És én úgy elszaladtam, szégyenemben, hogy a gyár kapuját talán a fejemmel löktem ki. A művezető szégyenítése mellett a többiek röheje olyan volt, mintha ostonnal végigvernek.

És most ezek is.

És most még mindig...?

Így értem vissza mamáékhoz, akik egy darabra, majdnem a keresztig elém jöttek.

- Nem volt semmi baj? - kérdezte mama.

- Nem! - mondtam én, pedig a homlokomat töröltem a tenyeremmel.

- De mondtak valamit az éjjeli pillangók! - Tehát mama utánam küldötte vigyázó és aggódó fülét.

- Csak azt mondták, hogy hagyjam még a lámpát nekik.

Akkor aztán fölfelé fordultunk a Széchenyi utcán, el a gimnázium épülete előtt, fel a piactérre. A gimnázium hatalmas, háromemeletes épülete úgy sötétlett, mintha nemzedékek gondja lett volna beléje temetve, s volt valami félelmetes e nagy épület sötét, koporsós fekvésében. Két lámpa állott a frontján, leoltottam és az épület mintha megsúlyosodott és megmagasodott volna a sötétben.

Amikor a piactérre felértünk, akkor a mamáéknak azt mondtam:

- Maradjatok egy kicsit hátra.

- Miért? - kérdezték egyszerre.

- Előbb kinézek, terepszemlét tartok.

- Aha, a Blaskovics! - értette meg mama az én készülődésemet. Valóban arra gondoltam, a Blaskovics ott posztol a téren valahol, aki az apával mindig huzakodott az oltogatás időpontjáról, és jelentgette őt a város kapitányának, a város meg küldözgette a gyárnak a megbüntetésre és a felelősségvonásra vonatkozó fölszólításokat. Talán ha apa szombatonként behívogatta volna a Blaskovicsot a Krendli kocsmájába, ott van az a posta mellett az Iskola utcában (az elemi iskolával szemközt), akkor nem volna most baj. Amint a sarokról kitekintettem, láttam, hogy rézsút, éppen a városháza sarkán áll a Blaskovics. Öles egy alak volt, apánál is magasabb, s a lámpa alatt mintha még magasabb lett volna. No most, mondtam én magamnak, a Blaskovicsot elindítom: lássam az ellenség mozgását. Úgy számítottam, hogy apa mindig meghatározott irányba megy, amikor oltogat. Az utcák pontos rendben következtek önála, nem összevissza, a járkálással gazdálkodni kellett, hogy a munka gyorsabban menjen. Ide-oda futkosás a munkát elnyújtotta volna. De nem nekem, mert én kapom magam és szaladok. Apa azonban csak nem szaladhat!

Amikor leoltottam a Széchenyi utca főtéri torkolatában a Kollegner-ház falából kiálló, karos lámpát, a mamáék pár lépésre az utcában mögöttem állottak, láttam, hogy a Blaskovics megindul a másik oldalon, a Fő tér frontján, és lassan az elemi iskola sarka felé megy.

- Aha, már megmozdult!

- Merre megy?

- Megy apa elejbe, az iskola felé!

Akkor én ellenkező irányba fordultam a tér átellenes oldalán, mamáékat ezen az oldalon hagyva, ahonnan hazafelé vezettek a térről az utcák a Damjanich utca felé, a kispiacon át. Amikor a Blaskovics elérte az iskola sarkát, én átlósan vele szemben a Nemzeti Kávéház előtt lekaptam a lámpát. Persze, ez az iskola sarkán is kiváltotta setétítő hatását, s Blaskovics, mintha egy jól hajított kő pottyant volna mellé, amit a háta mögül dobtak, oly sebesen megfordult. Megfordult és figyelt. Ekkor én már a tér meg a Barátok utcájának sarkán kaptam le a lámpát, és láttam, hogy a Blaskovics elindul ebbe az irányba.

Nekem csak ez kellett. A mamáékat elindítottam hazafelé, várjanak meg, lassan menjenek, a Damjanich utca sarkán. Sebes futásban lekapdostam a lámpákat a térrel párhuzamos utcákban, és mire Blaskovics átcammogott a Barátok utcájának a sarkára, lekaptam a Nagytemplom mögötti lámpát, amely a leánypolgári falából állott ki. Ezt a lámpát a Blaskovics a tér és a belőle kiágazó utca egyenes folytatásában láthatta.

No most mi lesz?

Merre mozdul ez a gyehennafejedelem, ahogyan apa nevezte egyszer őt.

A félsz belém szállott. Mert azért a gyehennák fejedelmének is volt magához való esze. Azt gondolhatta magában: mit járkálok én, ott a nagy lámpa a piac közepén, amelyhez az alája láncolt létrán lehet feljutni. Csak odajön - apa - eloltani. Ott kényelmesen elérhetem őt. És valóban megindult a nagy lámpa felé, és megállott alatta. A téren ezenkívül már nem volt lámpa, csak a Kovács bácsi lámpája égett a Batthyány utca torkában, mert a revírje feljött egészen a piacig. Én meg a Komáromi utca sarkán a falhoz lapulva figyeltem a gyehenna fejedelmét, vagyis a Blaskovicsot.

Ekkor aztán az történt, hogy a sötét kezdett a Batthyány utca sarkán a tér felé nyomakodni: Kovács bácsi jött onnan lassan fel a piac irányába. És ekkor a sátánfejedelem lassan elindult a Batthyány utca sarka felé, én meg észrevétlenül a hátába a nagy lámpa alá, ahol az előbb

posztolt. Már felléptem azt a négy-öt fokot a létrán, ami ahhoz kellett, hogy a bottal a lámpa csapját elérjem, amikor a Blaskovics megszólítja a Kovács bácsit. A hangot jól hozta a csendesség:

- Mi az, új ember oltogat a városi revírben?

- Nem, nem új, nincsen új ember, nem vettek fel senkit.

Ebben a pillanatban kaptam le a nagy lámpát, és a tér teljes sötétségbe merült, a gyehennák fejedelmével együtt.

Sebesen iramodtam mamáék után, a Damjanich utcán türelmetlenül vártak. Aztán haza.

És apa ott állott, ott állott az utcánk sarkában levő lámpa alatt, amit mi is utolsónak hagytunk, amint ő szokta.

- Hát tik? - kérdezte.

- Igen, mink, apa! - mondtam én vidáman mindenki helyett.

- Milyen forró az este, hőség lesz ma - próbálta mama a nyugalom folyásába bekormányozni az egész helyzet hangulatát, de apa látta és tudta ezt.

- S tik is bementetek a Péróba? - kérdezte keményen és nyugtalanul.

- Nem, mink nem - szólt mama -, a sarkon vártunk.

Apa gondolkodott. És akkor még azt kérdezte:

- És a Blaskovics?

- Avval se találkoztunk.

- Hogyhogy?

- Avval én kibabráltam. Megváltoztattam a sorrendet, oszt egyik sarokrul átszaladtam a másikra, mögéje kerültem aztán, és így.

- Minden lámpát eloltottál?

- Mindegyiket.

- Mondd el sorján!

És elmondtam sarjában a lámpákat, a revír rendjében. Csak egy hibát csináltam. Nem figyeltem meg a világítási hiányosságokat, hol köll cserélni a kiszakadozott gázégőket, és miegymást. Reggel tehát apa nem adott át Tyukos lampiszternek javítási jegyzéket, de hát ez volt a legkisebbik baj.

3

Persze, ez a mi hármas cselekedetünk mamával meg a Mariskával, akkor ért volna valamit, ha apa azalatt tovább pihen. De a megszokás felriasztotta őt, tehát a test alaposan be volt fogva a munka kényszerébe. S akkor ért volna valamit még, ha nem hárman megyünk oltani, hanem csak én magam. Az ébredező önérzet mérlegén is akkor nyomott volna valamit. Olyan érzéssel mentem hát iskolába, mint amikor valami félig sikerül az embernek. A hősködés meg éppen távolmaradt érzelmeim közül. Csak az iskola, a barátok meg a tanárok, mintha halványult jelentőségben vettek volna körül akkor. Olyan helyet nem lelő állapotban voltam, de voltam már ilyenben máskor is.

Első óránk történelem volt a Csőrivel. A majdnem púpos, karvalyorrú embernek valami írásbeli munkája akadt, nem tudott az osztállyal foglalkozni. Ekkor azt eszelte ki, hogy nekünk is írásbeli munkát ad.

- Tépjete ki valamelyik házi füzetből egy irkalapot.

Nagy sistergéssel és szaggatással kitéptünk.

- Készen vagytok?

- Igeen...! - zúgtuk rá elnyújtva és heccesen.

- Akkor írjátok fel a lap tetejére, hogy 1514, kötőjel, 1526. No, megvagytok?

- Igeen...! - Ismét, mint előbb.

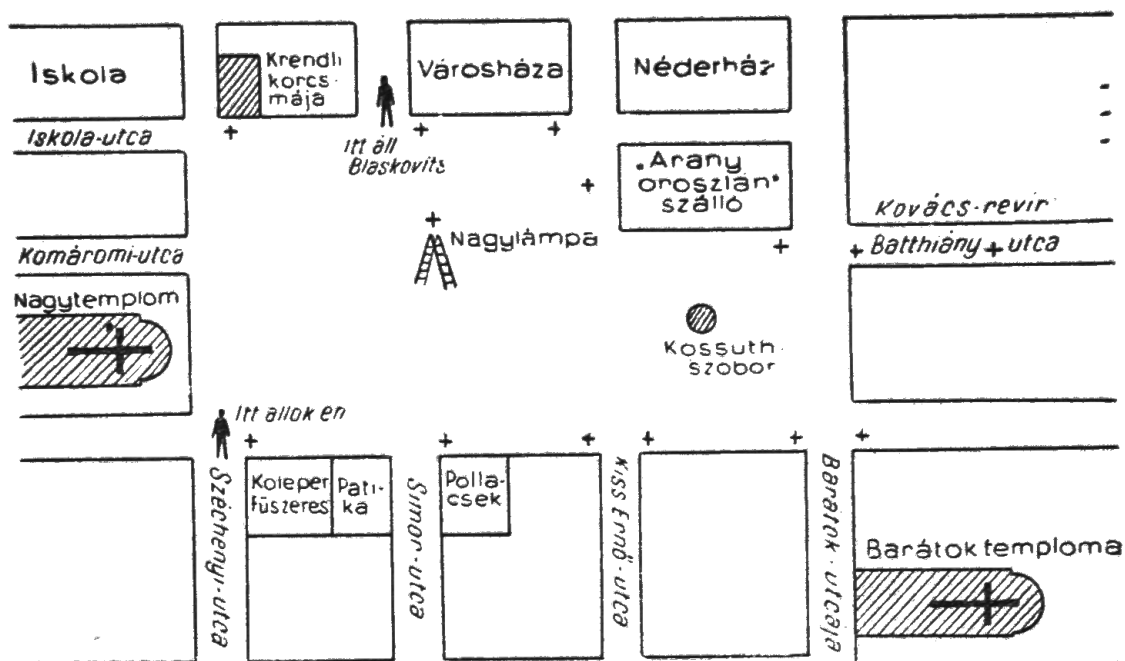
- Akkor írjátok meg röviden, hogy mi az összefüggés a két évszám között. Mondom, röviden, ne legyen több, mint két oldal.

Hát evvel a papír fölé hajolt mindenki. Azt mindenki tudta, hogy az egyik a Dózsa-féle forradalom, a másik meg a Mohácsi vész. Csakhogy a Csőri a Dózsa forradalmát lázadásnak tanította. Tavalyi téma volt ez a magyar történelemből, az idén év elején csak átismételtük.

Hát, mi az összefüggés?

Csak az, hogy ha Mohácsnál meglett volna az a negyvenezer paraszt, akkor II. Lajos se veszett volna a Csele-patakba. Ezt én így megírtam, fél óra alatt készen lettem vele.

Aztán az éjszakára, illetve a hajnalra visszaemlékező helyzetemre, mert a Blaskovicsra ugyancsak gondoltam hajnal óta, elővettem egy másik papírt, és reárajzoltam a teret, így ni, az utcákkal, a sarkokkal, az összes lámpákkal. A lámpák keresztrel vannak megjelölve, s bele-rajzoltam a Blaskovicsot is, amint a városháza sarkán posztol.

A bekarikázott lámpák már a Kovács bácsi revírjébe tartoznak. Középen a létra fölött a nagy lámpa, amely bevilágítja szinte az egész teret.

A térre én a Széchenyi utcán át érkezem.

Most már kipróbáltam az összes lehetőségeket, kiindulva abból, ha leoltom a Széchenyi utca és a tér sarkán levő lámpát, és jobbra megyek. Mi lesz akkor, ha Blaskovics balra megy? Akkor az éjjeli eset. De ha ő is megindul velem egy irányban a másik oldalon? Akkor én gyorsítok, hogy neki szinte szaladni kellene. De szalad-e majd Blaskovics? Hát lehet, hogy szalad, mert a rendőrök ugyancsak szoktak szaladozni, ha a szükség úgy kívánja. Ha nem szalad, akkor jó. Mert engem aztán két Blaskovics sem érne be.

De mi lesz akkor, ha egyenesen nekem jön?

Egyenesen nem jöhet nekem, mert a tér szélén én továbbmozgok. Ha pedig jönne, mindig változtatni kellene a mozgási irányt, egyre hosszabb távolságon. Ez is a megillanás előnyét jelentené az én számomra.

Különben is a térre nyíló mellékutcák mindig alkalmat nyújtanak a hátravonulásra. Tehát itt lesznek az én lehetőségeim a rükkverckoncentrírungra, ahogyan a háborút járt katonaviseltek a visszavonulást nevezték az ő háborús elbeszéléseikben.

A helyzet nem vigasztalan, gondoltam.

Csengettek azonban, és a Csőri beszédette az írásbeli feladatot. Ellenben, amint mennék ki a folyosóra és az udvarra, egyedülvaló töprengésemben, akkor villant belém, mi lesz akkor, ha a Blaskovics egyszerűen a nagy lámpa alá áll a tér közepére, és nem mozdul onnan, hisz az éjjel is ezt cselekedte?

Hát vinné el azt a nagy lámpát az ördög!

Vagy ki kellene találni valamit, hogy romlana el, mégpedig tartósan, örökre! De mi legyen az? Meg kellene rongálni a csövet, de mivel és mikor? Hiába, ezen az úton nem mehettem előre.

A második óra elején, amint fent megnéztem a tereprajzot, hirtelen rájöttem az én stratégiám sarkalatos tételére, amelyen győzők vagy elbukom a Blaskovicssal való harcban. Ez pedig így világosodott meg nagyokos eszemben: legelőször is a nagy lámpát kell eloltani. Hogy miért? Hát azt is megmondom. Mert ha a Blaskovics ennek eloltása után el akar érni (hogy miért, azt a rendőrök sose kérdik), akkor vagy elélem kerül, én megfordulok, vagy mögém kerül, s én előre illanok. Akkor tehát nem kell nekimennem, ha a nagy lámpa alatt állana.

Ezt pedig csak úgy lehet megtenni, ha nem a Széchenyi utca sarkán kezdek én oltani, hanem az Arany Oroszlán nagyvendéglő sarkára, vagy a Kossuth-szobor mögé kerülök, onnan török ki a térre, s amíg a Blaskovics feleszmél, már fel a létra négy fokán, és le, innen pedig iszkiri!

Annyit tudtam a mesékből, illetve mindenféle elbeszélésekből, hogy a rendőrök mindig lesben állanak, hogy észrevétlenül lecsaphassanak. Nem szeretnek tehát peckesen nyílt terepen sétálni, hogy mindenki láthassa őket. Blaskovics is csak hű marad ebhez a rendőri szabályhoz, mindenségit az Andris lelkének, mert Andrisnak hívták mifelénk a városi rendőröket.

Azért, az igazat megvallva, úgy éreztem, hogy volt is, meg nem is stratégiai vagy taktikai tervem, amikor az órák csak leperegtek felettünk, s egy órákor hazamentünk. Amikor a tervet rajzoltam, a Fillentő Filovics áthajolt hozzám, és kérdezte, mit rajzolok. Azt válaszoltam, hogy a mohácsi csatatér hadirendjét.

- Azt is beleteszed a dolgozatba? - kérdezte.

- Bele én!

- Hogy teneked milyen ötleteid vannak! - suttogta megütközve.

Alig kaptam be otthon a szerdai ebédet, betoppantott nagymama. Mama ebéddel kínálta, de szabadkozott, ebédelt ő is. Arra az ellenőrző mamai kérdésre, hogy hát mit főzött, elég gyors-

san kivágta, hogy köménylevest és krumplistercet, hát anyánk megnyugodott, hogy valóban ebédelt, és a kínálást abbahagyta. Most már csak jövetelének oka maradt hátra kitudásra, de ez sem volt fontos, mert hát sokszor jött ő már hozzánk minden különösebb ok nélkül, illetve azon az okon, hogy lásson bennünket, vagy lássa a lányát, hisz örök látogatási oknak elég az, hogy a lányához meg az unokáihoz jön. Hanem egy darab idő után, amely nagy hallgatásokkal és gyéren adott szókkal lassan telt, csak előállott ő:

- Hát, tudod, Marisom, én már azt is tudom, hogy apád miért került ki a gyárbul.

- Miért? - kérdezte mama nem kis érdeklődéssel hirtelen, mert hát ebben mi is, illetve az apa is meg volt vádolva a nagypapa résziről.

- Azért, mert minket teljesen elhagyott a szerencse.

Igazat szólva, valami nyomósabb közlésre voltunk elkészülve. Én meg az iskolaszította, másféle gondolkozásommal hirtelen csak azt bátorkodtam mondani:

- Nagymama, nincs is szerencse, az csak olyan kitalálás.

- Mit beszélsz, hogy nincsen szerencse, mér ne volna!? - És mama is a nagymama segítségére sietett, de nem egyenesen, hanem a visszajáról érve, mert csak azt kérdezte tőlem:

- Hallod-e, hát szerencsétlenség van-e?

- Az van, de még mennyi! - fordultam én a mama utcájába, mert hirtelen, szinte felelet közben, agyam egyik felével arra gondoltam, nem szerencsétlenség-e számomra vagy számunkra az a Blaskovics? Erre aztán mama:

- Hát akkor szerencse is van, ha van szerencsétlenség! - és én meg voltam győzve. Ekkor aztán nagymama vette a szót, valamivel bátrabban, mint az előbbi szólása után, amikor szinte csak úgy elsőhajtotta, hogy elhagyta őket a szerencse.

- Mert tudod, amikor mink a Kangyiban a Zsideknéhez átmentünk a Koplikéktul, aszondom az apádnak, hogy a küszöbről vegye le a patkót, és hozza el. Hát az a tutyimutyi nem ott felejtette a patkót! - Aha, a szerencsepatkó, gondoltam majdnem mosolyogva. Mama szemével felém vágott, s a villanásban benne volt valami kedves csodálkozás, de olyan valami is, ami engem tisztos hallgatásra intett. Nagymama meg folytatta:

- Aztán csak találtam én egy patkót, oszt mondom annak a teddide-teddoda embernek, hogy most már verd fel ezt. Hát föl is verte. És tuggyátok, csak a minap veszem észre, hogy a száraival befelé verte föl!

- Befelé? - kérdeztem én álmélkodva, de mama megint csak fékezett a pillantásaival.

- Mert éppen ebből van a baj! Fordítva, pont fordítva köllött volna!

- Fordítva? - kérdeztem, de ekkor már őszinte érdeklődés volt énbennem, mert ilyesmit sohasem hallottam.

- Persze hogy fordítva, a száraival kifelé, hogy a patkó hegye befelé álljon, mert akkor begyün a szerencse. Így meg csak minden szerencsénk kimegy a házbul, mert kifelé áll a patkó! Hát látod, lányom!?

A lányom, vagyis a mama meg csak azt mondja:

- Hát igen, a régi öregek így tartották ezt.

- Hát így is van ez, Marisom! Mert azótátul mindig csak a baj, és csak a baj, ami ér engemet.

- Egy patkó miatt, nagymama? - hitetlenkedtem bele a nagy szomorúságába, de csak azért, hogy meggyengítsem azt. Ő azonban idegesen rám szólt:

- Persze hogy amiatt, te még nem éred fel ésszel eztet. Mert mi történt a minap is? - Mama erre nagy hirtelen, valami újabb baj miatti félelemérzésből vette a szót:

- Mi, az istenért, mama?

- Hát a Pista megint berúgott szombaton. Csak tíz koronát találtam a zsebében. De még osztán...

- Hát mi volt, mondja, mama!

- Tudod, avval a ragyaverte Kucserával, az ő segédjével megint ittak a Löwingernél. A Kucseráért elment a felesége úgy nyolc órakor és hazavitte. De hát én, én nem bírok evvel a pokróc emberrel, a Pistával. A legjobb volna, ha megnősülne, mert akkor az asszony csak rendbe szedné, kordába tartaná, de hát így!? Hát, hogy is, hát berúgott. Oszt csak éjfélkor gyűtt haza, keresztül a Fő téren. Oszt megállt a Kossuth-szobornál.

- A Kossuth-szobornál?

- Ott, ott, a szobor előtt - Azt kezdtem sejteni, hogy a Pista csinált valami illetlenséget a szobor előtt, vagy hangoskodott, énekelt, mert nagyon szeretett énekelni, hogy „Füldik a holdvilág az ég tengerében”... ez volt az ő nótája, meg az, hogy „Kitették a holttestet az udvarra”... és hát a Blaskovics, mert ez az ő posztja, hát elkapta, bevitte a kóterba, ott tartották, elítélték pár napra, de hisz láttam én őt hétfőn délelőtt. Így képzeltem én a nagymama legújabb bánatát, de mégsem így történt, amint ez kikövetkezett.

- Hát megáll a szobor előtt, és csak elkezd szavalni...

- Szavalni? No de ilyet!

- De még milyet szavalt!?

- Milyet?

- Hát azt szavalta, hogy Ó, te árva Kossuth Lajos!

- No hát, árva Kossuth Lajos!

- Igen, hogy te nagy árva, a nemzetnek az árvája. Itt állsz te kiskabátba, mert a nemzet még kabátot se csináltatott teneked. De majd, majd én, a Pista, nem hallak el én tégedet. És levetette a ködmönit, és ráborította. De csak az oszlopra, mert föl nem tudott lépni avval a részeg fejével. Azt mondta neki, nesze, vedd föl! Vedd föl, árva Kossuth Lajos, ne állj te itt kiskabátba. Osztán hazagyűtt.

- Kabát nélkül?

- Bizony, látod, kabát nélkül... Hát nem egy szerencsétlenség ez? - kérdezte összecsapva a kezeit. De folytatta:

- Mink csak látjuk apáddal, hogy nincsen rajta a kabát, amikor bezuhant az ajtón.

- No, hát elitta a kabátját - mondta apátok is. Reggel, amikor ment a sepergetésbe, hát a városháza udvarán, ahol a talicskát tartják, nagy röhögve meséli a Blaskovics, hogy mi történt az éjjel, hogy a Rókus Pista hogyan öltöztette föl a Kossuth Lajost. Amint meglátta az apád, azt mondta neki:

- Ignác bácsi, menjen az őrszobára, ott van a Pista kabátja.

- No hát, csakhogy meglett a kabát - sóhajtott a mama.

- Meg, az meglett, de ez a szégyen, ez a szégyen!

- Még szerencse, hogy az a Blaskovics bevitte a kabátot az őrszobára, mama!

- Az, látod, az a szerencse!

- Hát akkor mégis van szerencse, nagymama - mondtam én nevetve, hogy nagymamát a saját fegyverével győzzem meg.

- De hátha legközelebb végleg elhagyja vagy elissza!

- Hát ha az a patkó a baj, meg köll fordítani a patkót a küszöbön, nagymama, én megyek és megfordítom.

- Az egyszer már fölütött patkóhoz nem szabad hozzányúlni!

Evvel aztán különvált a hármunk gondolkodása, mert sokat hallgattunk, Én azt gondoltam, mégis szép volt attul a Blaskovicstul. De aztán úgy gyengítettem, hogy akkor az csak a lámpagyújtogatókra pakróc egy alak, vagy nem tudja, hogy a nagyapa vejét macerálja folyton a fölirkálásokkal.

S egyszerre csak nagymama a kis fekete cekkerit fölkapja, ott hevert az mellette, és izgatottan mutat a mamának valamit, hogy föl kellett kelni, én is lássam:

- Idenézz, Mariskám, mit találtam!

És egy patkót mutogatott, amit a zsebkendőjéből bontott ki.

- Jé, ez egy számárpatkó!

- Azért jó éppen, mert számárpatkó!

- Mért, nagymama?

- Mert Krisztus urunk is számaron járt, ez az igazi szerencsehozó!

- Hol találta, nagymama?

- A barátok kertjénél.

- Aha, ez a barátok szamaráé lehetett - állapította meg mama. Én meg, nem mondom, hogy némi ugratás nem lett volna a szavamban:

- Akkor ez kétszeresen szent számár!

- Mért, te?

- Mert egyszer, hogy Krisztus urunk számaron járt, másodszor meg, hogy ez a patkó a barátok szamaráruul való.

- Lehet is, lehet is, látod, ez meglehet! - vette a szót nagymama - csak föl tudnám szegezni, de én már rosszul látok.

- Felszegezem én! - ajánlkoztam. S így is lett, elmentem nagymamával. Búcsúzaskor mama gyengén hátba ütött, ami figyelmeztetés volt, hogy viselkedjek tisztességesen a nagymamával. Értettem én ezt. Túl voltam azon a vásottságon, amikor a gyerekek mindig csak azt keresik, hogyan csináljanak ki az öregekkel, hol tegyenek tréfát, hol babráljanak ki velük. És, a Kangyiba mentünkben még felmentést is adtam én a nagymamának. Mert eszembe jutott, hogy az a nagy angol admirális, az a Nelson is hitt a szerencsepatkóban. A „minden idők egyik legnagyobb tengeri hadvezérének” a hajóárboca teli volt szerencsepatkókkal. S mi választotta el nagymamát a „minden idők egyik legnagyobb tengeri hadvezéréntől”? - ahogyan a Csóri nevezte Nelsont. Időben mindössze vagy ötven esztendő, vagy még annyi se. Hát akkor a Rókusék kis ladikján, amelyen nincsen még árboc se, mért ne lehetne szerencsepatkó? Hű, de az áldóját, pottyant az emlékezetembe a Kangyi torkolatánál, amely a Rókusék ladikjához igen de méltó volt, mert egész soron a sárba rakott téglákon lehetett csak közlekedni, mivel minap nagy eső esett, tehát a sártenger visszakormányozta gondolataimat a Nelsonra.

Azt gondoltam ugyanis, hogy szerencsepatkók ide, szerencsepatkók meg amoda, mégis elesett a „minden idők legnagyobb tengeri hadvezére” a trafalgári ütközetben. Az a Csőri az évet meg a napot is megtanultatta velünk: 1805. október 21. Erről eszembe jutott, hogy most októberben lesz annak százhusz esztendeje. Nagymama meg éppen hetvenéves. Hát a fene egye meg a megpatkolt szerencsáját, azért elpatkolt a Nelson is.

Ekképpen változékony érzésekkel szegeztem fel a patkót a küszöbre, amint nagymama mutatta, a hegyivel befelé, száraival kifelé.

- Mert tudod, így gyün be a házba a szerencse.

Egy hosszú, keskeny udvarban laktak nagymamáék, földes szoba-konyhában. A konyhaajtó-bul már át lehetett volna a szomszédba pisilni.

Elül lakott a „háziné”, hátul meg ugyanolyan lakásban, mint a nagymamáék, a Bartlikék, ahol igen sok fiúgyermek volt, és mind kőműves. Este volt, a legények kint ültek sámlin az udvaron, az egyik harmonikázott, egy másik meg füttyülve kísérté azt, hogy:

*Kákás tóba, tóba nyől a sáska,
odajár a Kubó Jóska,
Kubó Jóska lábaszára
ördögöknek pipaszára.*

*Gug utcai kertek alatt,
betyár legény zabot arat,
zabot arat a lovának,
szeretőt keres magának.*

Meg aztán erre mentek át, amikor az első nótát bevégezték:

*Iszik a legény a csapon,
sír a kislány az ablakon.
Ne sírj, kislány, olyan nagyon,
nem ütik a legényt agyon.*

*Bort iszok én, nem pájinkát,
menyecskét szeretek, nem jányt,
mert az anyád ilyen-olyan asszony,
ki-ki tekinget az ablakon.*

- Má megint bolondúnak! - szólt nagymama. Aztán még:

- Hát a Bartlikok. Mindig csak bolondúnak. Minden este. A Zsideknét heccölik megint.

- A háziasszonyt?

- Azt, a lányai miatt, arra énekőnek meg füttyülnek.

A Zsideknének két nagylánya volt, hát ez így is elég ok lett volna arra, hogy a Bartlik legényfiai oda-odaheccölődjének a harmonikával meg az énekkel és a forró, meleg legényvérükkel. De leginkább azért heccelődtek, mert nagyon fennhordták az orrukat, ők voltak a háziék, nagymama meg a Bartlikék pedig csak lakók. Nagy különbség volt ez. És az is, hogy az első lakás, ahol a háziék laktak, a Zsideké, az az utcára nézett, ha az utca a Kangyi volt is, és padlós volt a szoba is meg a konyha is. És akkor nagymama szólt:

- Látod, te nem hiszöl a patkóban, a Zsidekné meg a fejszébe is hisz.

- Hogyhogy a fejszébe?

- Hát Szilviszterkor - így mondta nagymama a Szilvesztert: Szilviszter -, hát akkor is kölcsönkérte a kisbaltát.

- A kisbaltát?

- Azt. A kisbaltát. De nemcsak tülem, hanem a Bartlikéktul is meg a szomszédoktul is.

- És minek?

- Hát hogy minek? Megmondom én azt is. Mert meglestük. A Bartlikék is meglesték, hogy mit csinál a baltákkal az a boszorkány anyjuk.

- És mit csinált a Zsidekné, nagymama?

- Hát az asztal alatt keresztbe rakta, mind a négyet, amit összeszedett.

- Mind a négyet?

- Azt. Oszt a lányai rárakták a lábukat.

- A lábukat?

- A lábukat. Bizony, a keresztbe rakott baltákra. És így ültek egészen éjfélig, meg utána is egy kis ideig.

- Hát mért, nagymama?

- Hát, hogy a következő évben senki se vágja el a lányainak a szerencséjét!

- ??? - Hát engem nagyon meglepett ez a logika. Nagymama csak egyet pislantott felém, látta énrajtam a meglepődést, s valami olyasfélét érzett, hogy jól beadta nekem a gondolkodásra valót. Mert igaz is! Mit lehetett volna ez ellen felhozni? A Zsidekné lányai erős, jókedvű lányok voltak, nem mentek még férjhez, és láthatóan nem volt semmi baj velük, tehát megvolt még a szerencséjük abban a kilátásban, hogy férjhez fognak menni. Szerencséjük elvágása csak az lehetett volna, gondoltam én, ha nem mehetnek férjhez, ha valaki teherbe ejti őket, és anyjuknál megszülik a gyereket. Ez, ez igen, ez lett volna a szerencséjük elvágása, méghozzá töviben. De hát, mivel ez nem történt meg velük, hát a kisbalták nem hagyták őket cserben. Ilyen helyességeken vagy helytelenségeken járatam tökeszemet. S miután nagymama megelégedte volna, hogy szótlankodom, vagyis hogy eleget gondolkodtam, más gondolkodni valót is feladott nekem:

- És a Bartlikok is jobban tennék, ha nem heccelődnének oda a Zsidekéhez.

- Miért, nagymama?

- Mert már megint feléjük van fordítva a fejsze, menj csak, nézzed meg, de vigyázz, észre ne vegyenek, se a Bartlikok, se a Zsidekék.

- Hol van a kisfejsze?

- Ott van a háziék kamraajtójának támasztva, és éllel a Bartlikoknak fordítva.

A háziné kamrája volt a legelső a lakásokkal szemben, a szűk udvar másik széliben, utána következett a nagymamáéké, ezután a Bartlikoké. A vékony udvar rettentően megsűfolódott a kamrákkal. A lakásokig alig volt annyi udvarköz, mint egy tágasabb folyosó. A konyhaajtóbul óvatosan kilestem. És tényleg egy kisbalta oda volt döntve a kamra ajtajának, a Zsidekék kamrájának, s valóban úgy, hogy éle a Bartlikék felé mutatott. Amikor visszahúzódtam, nagymama élénk, és megigazulással telt, csillogó szemekkel kérdezte:

- No, ott van a balta?

- Ott, éllel a Bartlikok felé, csakugyan.

- No mit mondtam?

Amikor azután ezen is törtem a fejem, az egyik Bartlik legény sebesen elhúzott a konyhaajtó előtt, s nagymama szólt:

- Ehe, megy a Jani megfordítani!

- Mit, nagymama?

- Hát a baltát!

- A baltát?

- Azt! - Megfordítja, éllel a Zsideknéra. Visszaküldi a szerencsétlenséget. Várjál, ha visszajön a Jani, nézzed meg.

S Bartlik Jani valóban tüstént osont visszafelé a konyhaajtó előtt a szűk udvarban. Ekkor ismét kilestem. S a balta most úgy állt, hogy az éle a háziék konyhájának mutatott. Behúzódtam, s nagymama:

- No?

- Igaz, most az éle a konyhaajtójuknak áll.

- No látod, mit mondtam én teneked?

Kisvártatva dohogás és dudlogás az udvar elejéből..

- Aha, a háziné már észrevette.

Jobban odafigyeltem, és hallottam, hogy a Zsidekné szórja az áldást, szlovákul:

- Aby slak vás trefil - vagyis, hogy csapjon meg a mennykő benneteket. Az udvar mélyiről meg vígan szállt a nóta, hogy:

*Megy a kislány a kútra, a kútra
leteszi a zsitárját az útra, az útra.
Arra megy a vármegye hajdúja, hajdúja,
belelépett, letörött a csínyja, a csínyja.*

*Letörött a zsitárom dongája, dongája,
elhagyott a szeretőm bújába, bújába.
Ha elhagyott, majd megvár, majd megvár,
Gug utcai kovácsnál, kovácsnál...*

Már szorosabb este lett. Elköszöntem hát nagymamátul.

- Vigyázz, ne nézz be a konyhájukba! - Ez útravalóul a Zsidekékre vonatkozott. Szót fogadtam, úgy iramodtam el konyhájuk előtt, hogy csak azt néztem, merre az utcaajtó, tehát merre tágasabb. Aztán futással hazafelé. A sarkon, a Kangyi sarkán is állott gázlámpa, bent a Kangyiban nem. Ez a Kovács bácsi revírje volt. Éppen gyújtogatott. A sarokrul a lámpa gyenge világosságot vetett be a Kangyiba. Lassítanom kellett hát, ahol a téglák a pocsétába voltak berakva, nehogy mellélépjek, a fertelmes sárba. Utánam szólt a Bartlik-legények nótája még:

*Megy a kislány a kútra, a kútra,
leteszi a zsitárját az útra, az útra,
Arra megy a...*

- No, odaszegezted? - kérdezte mama, amikor hazatoppantam.
- Oda! Most már mehet befelé a házba a szerencse! - mondtam vigyorogva.
- Hát ilyenek az öregek - mondta még mama. Aztán addig leckéztem, amíg Mariska megjött. Előtte nem beszéltünk a szerencsepatkó szegezéséről, mert másról tanácskoztunk akkor. Az előterjesztést én tettem meg:
- Mama, ma én egyedül megyek oltogatni, apa hagy aludjon.
- No, egyedül összerendeznéd magadat - csúfkodott ott Mariska.
- S ha igen, akkor se volna közöd hozzá. Mama, ugye elmehetek?
- Majd az apátok.

Csak ennyit mondott, majd az apátok, de erősen törte magát azon, amit mondtam. Gondoltam, érvelnem köll még:

- Gyorsan körülszaladom a revírt, egy-kettőre itthon leszek, meglátja. Szóljon apának is. - Kisvártatva azonban úgy éreztem, hogy jobb lesz, ha taktikát változtatok. Ezt mondtam mamának:
- De jobb lesz, ha nem szól neki. Ne is ébressze fel, hanem engem, csak akkor nyugtassa meg, ha föl találna ébredni az éjjel. Úgyis fáradt lesz ma, mert ma van az első ritkítási nap, első negyed, május huszonnegyedike.
- No jó, majd alszunk még erre egyet - szólott mama. Azonban láttam, hajlik ajánlatomra, mert egész este nem hozta szóba apának az én ajánlatomat, jobbnak tartotta hát ő is, hogy esetleg kész helyzet elé állítja apát, illetve állítjuk, amit könnyebb lesz megmagyarázni, ha éppen szükség lesz erre. Úgy aludtam, hogy minden csekélyke neszre riadoztam felfele. Végre eljött a hajnali óra, s mama átszólt, halkán, no, készülj akkor, fiam. Én boldogan készültem. A boldogság és bátorság ikertestvérek, egymás kezét fogták bennem, tehát sebesen becsuktam mögöttem az utcaajtót. S mentem. Az első lámpát nem oltottam el, úgy, mint apa. S vettem utamat a volt temetőhelyen a Mária-kápolna felé, mint apa. Hej, de igazában nem, mint apa. De nem is úgy, mint amikor a mama meg a Mariska itt voltak, engem várva mentek a Váralja utca felé.

Mert amint nézném a lámpát, amely a Mária-kápolnánál éppen a lurdi Mária-szobor előtt világított, hát a kerítés előtti térdeplő kövön egy fekete kendős asszony térdepel. Az oltogató botot erősebben kezdtem szorítani akaratlanul is, mert nem valami megnyugtató egy ilyen öregasszony, ilyen korán, a kápolna előtt térdelve, hogy egye meg a fene, a hóbortos mindenségit! Oldalt tőlem, a téren kutyák veszekedtek, mentemben odakaptam a fejem és vissza, a kápolna felé, hát az asszony már nincsen sehol. Én sebesebben megyek arrafelé, hogy talán befordult a Mária utcába, a Tyukos lámpiszter revírjébe, csak meglátom a sarokrul a lámpák alatt. De nem láttam sehol, lehet, hogy belépett valamelyik kapun, innen jött valamelyik gazdaudvarbul, talán az öreg Kádekné vagy a Domanizsáné, mind a kettő istenkedő vénasszony volt. Mondom azonban, nem volt az öregasszony sehol.

Lekaptam hát gyorsan a lámpát, és iramodtam a tér közepére, a szegényház előtti lámpához, onnan a Karasz Misoék előttihez és be a Váralja utcába. Itt egy kicsit megnyugodtam, és lassúbb tempóban haladtam. Három lámpám volt itt, és nem volt semmi baj. Az utca közepiről a Hlavicska, vagy százholdas paraszt, akkor hajtott ki, előttem ment, a Nyárhíd mellett voltak a földjei, vagy tíz kilométerre, hát ment, hogy látásra odaérjen.

A Széchenyi utca vasút felé vivő darabját is eloltottam minden baj nélkül, és befordultam a Péróba. A kereszt előtti lámpát kisebb izgalommal oltottam le, mint a múltkor, habár nem tudtam a mamáék segítő jelenlétét a közelben. Még akasztófahumorom is feltámadt, mert így szóltam magamhoz: „Kezdi a cigány megszokni a szántást.” De máris továbbmentem a belső fertály felé.

S csodálatos, ez az utcaszakasz, a múltkori zajongással szemben most egészen csendes volt, egy lélek se volt kint a házak előtt, hogy önkéntelenül is lassítottam.

Csak az ablakok világítottak, vagy három befüggönyözve, egyen azonban félre volt húzva a függöny.

Este vagy éjjel a világos ablakok barátságos szemek formáján hunyorgattak énfelém mindig, itt is meleg vonzalom fordította arra tekintetemet. És bent az asztalra állított petróleumlámpa fénykörében, amely egy csupasz ágyat ölelt be a tiszta láthatóságba, egy egészen meztelen leány feküdt és aludt. Lábait az ablak felé széjjelvetette, bal keze az ágyéka elé csúszott, jobb karja meg a feje alá, s mellei jobbra-balra megfonnyadva, mintha kebléről le akartak volna csurogni. És inkább vézna volt az a test, mint telt, és inkább gyerektestnek tűnt föl, mint fölnőtt leánytermetnek. Általában, mintha a megkínzottság fonnyasztotta volna ezt a testet. Olyan volt, mint a fonnyadt virág, amit a vázákból a szemétre vetnek.

Én meg csak álltam az ablak előtt és néztem.

És azt se tudtam volna megmondani ott álltomban, hogy most a nőt nézem-e, vagy en-magamat figyelem. Hideg izgalomnélküliség villant szét bennem, az ismeretlen izgalomnak egy porcikája se mozdult meg az agyamban, sem a szívem táján és sehol sem.

S ebben a hideg, érzelmetlen állapotban minden részletet, szinte mintha egy ismeretlen egyenletet oldottam volna meg kint a táblánál az algebra órán, minden részletet meg tudtam jegyezni egy villanat alatt. A nő vagy a leány ruhái az asztal melletti székre voltak dobálva. Egy lehordott színű, rózsaszínű, női nadrág, egy gyűrött ing, amely ing nemrégén még fehér lehetett és egy virágos nyári ruha. A ruha téglavörös volt, és narancssárga, apró virágok voltak rajta. A lány haja fekete volt, rendetlen halomban omlott el a vánkoson, a feje alatt. A vánkos rettenetesen piszkos volt, szinte szürke, mint a hamu. Egészen hozzáolvadt a falak színéhez, azok meg olyanok voltak, hogy az ablaküvegen át szinte füstszagot leheltek. Az ágydeszkáknál, oldalt, szalmatörek sárga vigyora, mintha engem röhögne, piszkossárga mosollyal. A kályha a sarokban elég magas volt, tetején cikornyás peremmel. A kályhán egy piszkult kék fazék, májszínű fedővel.

S a kályha mellett, egy barna széken, a szék támlájára borulva, leírhatatlan rongyokban egy leírhatatlanul öreg asszony aludt és álmában horkolt, hogy hangja átszállott az ablaküvegen. Az arca szőrös volt, s ha ruhája asszonynak nem mutatja, férfinak is vehette volna az ember.

- Hát ha már a lány megfélemezte magát, legalább a banya húzta volna be a függönyt, - gondoltam ottálltomban.

Agyamat hideg borogatás fogta körül, és mintha vizes törülközőbe lett volna becsavarva a szívem is. Szemeimet úgy éreztem, mintha jégcsapok nőttek volna hirtelen szemeimben.

A banya fölriadt, és egy ásítás után visszarogyott a szék támlájára az előbbi helyzetbe.

Továbbmentem. Még két úgy-ahogy befüggönyözött ablak volt azon az oldalon, ahol mentem. Ugyanilyen hideg izgalomtalansággal álltam meg a másik ablak függönynyílásánál is. Itt egy férfit láttam, aki jobb lábát székre téve éppen a cipőjét fűzte. Az asztalon olyan gömbölyű keménykalap volt, amelyet „pincsnek” neveztek, s amelyet nálunk vasárnap hordtak az úriféle

népek, meg az úriszabó Mancza. Egyesek azonban hétköznapi is, mint a tanárok közül a Szeges, vagyis a Szegessy.

Mondom, teljes hidegség volt a szívem körül. És lépéseim is keményebben vágódtak a harmadik lámpáig.

Visszafelé az út közepén jöttem.

Már áthaladtam a kivilágított ablakok frontján, amikor mögöttem mozgólódás támadt a járdán. Női hang hallatszott:

- Már leoltottak, mindjárt virrad, feküdjünk le, úgysem jön már senki se.

Rendszerint azonban úgy szokott lenni, hogy a bátorság addig tartott, amíg szükség volt rá. Ha már nem volt, gyorsan elillant, és helyét átvette a félsz, elmében, szívben, lábokban és a karokban is. Így jártam most is, amikor visszajutottam a Széchenyi utcába, éppen a Jakubovics patikája előtt, pont a sarkon. Leültem a patika magas lépcsőjére, hogy kifújjam magam. Elöttem a Péro az iménti fertelmességével. Azonban nem mondtam volna egy istennek se, hogy: bűneivel. Tudtam már, a magam dolgát sohasem fogom a Csőri vagy a Ványek pocakra menő, meddő szemléletével ítélni. Felkeltem, mert a vasút felől útonjárók zaja hallatszott.

Pár lépésre ott volt már az iskola hatalmas épülete, koporsós tetőjével. Leoltottam a két lámpát, s ugyanazt a hideg közömbösséget éreztem újra, nézvéen ezt a sötét kötömböt, mint előbb annak a nőnek az ablaka alatt. Szinte magamra voltam dühös, hogy semmi nem mozdult bennem, ami alapja lehetett volna valami hősködésnek, valami regényesnek. Olyan semmi és nem is semmi állapot volt ez. Az épület pedig koporsó és nem is koporsó, kaloda és nem is kaloda, iskola és nem is iskola, valami és semmi. Előbb még a Jakubovics patikájának lépcsőjéről errefelé tekintve az iharfák olyan játékot játszottak a lámpák fényeivel, mintha valaki felakasztotta volna magát, éppen az iskola kapujával szemben. Ideérve azonban teljesen kiment a fejemből ez a kép.

Ismét csak arra mozdultam tovább, hogy a vasútról jövők elérték a Jakubovics-patika sarkát, ahol előbb leültem.

A Széchenyi utca derekában a Jankovics-féle vendéglő sarkán, ahol a meleg napokon kint szokott üldögegni a Jankovics, egy iszonyúan kövér ember, vagy 160 kiló, befordultam a Törökszalasztó utcába. A Jankovics padja üresen állott ott a vendéglő bejáratától jobbra, és remegve várta a reggelt, amikor a behemót test ismét reája ereszkedik majd, és tovább nyomja lábait a megolvadt flaszterba lejjebb és lejjebb. Mert a nyári melegekben a flaszter is könnyebb kedvre ereszkedik, némileg megkásásodik, a pad lábai pedig már a teher alatt jól belesüppedtek, ezért lehetett éjjelre is kint hagyni.

A Törökszalasztó utca közömbös utca volt, ha csak az az érdekem nem fűzött hozzá, hogy tavaly a Szlávik csizmadiák meghívtak szilveszteri zsúrra engemet és a velsz ebet, vagyis a Tallóst, az Irci meg az Aranka leányuk miatt.

Nekem az Aranka tetszett, formás leányka volt. Én Aranykának hívtam őt, mert oldalt volt egy arany foga, amely izgalmasan csillogott-villogott, amikor nevetett. Ólmot is öntöttünk. Nekünk is öntöttek, a Tallósna is meg nekem is. Nem tudtuk megfejtetni a krikosz-krakoszokat. Azonban Ircike és Aranka mamája, az anyák jövőt látó szemeivel, azonnal megfejtette. A velsz eb öntésére csak azt mondta:

- Ni csak, körzöt és vonalzót látok én abban, amivel a mérnökök dolgoznak. - Az enyimre meg:

- Ni csak, koszorú az, babérkoszorú, mint a költők fején!

Az a marha Tallós, a velsz eb, ekkor meg is sértődött ezen, mert a saját fejére szerette volna inkább a babérkoszorút, mint a körzöt és vonalzót a kezébe. Mindjárt el is ment. Másnap azt

üzente az Irci mamája, hogy övé volt a babérkoszorú, enyém pedig a körző meg a vonalzó. No hát pihegő Aranka, meg te mafla velsz eb, ha most látnátok babérkoszorús fejem, vagy a körzős kezem, mondtam én magamnak, és leoltottam a lámpát, amely Arankáék falából karolódott ki a Törökszalasztó utcába.

S már ereszkedtem is le a Bástya utca fokán a Világos térre. Itt azonban ereszkedő lépéseimet irtózatossá horkolás akasztotta meg. Egy palánk mögül hallatszott a horkolás és nyögés, tökéletes emberi hangon. Fürkésző értelmem azonban nem hagyott cserben: a palánkkerítés mögött disznóól állott, és hízó disznó horkolt abban.

Így értem vissza a Fő tér sarkára, abba a pozícióba, amelyet a stratégiai vázlatomba is berajzoltam.

Figyeltem darab ideig, a piacon semmi nesz, semmi mozgás. Akkor könnyű léptekkel neki a nagy lámpának. A tornapapucsom volt rajtam, nesztelenül futottam hát. Még árnyékom se volt, mert a mindenfelől világító lámpák elnyomták azt. Csak akkor pattant mellém a nagy árnyék, amikor a nagy lámpa erős sugárzásának a közelébe jutottam, de itt is levettem a vállamról setét társamat, amint a létrára felmásztam, lent maradt, és összetöpörödött az árnyéktárs a lámpa alatt. Föl hát a bottal! Elkattantottam a lámpa csapját, és fényessége a földre zuhant, mint amikor a vásártéri cirkusz nagyponyváit a földre zuhantják egyszerre. Aztán a városháza sarkára, mert hátha bent az őrszobán tartózkodik a Blaskovics. Ez is sikerült. Akkor a teret körbefutottam. A Batthyány utca sarkán még égett a Kovács bácsi lámpája, tehát az öreget megelőztem.

A kispiacon, a hússzékek körül, üzekedő macskákat lobbantottam széjjel szaladtomban, s már a Damjanich utcában nyargaltam hazafelé.

Nyitottam volna az utcaajtót, hang szólott a gázgyár kerítése mögül:

- Nem volt semmi baj, Lajkó? - Pataki Józsi bácsi hangja volt.

- Nem volt, Józsi bácsi!

- No gyeride egy kicsit. - Odamentem.

- No - és vállamra tette mind a két kezét, motyogott a szája hangtalanul, szólott volna, szólt is, de csak az elméje szólott neki, végtére is csak annyit mondott:

- No menj, még le is feküdhetsz egy kicsit. - Könnyezett.

Bent mindenki fent volt, vártak. Vetkőztem, és apa szólt:

- Nem volt semmi baj?

- Nem, mi lett volna?

- Hát az asszony ott térdepelt a kápolna előtt?

- Ja, az ott.

- És nem féltél?

- Hát a banya eltűnt.

- El hát, mindig eltűnik.

- Apának is?

- Nekem is. Mert az a lámpa árnyéka a kápolna előtt. Nézd csak meg, a lámpa a gesztenyefák között áll. Az ágak árnyékát veti oda. S az árnyékot csak bizonyos helyzetből látod olyannak, mintha öregasszony térdelne ott.

- Az anyja szemit! - mondtam. - Nem is gondoltam volna.

Bebújtam az ágyba, hogy még aludjak egyet. Akkor jutott eszembe, hogy a lámpákat megint csak nem figyeltem meg, nem lesz hát reggel se hibajegyzék a lampiszter Tyukos bácsinak, ha csak apa nem figyelt meg valamit gyújtáskor az este. De megfigyelt ő néhány hibát. A Péro harmadik lámpájának ki volt törve az egyik üvegje. Hogy a fenébe, hisz ott nyugodt voltam, és mégse figyeltem meg?! Vagy mégsem voltam nyugodt? A fene tudja! A Szlávikék lámpáján meg rossz volt az égő. Ezt se vettem észre. Hogy a fene egye meg.

5

Annyira belesüppedtünk mi a magunk belső dolgaiba, a ritkítások és oltogatások bonyodalmaiba, észre se vettük a külső idő változásait az akkori nyár egyenletességében. Meleg tavasz volt, áprilist szinte semmi sem különböztette meg májustól, a május meg észrevétlenül fordult bele a júniusba. Mi nem voltunk olyanok, mint a havifizetési hivatalnokok, akik ha másról nem, hát a fizetésről tudják, hogy újra csak eltelt egy hónap, vagy lassan, vagy gyorsan, a fizetés nagysága, tehát a fizetési napok állítása szerint. Nekünk a szombatok voltak az időt váró, időt siettető napjaink.

Az iskolában is csak arról vettük észre, hogy júniusba léptünk, mert eljöttek a nagy ismétlések, mivel jön az érvárás ideje. Júniusra estek az érettségi vizsgálatok is a nyolcadikosoknál, június utolsó hetére, ami pedig évről évre ennek az iskolának olyan nagy erőfeszítése, hogy minden osztálynak - hála istennek - több napos szünetet adnak, mert minden tanár az érettségi körül forgolódik akkor. Herélt kutya ilyenkor valamennyi, még a Csőri is, akihez pedig ez a kép, istenes voltánál fogva, leginkább - istentelen.

Most is, algebra óra van, és rendületlenül felelünk az egész évi anyagból. A tanárunk Keszon Jenő, egy négerkinézésű alak, aki valahol Amerikában született, és isten tudja, hogyan keveredett onnan haza. Az algebra tanításába lélek nélküli magoltatást vitt bele. A képleteket úgy tanította, hogy állandóan azt ordította az osztály felé:

- Nem tudod? Akkor szedd be! Kávéskanállal szedd be!

Az e betűket nem nyíltan, hanem zártan ejtette, majdnem é-nek hajlította. Rajta is maradt ez a „szédd bé”.

Most is Hejtejjer Karcsi áll a tábla előtt, és nem megy neki, szegénynek, sehogy sem a harmadfokú egyenlet.

- Tanultad? - kérdi tőle Keszon, toporzékolva felette.

- Igen, tanultam - feleli Karcsi.

- Tanultad, de nem tanultad meg, disznó!

Karcsi hallgat, csak a nyakán lehet látni, hogy veresedik.

- Ilyen marhák mért nem maradnak otthon az apjuk jászolánál - ordítja Keszon, és az osztály fele, a városi revírben lakók kuncognak, mi a Tallóssal egymásra tekintünk.

- Hát nem tudod? - Karcsi önérzetesen rávágja:

- Nem! - Erre a Keszon egészen hozzá ugrik, megkapja a fején, és hátulról a táblába akarja verdesni, éppen ott, ahol a példa levezetése abbamaradt. Karcsi azonban megveti a lábát, mint a bika. Elhűlve támasztom két karom a padnak, hogy ropog minden eresztéke, és kiáltanám Karcsinak:

- Karcsi, ne hagyd magad! - Karcsi szólásom nélkül is úgy cselekszik. A Keszon ledobja a kezében levő könyvet, amiből ő a példát és a levezetést kinézi, és mind a két kezével megkapja Karcsi fejét a búbjánál, hogy a táblába verje. Karcsi, az istenért, ne hagyd magad! Hangtalan dühvel száll feléje ez a sóhaj, és Karcsi ezt a második rohamot is kiállja, szegény. A Keszon tehetetlen dühvel toporzékol körülötte. Végre is a helyére zavarja.

- Majd adok én neked felsőt! - ordítja, mert ezek a vizsgák egyszersmind rostáló vizsgák is, most döntenek abban, kit engednek majd ötödikbe. Ordítja még:

- Az apád zsindelyeztesse be a fejedet!

Szegény Frida, megint egészen bevizesedik a blúza, és padjára hajolva csak legyezi magát, látom hátulról izgalmát. S mivel az ő neve is H-val kezdődik, hát a Keszon őt szólítja fel.

- Hlaváts, fejezze be a példát. - Közben vörös képét és néger ábrázatját az osztály felé villogtatja. Frida olyan hangtalanul száll ki a tábla elé, mintha röpülne. Számol, számol, Keszon nem figyel, dühével van elfoglalva. Csak akkor kérdi, de ezt is nagy sokára, amikor már Frida régen befejezte:

- Mennyi az x?

- X egyenlő hét egész tizennégy század.

- Kinek jött ki még ennyi? - Többen feltartjuk a kezünket.

- Helyes - szól Keszon. - Kinek jött ki más eredmény?

Az osztály nagyobbik fele hallgat. Ekkor:

- Füzetet az asztalra. - Felrakjuk füzeteinket, illetve nem is rakjuk fel, mert azok már az asztalon voltak amúgy is. És Keszon végigvizitálja a füzeteket. A mi padunkhoz érve, belenéz Fillentő Filovics füzetébe. Egész más eredménye van, de nem szól rá, holott előbb ő is feltartotta a kezét. A revírbeliak, a városiak füzeteire, illetve rossz végeredményeire sincsen semmi megjegyzése.

A következő óra történelem, a Csőrié. Csőri a múltkor írt dolgozatokkal jött be az órára. Elhelyezkedett a katedrán, és azt mondja, hogy:

- Nnnna! - És sokáig nézi az osztályt. Aztán:

- Hát kérem, a dolgozatok a téves történelmi nézetek arzenálja. Így pedig iskolapéldái annak, hogy hogyan nem szabad nézni a magyar történelmet. Mert kérem - és kotorász az irkalapokra írt dolgozatok között, és - előveszi az enyimet -, mert kérem - és bemondja az én nevemet -, ön azt írja, hogy II. Lajos király nem veszett volna a Csele-patakba, ha Mohácsnál meglett volna a negyvenezer paraszt. No ez igaz. De miért nem volt meg Mohácsnál a negyvenezer paraszt? Ezt egyesek, mint Tallós, meg a Hlaváts kisasszony úgy írták, hogy Temesvárnál leöltek negyvenezer parasztot. De miért öltek le negyvenezer parasztot? Ez a lényeg, igenis, ez a lényeg. Helyesen látja a Heitler Emil - egy szövetnagykereskedő fia -, hogy egyenetlenség dült az országban, hogy a parasztok először az urakat öldösték, és hogy Zápolya igenis, kénytelen volt a megtorló háborúra. Nem is a megtorló, hanem a védekező háborúra, amint azt a Zlinszky Anti szépen kifejtette.

A Zlinszky Antal egész életét a barátoknál töltötte, mert papnak készült. Nem is papnak, hanem szerzetesnek.

- Hát kérem - folytatta a Csőrös -, a történelmet oknyomozva kell vizsgálni és szemlélni, nemcsak a felületen kell azt nézni, igen tisztelt Hlaváts kisasszony! És én a tudást is oknyomozva nézem, és ne csodálkozzanak azon, ha az évvégi kalkulusokat majd egy kissé,

hogy úgy mondjam, lejjebb kell szállítanom. Ellenben javíthatnak még. No kezdjük, Frida kisasszony!

Frida az egyik izgalomból még ki se került, máris benne a másodikban:

Csőrös: 1222!

Frida: Aranybulla, melyben...

Csőrös: Elég, arra felelj, amit kérdezek. Hol van az Aranybulla-hegy?

Frida: Székesfehérvárt, az Öreghegy mellett.

Csőrös: Mi volt az Aranybulla-hegyen 1222-ben?

Frida: Országgyűlés.

Csőrös: Az Aranybulla-hegyen országgyűlés, 1222-ben?

Frida: Igen.

Csőrös: No ki tudja? - Az egész osztály rázúgta: igeen!

Csőrös: No kérem, ez az oknyomozó történelemszemlélet?

- ???

Csőrös: Hát kérem, azt a hegyet csak az Aranybulla meghozatala után nevezték el Aranybulla-hegynek, csacska lelkek! - és Csőrös diadalmasan nevetett.

Csőrös: No lássuk tovább. Hová jártak itatni a bandériumok?

Frida: A tóra.

Csőrös: Milyen tóra?

Többen az első padokból: A Velencei tóra!

Csőrös: Nos, Frida kisasszony? A tóra, vagy a Velencei tóra?

Frida (elszántan): A tóra.

Csőrös: És miért a tóra, és miért nem a Velencei tóra?

Frida: Mert az oknyomozó gondolkodás szerint feltehető, hogy a tavat csak később nevezték el Velencei tónak.

Csőrös: Helyes, csak később, bizonyos, hogy később. Látom, a javulási szándék megvan önben, köszönöm, leülhet. - És szegény Frida vízben ázva leült a helyére.

Így ment aztán végig az egész órán át. Nekem a következő évszámokat adta fel. 1805? - A pozsonyi béke. - 1598? - A nantesi ediktum kiadása. - Ki adta ki? - IV. Henrik francia király. - Ki vonta vissza? - XIV. Lajos. Mikor? - 1685-ben. - Jól van, leülhet.

A következő óránk a magyar volt. Egedy Rezső tanította, egy soproni csizmadia fiából lett tanár. Jól tanított, csak nem ösztönzött bennünket írásra. Tehát passzív irodalomtanítás volt az övé, csak irodalomtörténeti adatközlés, tűz és lobogás nélkül. Két esztendeje Petőfi: A pusztai télen című verse nyomán házi dolgozatot kellett írni, a másodikban. Beleéltem magamat a vers hangulatába, és leírtam a várost télen, amint a gazdautcákon szekerezik hazafelé a kukoricaszárat. Kibontakoznak a megrakott kocsik a ködből, és belevesznek újra a téli ködökbe. Akkor ezt a dolgozatot, elismerése jeléül, az egész osztálynak fölolvasta. Több semmi. Soha semmi. A feladott verseket elmondatta, nem ösztönzött az előadásra. Most az életképeknél tartottunk, és a „Falú végén kurta kocsmá” volt föladvá.

Filovicsot, a Fillentőt hívta ki felelni, illetve elmondani a verset. Fillentő kiment, és fújta, fújta a verset, annál a két sornál, amelynél ez áll, hogy

*De a kocsmá bezzeg hangos,
munkálkodik a cimbalmos...*

az a marha Fillentő így mondta be:

*De a kocsmá bezzeg hangos,
cimbalkodik a munkalmos...*

Az osztály felröhögött. Egedy megállította Fillentőt, azaz hogy nem is kellett megállítania, megállt az magától is, és arcán minden bibircsókja kitüzesedett.

- Honnan vetted ezt? - kérdezte Egedy, inkább mosolyogva, mint haraggal. És, az a marha, bemondta, hogy én tanítottam így rá. Akkor Egedy felém jött, és behajlított középső ujjával kétszer-háromszor meglapogtatta a fejemet. Ez volt az ő szokása.

Az igazság az volt, hogy valóban én mondtam így, de csak egyszer, mert együtt tanultunk. A Fillentő anyja ugyanis megkért, hogy az év végén tanuljunk együtt, mert a fia gyenge, és majd megfizet nekem. No várj, te marha, nem azért mondtam én neked ezt, hogy most rájárjon a nyelved! S ha rájárt, rám kellett tolni az egészet? No megállj, majd adok én neked!

A másik két óra rajz volt, tehát majdnem hogy érdektelen két óra, falevelet rajzoltunk.

Délutánra ismét elő volt irányozva az együtt tanulás a Fillentővel. Átmentem hozzájuk. Megcsináltuk az algebra példákat, mert Fillentő évvégi felelése még hátra volt. Óra végeztével csak bejön az anyja, és egy olyan fültre húzható, meleg, téli sapkát hoz, és azt mondja:

- Gyurkámnak veszek majd újat, de ez még egészen jó, jó lesz ez még magának, szívesen odaadom.

Minden vérem a fejembe szaladt. Hát így képzelem a Fillentőné az együtt tanulás díját? Keltem is fel a sapkával a kezemben. Kilépve látom, hogy egyik szobájuk ablaka nyitva, anyja örökké az ablakban élt. Fogtam a sapkát, és az ablakon behajítottam. És többet nem mentem együtt tanulni a Fillentővel.

6

Hát, amint a ritkítási időbe beleléptünk, bármilyen pontos igyekezet mellett se akart a régi, bírságolás nélküli helyzet visszaállni. Ha a ritkítási szakasz felhőzettel jelentkezett, a hold el-elűnedezett, meg elő-előbukkant a felhőkbul, a ritkítók nem is tudták maguktól eldönteni, hogy ritkítsanak-e, vagy se. Ilyenkor haza se mentek, illetve a gyűjtésből visszajöttek a gyárba, és várták a gázmester döntését. A gázmester se tudott maga határozni, egyenesen az igazgatóhoz ment. Az igazgató ilyenkor megkereste telefonon a várost vagy a polgármestert, vagy a Gombos főmérnököt, volt mindegyiknek telefonja a lakásán is:

- Mondd csak, kérlek alássan, kívánjátok ma a ritkítást?

Ha kívánták, akkor volt ritkítás, ha nem, akkor a lámpagyűjtők hazamentek. Ezzel azonban ők, a gyűjtők, nem nyertek semmit se, mert az időt a várakozásban eldangubálták, meg el-vernnyogták. Nekünk ebben az időben csak az volt a szerencsénk, hogy szemben laktunk a gyárral. Apa ilyenkor megkérte a Kovács bácsit, vagy a Tyukos lampisztert, szóljon be hozzánk, mi a döntés.

Sokszor azonban az igazgató, mert éppen vacsorázott, amikor a gázmester megzavarta, döntést kérve, így rivalgott böszülten:

- A fene egye meg magukat, hát még ebben a kérdésben is én döntsek, folyton én? Én maceráljam a várost, folyton magukért?

Amikor a gázmester ezeket az értesítéseket kihozta az igazgatói lakásból, hát ez még csak olaj volt a tüzekre, amik alatt állandóan égtek a levonások parazsai.

A lámpagyújtogatók, illetve a ritkítók a fűtőházban tartózkodtak ilyenkor, és beszélgettek a fűtőkkel. A fűtők is tudói voltak a legapróbb eseményeknek is. Csakhogy nem foglaltak egyformán állást. A Pataki bácsiban meg a Lábadi Imre bácsiban nem volt hiba, és kezdett a gázmesterben is egyre kevesebb hiba lenni, mert ő volt az ütköző az igazgató felé. Az igazgató száraz hivatalnokember volt. A gyár fővárosi érdekeltséghez tartozott, a részvényesek talán azt sem tudták, hogy a gyár milyen viszonyban van a várossal. S ha tudták volna is, kinek fájt volna apáékért, Tyukos lampiszterért meg a többiekért a feje? Senkinek! Az igazgató együtt kártyázott a városi urakkal. A dolgot folyamatos bajjá a lejjebbvaló hajcsárok tették, akiknek ez volt a feladata, ez volt a kenyeke is. Igaz, hogy az igazgatóék nemigen voltak a városi vezetőséggel összekapcsolódva, de az ellentétek csak társaságbeliek voltak, a rátarti varjúképzű asszony miatt, aki azt hitte, hogy hercegek fognak egy szép napon a Gázgyár utcába behajtatni, a hercegi aranyhintókba beemelik a három lányát és elviszik. A hintókat fehér hattyúk vontatják majd. Ez pedig szól a helyettes polgármesternek, főleg neki, mert neki volt házasulandó fia, pedig csak fűszeres volt, igaz, vagy öt házzal, és szólt a városi pénztárosnak akinek most végzett orvosit a fia, igaz, volt vagy háromszáz holdja. Az igazgatót a városi urak azért nem tagadták ki a vadásztársaságból, és a kaszinóban is befogadták a tarokkpartikba.

Ó, hát ilyen helyzetben a lámpagyújtogató a gyártól, amelynek végrehajtó szerve volt, mit várhatott? Semmit. Semmit, még saját erejéből sem. Mert mi egy lámpagyújtogató ereje? Semmi. Még a semminél is kevesebb. Még az öt lámpagyújtogató ereje is semmi. Még talán a gyár harminc dolgozójának az ereje is semmi. Annál inkább az, mert a szerelők, azok oda sem köptek. Jól kerestek, a Pista apának is alig köszönt, pedig sógorok voltak.

Amikor szeles idő volt, akkor a gyújtogatás a kinszenvedéssel is fölért. A Krisztuséval is. Akkor a lámpagyújtogatónak elsősorban is vagy félliter tartalék petróleumot kellett magával vinni, és vagy öt skatulya gyufát. Mert a szél a fáklyát minduntalan kioltotta. Ilyenkor be kellett húzódnai kapuk alá, a szél elől, hogy a fáklyát meggyújthassák. És mennyi keserű harc volt ekkor! Apa hazajött egy viharos este, és:

- Döglessze meg az isten ezt a világot, amit ő talált ki.

- ??? - Csak némasággal tettük föl a kérdést, hogy miért.

- Mert beállok annak a hordóhasú Lászlónak a kapualjába, hogy meggyújtsam a fáklyát.

- Annak a ruhásnak a Komáromi utcában?

- Annak. Aztán éppen gyújtom a gyufát, amikor betoppan az utcáról az asszony. És rám kiált:

- Mars ki innen, föl alkarja gyújtani a házamat?

- Hát olyat mondtam neki, hogy nem teszi a kirakatába. Oszt azt kiabálta utána, hogy föl fog jelenteni. Jelents föl, te bögyrehízott, te hájas!

Hát a följelentés meg is történt. Becsületsértésért. Azért perelte be, hogy apa ringyózta, amikor arra figyelmeztette, hogy vigyázzon, mert a folyosón meggyújt valamit. A följelentés ügyvédi följelentés volt, vagyis bírósági per. Apát beidézték. A gyár elhárított magától

mindent. Mondta valaki, fogadjunk ügyvédet. De hát min fogadjunk? Hogyan fogadjunk? A bíró azt kérdezte apától, hogy mit hoz föl védelmére? Apa, amint elbeszélte, ezeket mondta:

- Mit hozhatok föl? Mit hozhat föl egy lámpagyújtó? Hát kinek gyújtogat a lámpagyújtó? Magának gyújtogat? Én nem lakok a Komáromi utcában. Ott a nagysága lakik, aki beperelt. Az ő háza előtt áll a lámpa. Ott én már a második skatulya gyufámat gyújtottam el. A szél miatt. A nagysága meg bögyösen nekem gyűtt, amikor a kapuja alatt a széltől a védelmet kerestem. Hát a házat akartam fölgyújtani, vagy a lámpájukat? És kapcarongy a lámpagyújtó? Ha én a kutyának azt mondom, hogy mars, hát az is visszaugat!

Hát lett a dologbul ötven korona pénzbírság a becsületsértésért. A Lászlóné cselédje az apára vallott, pedig ott sem volt.

Amikor a tárgyalásnak és az ítéletnek híre ment, az igazgató kiüzent apának a gázmester által, hogy ha nem vigyáz magára, mehet az apósa után.

És szeles időben a gazdafertályokon ugyanilyen volt a helyzet. Egyik-másik gazda kiállt a kiskapuba, a lámpagyújtogatókat figyelte. És Tyukos lampiszternek azt mondta a Kádek - százholdas a Mária utcán -, aki kint állt a kapuban azon az estén, amikor apa a Lászlónéval összekapott:

- No, kíváncsi vagyok, mikor gyújtja föl az egész Kisfélsort!? - A Kisfél sor a Mária utca régi neve volt, mivel az utca úgy épült, hogy csak fél sor házat raktak benne, azt a sort, ahol a Kádekék is laktak.

- És mit szoltál neki? - kérdezték Tyukos lampisztert többen is a fűtőházban, amikor másnap döntést vártunk, mert én átmentem a döntés miatt a felhős estében a ritkítási rendelkezés miatt. Tyukos lampiszter azt mondta:

- Hát mit szólhattam vóna?

- Mit? Hogy mit? - kérdezte Pataki Józsi bácsi. - Amit az Imre mondott a Lászlónénak; mert minek nézik ezek a szegényembert!

És villogtak a Józsi bácsi szemei. Jó volt hallani a jó barátságú hangját. Tyukos lampiszter apró emberke volt, s mintha a bátorsága is testbéli terjedelméhez igazodott volna. Meg aztán ember volt elég. A lámpagyújtogatás, de még a lampiszterség se volt olyan munka, hogy akárki meg ne tanulhatta volna, akár egy nap alatt is. Vigyázni köllött hát a kenyérre, ami pedig kicsiny darabka volt.

Akkor apa azt gondolta ki, hogy a gyújtó fáklya végire olyan rózsát köllene szerelni, aminek a vége zárt, és csak lyukak vannak rajta. A kanócot ebbe a rózsába beleereszteni. A rózsa, legalábbis némileg megvédené a lángot a szélfúvástól. Nem köllene hát annyi gyufa és petróleum szeles időben.

Rókus Pista bátyám segédje, a Kucsera csinált is ilyen rózsákat. A fáklyák kieresztő végire csavarmenetet is vágott, a rózsát szépen fel lehetett csavarintani. Persze, a rózsa inkább egy vastag szivarhoz hasonlított, hogy a lámpák kicsiny csapóajtaján a gáz terébe beleférjen. Sokat nem ért ez a rózsa, mert a szél a lyukakon vígan befűtülhetett, de mégis jobb lett a gyújtó fáklya, mint azelőtt volt. Az lett volna a legjobb megoldás, ha az összes lámpát örökégre lehetett volna átszerelni, mint amilyen a nagy lámpán volt a Fő tér közepén. De ki viselte volna a költségeket? A gyár? Az biztosan nem! De nem viselte volna a város sem, hisz ott a takarékossgot hozták nagy divatba, ezt mutatta a ritkítás bevezetése is. Pedig abban az esetben, ha örökéget kapott volna minden lámpa, milyen boldogság lett volna az! A lámpák csapját csak meg köllött volna pöccinteni, és felcsapódott volna a lámpák fényes udvara.

Akkor ezt a munkát egy futamatnyi idő alatt is el lehetett volna végezni. Meg akkor talán, később, még kerékpáron is végig lehetett volna szaladni a revíreket.

Haj, de hát hol voltunk mi ettől?

Kínlódjon a lámpagyújtogató, pácolódjon a saját bajainak a levében. Minek ment lámpagyújtogatónak!? Ment volna inkább váci püspöknek! Könnyen megkapták ezt apáék mindenkitől, akinek csak egy csomóval volt több a gatyamadzagján, mint a Manczáéknak is. Mióta apa a gyárban szaggatta a madzagot, fölbögyösödtek a Manczáék, mint a gatyás galambok, úgy jártak mind, a Manczáné, meg a leányai főleg.

Istenbizony, olyan büszkék voltak, mint a Micánk, előhasi korában. Mert a minap, az iskolából jövet, valahogy nem vigyáztam, hogy kikerülhettem volna, csak utolért a legidősebb Mancza-lány, a Margit, aki a közjegyzőhöz járt hivatalba. Akkor szólt rám, amikor hátulról mellém lépett:

- Iskolából, iskolából?

- Igen, iskolából - feleltem neki, hozzágondolva, hogy honnan a rossznyavalyából, hisz láthatta nálam a könyveimet. Akkor aztán csak feleresztette a bögyibül:

- Hallom, hogy maga is jár oltogatni éjjel! - És kárörvendően tüzelt az arca meg a szeme.

- Járok hát! - vágtam ki én, talán hangom szerint nagyobb önérzettel, mint kellett volna, de csak nem tudtam visszanyomni a bögyöst nagy reám törekedésiben, mert tovább folytatta:

- No és nem fél éjjel?

Ekkor már éreztem, hogy az én segítő incselkedőm a vállamra szállt, és azt sugallta, ne hagyd magad egy ilyentül. S hirtelen eszembe villant az a kép, amit a cigánynegyed rosszul lefüggönyözött ablakán át láttam, hogy egy férfi éppen a cipőjét fűzte. Most az robbant belém, hogy az nem volt más, mint a Mancza. Nyeltem egy jó nagyot, megtöltöttem magam egy jó adag seréttel, és azt válaszoltam:

- Nem köll félnem, mert sok jó ismerőssel találkozok az ember éjjel.

- Kivel, no? Ez érdekes!

- Hát múltkor a Mancza bácsit is láttam.

- Igazán? - kérdezte kényszeredett mosollyal a bögyös, de láttam én, olyan lett, hogy se nyelni, se köpni nem tudott nagy hirtelen. Éppen ezért azt se merte megkérdezni, hogy vajon hol láttam én az ő apukáját éjjel. De már a torkát el nem eresztettem:

- Láttam a cigánynegyedben egy szobában, éppen a cipőjét fűzte.

- Nohát, ilyet! - robbant ki belőle, és megnyújtott lépésekkel eldöndült énmellőlem. Mire én az utcánk sarkára értem, akkor fordult be a kapujukon. Felém nézett még, arca úgy lángolt, hogy teliholdnak is elmehetett volna, megfogadhatták volna a városi urak a ritkítások idejére, kisegíteni az égbelit.

No, ez készen van, gondoltam dühösen. Pedig hát semmire sem szólt amellet, hogy apja volt a vetkőző és öltözködő ember. Azonban avval mentettem magam, hogy ő is lehetett. Mert gyakran voltak patáliák a szomszédban, már nagyon régóta. A Manczáné ilyenkor azt kiabálta az urának:

- Hát menj, menj, mars ki innen, takarodj, költözz ahhoz a cafathoz, te szégyentelen, vén gazember!

Egész délután kint bolyongtam az udvaron, lesz-e folytatása az ügynek? És lett. Lett ám, de még milyen förgeteg! Estére a Margit, a bögyös, kibökhette az anyjának, hogyan járt én-velem. Akkor az a nőbeli Plutó, az első versben az urának nekiesett:

- Hát igen, a széplányokhoz jársz, te vén disznó, kecske!

A nőbeli Plutó dühében az urát egyszerre disznózta is, meg lekecskézte is. Az meg, hogy a szidalomra jobban rászolgáljon, csak tehetetlenül mekegett:

- Én, én-e-e-e?

- Igen! Hallgass! A szomszédok is láttak a Péróban!

- Engem-e-e-e?

- Igen, téged, te szégyenletes gazember. És az a taknyos még a Margit szemébe is merte mondani! - Erre aztán nem jött semmi hang, csak a konyhaajtó csapódott be, aztán a kapu: a Mancza dohogva elrohant. Mindig így menekült, ha nem bírta a túlerővel. Én meg úgy okoskodtam, hogy már nincs köszönés egyiknek se. Ez volt az első gondolatom, nyilván ez volt a legkönnyebb. A második, nehezebb ráeszmélésem az volt, hogy ha nem igaz, akkor felelősségre von engem az öreg. Lehet, hogy közvetlenül, és akkor nekem ereszkedik. Ettől féltem én a legkisebb mértékben. Mert felértem én már karra azt, aki csak tüvel babrálgatott egész életében. De akkor is inkább csak dolgoztatott az inasaival meg a legényeivel. Ha szól az apának, akkor el kell mondanom, hogyan jártam a Margittal, hogyan jött az énnem. Hisz nemcsak engem akart megmacerálni, hanem őket is, minket. Ők azt hiszik, hogy ha szabók, akkor már bárók, mink meg, ahogyan ők mondták, koszosok meg tetvesek. No hát evvel is rendben volnánk, gondoltam. Csak eggyel nem voltam én rendben: mi lesz, ha ezek elmennek az iskolába, és bevádolnak? Hogy hol leselkedek én a tisztességes emberek után!?

Ezek a töprengések még éjjel is elkísértek, amikor oltogattam. És láttam mindjárt, hogy nekem most egyszerre adja ki az apait és anyait az én kiegészítő mesterségem.

Mert a patika, a Fő tér és a Simor utca sarkán állott, és egy Wolf nevű ember volt abban a patikáros. Szikár alak volt, és szentéletű ember hírében állott. Ezt a híret pedig eleinte onnan vette, hogy a patika Szent Bertalanról volt elnevezve, azt hiszem, hogy az isten se tudja, miért adott nevet a patikának éppen a Bertalan nevű szentje. Ezenkívül a Wolf egy külön padot csináltatott magának a nagytemplomban. Már a misék gyengén meg is kezdődtek, amikor a Wolf fekete ruhás alakja megjelent a két padosor közti folyosón. És vonult. Nem ment, hanem vonult a szent patikáros, és beült a saját padjába, melynek ajtaját kis kulccsal nyitotta ki, amikor jött, és zárta be, amikor mise végén elment. És senkire se nézett ez a Wolf, mint a szentek. A patikához csatlakozott a lakása, ahol egyedül lakott a szent ember. Mert az volt, az volt ő, valóban: dicsérettességgel kellett köszönni a patikában mindenkinek, jövet és menet.

Azon az éjjelen is leoltottam már a lámpát a patika sarkán, és megtelt az utca setéséggel. Ellenben setéségcsináló munkám közben a patika mögötti kapu egyszerre csak nagy hirtelen felcsapódik, és harsány hangon szól belülről valaki:

- No, menjetek, menjetek!

- Nem megyünk! Fizessenek ki! - felelt vissza két női hang, vegyesen.

- Még pénzt is!? Eleget ettetek, ittatok!

- Miért nem mondták meg előre, hogy csak ezért!?

A szentbertalan mindenségit, hát most már mi ez? - villant belém a félsz is meg a kíváncsiság is egyszerre, és hirtelen, hogy alig tudtam a félszt a jobb, a kíváncsiságot pedig a balsó eszméletembe beterelni, és lecsendesíteni a setétben. Aztán a kapu bevágódott, és a két nő az utcán tovább perlekedett:

- Hát ezek urak? Urak ezek?!
- Fúj, köpedelem!
- A híres urak!
- Hát ez kanmuri? A stricik!
- De ezek még a striciknél is rosszabbak!
- Te, várjunk, a többiek már szedelőzködtek!

S a két nő a Pollacsek rövidárus szemben levő kapuja alá húzódott, és lesállásba helyezkedett. Én egy futamatra körülszaladtam a szomszéd utcák lámpáit, és az általános setéségben némi biztonsággal visszakerültem az utca alsó torkolatába, melynek felső részében a két nő a Pollacsek kapuja alól a patikáros ajtajára leselkedett. S nem hiába leselkedett, mert csak hallom:

- Fizessenek!!
- Addig egy tapodtat se, amíg ki nem fizetnek!
- Rendőrt hívunk! - mondta egy rekedtes hang.
- Teszünk mi, apukám, a rendőrökre! Avval minket meg nem ijesztenek!
- Van nálad pénz, Szegessy?

Hű, a teremtésit, hisz az a mi Szegesünk, az én úriember Szegessym, ha nem tévedek! És nem tévedtem. A testet teljesen benyelte az én setéségem, de a hang, a hang, amely felelt, az a Szeges hamisítatlan hangja volt:

- Ke-ke-keszon! Kérlek alássan, rendelkez a pénztárcámmal, te-te-te-teljesen ürühees.

A kidagógott név és a hang bizonyossága szerint a másik dülöngélő alak meg a Keszon volt, aki múltkor a Hejtejjer Karcsi fejét a táblához akarta verni. No, ha látná ezt most a Karcsi! - gondoltam, azonban más ragadta magához egész figyelmemet. Az egyik nő csak azt mondta:

- Jó lesz nekünk a pénz délelőtt az iskolában is! Bemehetünk érte! - Erre aztán Keszon:
- Hát ne izéljünk ezekkel, fizessünk, Szeges!

Akkor aztán a következő perlekedésből úgy tűnt fel nekem, hogy valóban, mintha fizettek volna.

A nők a Széchenyi utcán át a Péro felé veszték el a setétben. A két alak egymásba karolva ment tovább, abba az irányba, amerre a Szeges lakott. Ezt hallottam még:

- Te, Szegi! Holnap a felét a Sándoron be kell hajtani. - Kisvártatva felelt a másik erre:
- Ugyan kkeeérlek Keeeson! A Sándor (a Wolf patikus) volt a házigazda, hát legyünk úriemberek, keeérlek.

Az első lámpa, amelyet a Damjanich utcában el kellett oltanom, nemcsak világított, hanem melegített is, mert én dideregtem. Olyan volt a lámpa fénye, mint a meleg és langyos, jó víz, amit anyánk a lavórba öntögetett, amikor mosakodtunk a konyha közepén. Szinte sajnáltam leoltani. Le kellett azonban oltanom ezt is, mért hogy a setétben előbb egy ideig ellappangtam, hát az idő is eltelt, s futással hoztam be a lappangás miatti késedelmet.

Akkor ismét Pataki Józsi bácsi volt az éjjeles a fűtőházban. Most felizgatott az a gondolat, hogy megint ott áll majd a gyár léckerítése mögött, és megkérdezi: - Nincs semmi baj, Lajkó?

Hazáig rohantam hát, ne legyek kénytelen megállani se, ha szólítana, mert mit is válaszolhattam volna neki most erre a kérdésre?

Mert hát jószérivel avval sem készültem el, hogy én magam mit válaszoljak, ha azt kérdezném önmagamtól, hogy hát most mi ez? Vetkezés közben azon forgolódtam, hogy hát milyen fertelmesen gyámoltalan volt az a két ember. Ez a két félelmetes alak. Ezek a nappali félelmetesek. Hát ezek ilyenek? Vagy inkább így: ezek is ilyenek? Milyenek? Kételtűek! Nappal az iskolában „a tisztesség és erkölcs” példaképei. Éjjel meg? Éjjel meg lehull róluk a maguk tisztessége és erkölce. Lárvák és fényeskedő pillangók. De nem úgy, mint az a természetben lenni szokott. Ott a lárvaság a pillangóságba fordul. Ezek meg egyszerre azok. Melyik hát az igazi formájuk? A nappali vagy az éjjeli? Az azonban bizonyos, hogy az éjjeli formájukat titkosan élik, a nappalival meg hivalkodnak. Az egyiket fitogtatják, a másikat, az éjjelit meg letagadnák, ha valaki ezt rájuk bizonyítaná. Hát, hazug emberek.

Nem volt nekem egy szemhunyasnyi alvásom sem, száraz szemekkel keltem fel és mentem az iskolába. Mentemben arra gondoltam, jó, hogy ma nincsen algebra óra, mert nem tudnék arra az alakra, vagyis a Keszonra egy órán át nézni. Az meg szerencse is, hogy a Szeges nem tanít bennünket. S hahahaha, a Csőri erkölcsössége! Ha tudná, hogy milyen alakokkal szív egy levegőt a tanári szobában! Előbb ott kellene rendet csinálnia, a maguk szemétdombján. Ott, azoknak tartson lelkigyakorlatot, egész délutánokon át tartó térdepeltetésekkel. Meg az a dicsértesséjkézuskrisztus patikus! Hát világcsalás, világcsalás! Ezt már az iskola kapujában gondoltam.

Ellenben az éjszakai száraz szemű töprengés alaposan bosszút állott énrajtam. Mindjárt az első órán, vagyis Érdy természetrajz óráján. Mert egyszerre csak azt érzem, hogy valaki ráz, és azt mondja éppen:

- Ébredj fel! - És Érdy állott felettem. És:

- Miért alszol te az óra alatt?

Jószérint csak ekkor eszméltem rá, hogy bizony Érdy órája alatt elaludtam. Emlékszem: bejött, felálltunk, hogy köszöntsük, leültetett bennünket. Szép, zsongító hangján mondotta még:

- Behoztam egy régi természetrajzkönyvet, nagyon érdekes, mit tanítottak száz évvel ezelőtt az állatokról, No, Hlaváts Frida, olvassa itt az elefántról szóló fejezetet. - És emlékszem, Frida átvette a könyvet, és csengve olvasni kezdte, hogy:

- Az elefánt, óriás őseihez képest ez a maiglan elcsenevészedett, de számunkra mégis a leghatalmasabb emlős... - és most Érdy újra kérdi tőlem:

- Mondd, mért alszol az óra alatt? - És a többiek kárörvendve röhögnek, még talán Hejtejjer Karcsi is, csakhogy az ő arcát nem látom, mert előttem ül, Mit tegyek? Végre kinyögöm:

- Itt az osztály előtt nem mondom meg.

- Miért? - kérdi Érdy.

- Mert az osztályból nem tartozik senkire!

- Hát jó, akkor majd óra után beszélgetünk. Vedd át a Hlavátstól az olvasást.

Átvettem a könyvet, de nem tudtam, mit olvasok. Csak elalvási gyalázatomra gondoltam, de arra is csak annyira, amennyire a gépies olvasás engedte. Így jött el - megváltásként - a csengetés. Dehogy megváltásként! Ha csak azért nem, mert az osztálybeli gyalázatom végét jelentette - némileg. De én ezt akár beharangozásomnak is vehettem, mert szól csak Érdy:

- Gyere velem! - És firtató és kárörvendő szemverések kíséretében Érdy után kiléptem az osztályból. Érdy a természetrajzi szertár felé tartott. Hű, de a szertár mellett volt a tanári szoba is! Hát most hová? Merre? A nyilvános vesztőhelyre vagy Érdy műhelyébe? Éreztem, hogy a kivégeztetésben a nyilvánosság elviselése lehet a legnehezebb. Végre is Érdy a szertár felé fordult, hogy... Talán azt is gondoltam akkor, hogy áldja meg az isten.

A szertárban Érdy szólt:

- Ül le! - Leültem. S hogy leültem, az visszatérő tudatom első, értelmes cselekedete volt.

- No most már ki vele! - Erre nyilván visszabújt likába az én eszméletem, mert csak ezeket mondta ő nekem:

- Nem vallatni akarlak! Régóta figyelek! Tudom, hogy neked sokkal nehezebb az iskola, mint akinek megvan mindene. Hát beszélj őszintén nekem... - Erre a bátorságom kidugta a fejét valahonnan, mint likából fejét az ürge. Nyakon csíptem, és nem eresztettem visszabújni:

- Sokáig fent voltam az éjjel.

- Miért nem alszol többet?

- Nem lehet.

- Miért? Tudtommal egyedül alszol, van külön fekvőhelyed.

- Igen, de mégsem tudok, nem lehet.

- De hát miért?

- Én néha segítek otthon... apának.

- Miben?

- Hát éjjel, az éjjeli munkában... helyette...

Ebből Érdy mindent megértett. Mert csak ezt kérdezte:

- Ma éjjel is te voltál apád helyett?

- Igen, én voltam.

- No, derék kölyök vagy. De most úgy beszélj, hogy nem a tanároddal beszélsz.

Erre aztán összefüggő értelemmel, vagy legalábbis arra törekedve elmondtam a mi éjszakai és ritkítási küszködéseinket. Nagy figyelemmel hallgatta, itt-ott bólingatott beszédemre, és:

- Hát nem csoda, ha odaálltok az apád mögé, az egész család. Nem is hittem volna, hogy ilyen nehezen éltek. De majd, majd... - mondogatta Érdy. Mit majd? Mi lehet itt még majd? Semmi se lehet. Néztem Érdyt. Hosszú haja volt, hátra volt az fésülve, és hátul egyenesre vágva, majdnem, mint a vágott leányfrizura. De ettől még nyíltabb és még magasabb lett a homloka. Szemei fényeskedtek az arcában. Gondolkodott. Mintha azon, hogyan engedjen el. Vagy inkább, hogy mivel engedjen el. Végre is azt mondotta:

- Majd valamelyik este átmegyek hozzátok. Szeretnék édesapáddal is beszélni.

Nagyon nem is értettem. Arra ugyan nem gondoltam, hogy talán otthon velem kapcsolatban akar valamit mondani.

Már az óráról is csengettek, amikor elengedett. Az osztályt már a folyosón meg az udvaron találtam, a következő szünetben. A Molnár Jani meg a Hejtejjer Karcsi jöttek felém:

- No mit csinált veled az Érdy?

- Semmit, faggatott, hogy mért aludtam el.

- És te?

- Hát én? Hát az isten tudja, hogy miért aluszik el az ember. - Aztán Karcsi:

- Verd szájon a Fillentő Filovicsot!

- Miért?

- Mert ő köpött be. Amikor a Jani háta mögött elaludtál, az Érdy észrevett, s azt kérdezte, mit csinálsz, a Filovics, ahelyett hogy oldalba taszított volna, hogy ébredj fel, röhögve mondta, hogy elaludtál.

Az osztályban közömbös képpel hárítottam el a kérdéseket. A Filovics szemtelensége azonban még a közömbösségemen is átmerészkedett. Hangosan és a többiek számára is hivatkozón kérdezte a Fillentő:

- No mi történt?

- Hát az - feleltem -, hogy lefektetett, aludjam ki magam. Hát ki is aludtam magam, a csengetésre fel is ébredtem, s oly friss erőben vagyok, ha most pofon törüllek, hát nagybölgőnek nézed az eget. Megértetted?

- De kérlek, kérlek - hebegte a bibircsókös Fillentő. Evvel aztán minden irányban elvágтам a számomra készített kérdéseket.

Hittanóra következett... A Ványek már bent is volt az órán. Miután az osztálykönyvet beírta, feldiadalmasodott a képe, s mondotta is diadalma okát a következőkben:

- Hát kérem, egy teljesen új dolgot csinálunk ezen az órán. Világnézeti vizsgálódást tartunk, mégpedig megvizsgáljuk, hogy milyen Dávid zsoltárjainak a világnézete. Ez egészen új és modern hitoktatási módszer. No - és itt keresve nézett végig az osztályon - és megakadt a szeme az elől ülő Zlinszky Antalón, a szenteskedő, semmi gyereken:

- No, Zlinszky, olvassa fel a Dávid 8. zsoltárát az 5-től a 9. versig - s nyújtotta felé a fekete kötésű könyvet. S amíg Zlinszky a könyvért kiment, arra gondoltam, hogy az Érdy is ezt tette tulajdonképpen. Lehet, hogy az Érdynek szól most ez az egészen különleges „új módszer”. Érdyt nem nagyon szerették tanártársai. Suttogtak róla, de félték is tőle. Azt már mi is éreztük, hogy többet tud, mint mások, mint a többiek. Érdy a természetrajz erejével arra tanított bennünket, hogy mi a világ, nem arra, hogy mit kell gondolni felőle. Néha Csőri célzott is a világ „természettudományos” fölfogására, és ez Érdynek szólt, aki hitt Darwin származási fölfogásában és a szaporodásról, a hím- és nősejtek egybekapcsolódásáról úgy beszélt, olyan természetesen, mint amikor Egedy felolvasott egy Petőfi verset.

Zlinszky azonban vékony cérnahangján már magosan föleresztette Dávid zsoltárát:

*Micsoda az ember - mondom -
hogy megemlékezel róla,
és az embernek fia,
hogy gondod van rá?*

*Hiszen kevéssel tetted őt
kisebbé az Istennél,
és dicsőséggel és tisztességgel
megkoronáztad őt!*

*Úrrá tetted őt kezeid munkáin,
mindent lábai elé vetettél;*

*Juhokat és mindenféle barmot
és még a mezőknek vadait is.*

*Az ég madarait és a tenger
halait, mindazt,
ami a tenger ösvényein jár.*

- No hát, kérem, elég. No hát, kérem, mi van ebben kifejezve? - kérdezte a fehér képű Ványek, és körülhordta kérdező tekintetét az osztály felett. S mivel jelentkező nemigen volt, hát a Zlinszky maradt benne a pácban, mint a tejben egy apró, fekete legyecske:

- No hát talán akkor, Zlinszky, maga kezdje meg. - És akadozva kezdte a Zlinszky a zsoltári magyarázatot:

- Hát ebben az első sorban az van kifejezve, hogy Isten megteremtette a világot és benne az embert.

- No jó, jó, maradjunk csak a világnál. No hogyan teremtette isten a világot? No Tallós, no kérem. - A velsz eb pedig erre így felelt:

- Isten hat nap alatt teremtette a világot.

- No igen, helyes, hat nap alatt. De hogyan hat nap alatt, melyik hat nap alatt?

- Hétfőtől szombatig - vágta rá Tallós. Erre Hejtejjer csak ki szalajtotta a száján:

- Volt már akkor naptár?

- Igen - igen, vagyis Hejtejjer ne ízetlenkedjen, de azért mégis a hat nap, hát hogyan is? Tulajdonképpen. No ki tudja, ki tudja, kérem?

A Zlinszky nyújtotta a kezét, s mivel más nem jelentkezett, hát a Ványek őt serkentette:

- No hát akkor mondja, Zlinszky...

- Hat nap, vagyis hat korszak alatt.

- Igen, igen, nagyon helyes, nagyon helyes. De miért nap vagy korszak alatt? - kérdezte Ványek, s mivel erre Zlinszky se nyújtotta se nyakát, se fejét, hát ő felelt a saját kérdésére.

- Hát, kérem, az óhéber nyelven, amin az ószövetség keletkezett, az a szó, hogy nap, az korszakot is jelent. Tehát úgy is lehet mondani, hogy hat korszak alatt. Igen, kérem, a Bibliának igaza van, és hiába, kérem, hiába, a természettudományos világnézet hiába igyekszik megdönteni a világteremtés keresztényi, azaz kinyilatkoztatási jellegét. No tehát meg van teremtve a világ, hogyan?

- Hat nap, vagyis hat korszak alatt...! - zúgták karban főleg az elől ülők...

- Igen, helyes, leülhet, Tallós, köszönöm, és most már benne van, illetve belé van teremtve az ember. Hogyan is mondja a zsoltár, ugye így mondja: „Micsoda az ember - mondom - hogy megemlékezel róla, és az embernek fia, hogy gondod van rá?” No micsoda, micsoda az ember? No, Ilike kisasszony.

Ilike kisasszony, a Frida szomszédja, felkelt, és még vékonyabb cérnaszálon, mint a Zlinszky hangja, csak kimondta:

- Az ember a teremtés koronája.

- No igen, igen, és miért az? Miért az, Ilike, a zsoltár fölfogásában...? - És Ilikének fogott az agya, mert csak rátalált, amire kellett:

- Azért a teremtés koronája, mert Dávid zsoltára így mondja:

*Hiszen kevéssel tetted őt
kisebbé az Istennél,
és dicsőséggel és tisztességgel
megkoronáztad őt!*

Ekkor a Hejtejjer odahajolt a Molnárhoz, és súgott neki valamit. Láttam, amint összehajoltak, de látta Ványek is, meglátta és odaszólt:

- No, Molnár, kérem, mi a megjegyzése, mondja, mondja, kérem. - A Jani fölállott, de csak nem mondott semmit. S akkor Ványek a Karcsit állította fel:

- No akkor majd megmondja Hejtejjer, no, csak ki vele, mert mi itt nyíltan vitatjuk a Dávid zsoltárainak a világszemléletét, no gyerünk, halljuk az ön megjegyzését is. - És Karcsinak nem kellett több nógatás, kimondta az egyenesen:

- Azt kérdeztem Molnártól, teremtett-e isten koronát az ember megkoronázásához? - Hát erre egyöntetű hahota csapott fel. Még Ványek is elrándította a száját, azonban kényszeredetten. Aztán:

- Hát együgyű egy kérdés, mondhatom magának, Hejtejjer, mondhatom magának, no. Hát hogyan kell érteni a koronázást, akarom mondani, hogy nem volt ott koronázás, hanem hát képletesen, hisz Dávid zsoltára világosan megmondja: „Úrrá tetted őt kezeid munkáin, mindent lábai elé vetettél” - hát igen, a koronázás, igen, ez, leülhetnek, kérem.

A csengetés ebbe a koronázási szertartásba aztán csak beleszólt, és a ceremóniának vége lett.

- No, majd folytatjuk, igen, legközelebb folytatjuk majd - szólt Ványek, és ennek a napnak is vége lett. Az osztály egy része nekiesett Karcsinak, hogy ilyesmit hogyan kérdezhetett.

- Hát ahol koronázás van, ott koronának is lenni köll! - verte vissza Karcsi az ostromot. - Különben tik nekem beszélhettek. - S azt mondta még, „bakfitty” már nekem úgyis az egész. S aztán hozzátette még, „hol leszek én már jövőre”. Vagyis, hogy nem jön ő már ide vissza, „hát csak koronázatok tik kedvetekre”!

Hazamentemben visszacsengett Hejtejjer Karcsi hangja: „koronázatok tik kedvetekre”. Hát én a magam dolgaira fordítottam ezt és koronáztam. Hogy kiket? Ott mentek előttem: Érdy távolabb, Keszon és Szeges pedig együtt. Lassan, méltóságosan mentek. A Szeges úgy hordta a fejét, hogy korona volt azon. Ni, a koronás éjjeli bagoly! A Keszon, az meg úgy hordta a fejét, azt a vörös, párnásan puffadozó arcát, mintha folyton dúlni szeretett volna amiatt, hogy elvesztette a koronáját. Ez az ember sohasem nevetett, ellenben mindig huzakodott és dulakodott. Külsőleg velünk dúlt állandóan, belsőleg pedig állandó indulatok dúltak őbenne. A nagy dúló.

Mentek hát előttem a koronázottak. A megkoronázott éjjeli dőzsölők, a fajtalan lappangók, akik nappal magukról azt hitetik, hogy istenek. Legalábbis kisistenek.

Ellenben Érdy koronázatlanul is nyílt becsületet hordott homlokán, tekintetében, szemeiben.

A két koronás fő úgy ment, hogy senkinek a köszönését nem fogadta. Most is a diákok ijedten hajbókoltak előttük, szétnyílottak, és élő sorfal között mentek. Úgy nyomakodtak előre, mint a töltelék, mint amikor hurkát töltenek. S a Keszon úgy ki volt belsőleg puffasztva, hogy bármely pillanatban elfakadhatott volna. Mint a véres hurka töltés közben. Ni csak, ki is fakadott! Mert rászólt két viháncoló elsőre:

- Kaptok két pofont, csak rendetlenkedjete!

Persze, elalvásomról otthon én egy szót se szóltam, hallgattam arról, mint siket disznó a rozsbán, és arról is, hogy beszéltem Érdyvel. Csak Érdy se hozná elő, ha ugyan állja majd a szavát, hogy átjön hozzánk egy este, ahogyan jelezte. Titokban még örültem volna is, ha ez az átjövetel elmarad. Múltbeli tapasztalatok és emlékeik szerint ilyen tanári „átjövetelemben” úgysem volt sok köszönet. Ez legtöbbször nagy bajt jelentett: valami a gyerek körül az iskolában nincsen rendben. Vagy ki kell venni az iskolából, vagy valamilyen anyagbéli egyengetést kell tenni az érdekében. Hát mi ilyesmire nem lettünk volna képesek.

Érdy azonban más volt. Érdy, ahogyan apa mondta:

- Ez az Érdy mindig szemébe néz az embernek. Meg sokszor már mintha előre köszönne, ha gyújtóbot van is a kezében.

Az elalvási beszélgetés óta én úgy gondoltam, hogy talán éppen azért, mert gyújtóbot van az apa kezében.

És egy este át is jött, alighogy apa készen lett a mosdással és a vacsorával. Mama a lavór vizet már ki is öntötte, a konyhát meg föl is törülte.

- Jó estét, gondoltam, átjövök egy-két szóra - mondotta, s miután mama széssel megkínálta, felém vetette szemeit, mintha azt kérdezte volna: „milyen fát tettél a tűzre?” Apa is egy cigaretta sodorintásával próbálgatta a szokatlan kezdetet. Láta ezt az Érdy, tudta, átlátta a pillanatnyi bizonytalankodást és segített:

- Hát, ugye, a tanári látogatást valami baj előjelének érzik - és szemei nevettek, amikor azokat reám vetette. Apa is rám nézett előbb egy szippantásnyi ideig, s csak azután kérdezte:

- Nincs valami baj vele?

- Semmi baj nincs vele. Csak szeretném tudni, mit terveznek vele? - Evvel aztán zökkent a beszélgetés mind a négy kereke:

- Hát nehéz. Nehéz a taníttatás ebben a helyzetünkben - szólott apa, az első füstöt kieresztve.

- Nem mondom, nehéz. De én is úgy tanultam, hogy azt sem tudom, hogyan. Én Pesten még csomagokat is hordtam az állomáshoz, hogy könyvre, miegymásra teljen.

- Hát lehet, hogy a mi nagyobbak fiunk is azt cselekszi éppen most, Pesten. - Ezt a mama mondta.

- Nem kell félni, és ne is féljenek. És másképp is lehet majd még! Nézzék, öt éve, hogy a háborúnak vége lett, meg hogy a munkásság is a földön hever.

- A sírban - mondta apa.

- Hát mondjuk, talán, abban. De azért, meglátják, fölkel onnan.

- Nehezen, nagyon nehezen. Itt is más volt öt-hat esztendeje. Hej, milyen gyűléseink voltak, ezren és ezren. Azt hittük, miénk a gyepölő. És mégis úgy elejtettük, úgy kiejtettük, hogy megint lábkapcsája az ember minden rongynak. Meg sokan szétszéledtek. Meg a börtön elől külföldre mentek. Mondják, hogy a Sz. Janiék is Oroszország cserélte ki. Hát ilyen a helyzet.

Érdy figyelmesen hallgatta apa közléseit. Mama maga elé merengett, Mariska éppen most toppantott haza, láttam arcán, hogy liferált, de lelohadt az öröme, nem értette a helyzetet, engem szurkált a fekete szemeivel, hogy biztosan miattam van itt az Érdy.

Aztán apa részletesen elbeszélte a gyűjtogatók helyzetét, a ritkításokat, oltogatásokat. És pontot tett a végire:

- Bizony nincs az embernek se nappala, se éjjele.

- Hát igen nehéz helyzet ez - felelte Érdy őszinte, résztvevő érzéssel. - És mit lehetne tenni? - kérdezte még maga elé tekintve, gondolkozón. Erre mama ejtett szót a csendbe:

- Bizony mit is tehetnénk? Semmit. Mert aki az urakkal pöröl, felkötheti a tarisznyáját, és mehet az Úristenhez, hogy legyen az ügyvédje.

- Á, dehogy! - rezzent fel Érdy a hallgatásából. - Á, dehogy. Elsősorban is ezek nem urak. - Ő is így mondotta, hogy *ezek*. Nálunk is így mondták, így nevezték a feljebbvaló lényeket, akiknek beleszólásuk van a mi életünkbe. És folytatta:

- Ezek csak azért urak, mert a cigány nagyságosurazza őket. Nem kell hát tőlük bejiedni. Én ismerem ezeket a szürke uracsokat. Kicsiny szemeten kakaskodnak ezek. Hanem hát mégis tenni kéne valamit. Én úgy látom, hogy maguk így a gyárban nem mehetnek semmire. Mégpedig azért nem, mert mindentől el vannak szakadva. Magánosok. Túl a folyón, a gyárvárosban, a talpgyárban van erős szakszervezet. Azokkal kellene érintkezésbe lépni. Azoknak nagyobb az erejük, többet nyomnak azok a latban.

Ekkor befejezte a szót. A szavak gondolatokká válva keringtek az estében, mint a legyek a lámpa világító üvegje körül. S Érdy, mintha marokkal egy legyet csípett volna el, újra adta a szót, élénken:

- Majd én beszélek *onnan* valakivel, jó?

Az onnan a folyón túliakat jelentette, a szervezett munkásokat, a szakszervezetet. Apa felelt Érdynek:

- Igen, az jó volna.

S ekkor aztán Érdy elment. A konyhában amolyan félig bizodalmas, félig hiábavalós benyomást hagyott.

- Hát milyen úr ez? - kérdezte mama.

- Tanár úr - válaszolta Mariska bizonytalanul.

- Ilyenek köllenének az iskolába - mondta apa. Én nem mondtam semmit, csak apa szólása után azt gondoltam: meghiszem azt!

Hajnaltól megint én mentem oltogatni. Mentemben az jutott eszembe, hogy ezek az oltogatások olyanok, mintha járőrbe menne az ember. Járőrbe, amikor valamit föl kell deríteni, mint a háborút jártak mesélték. Pataki Józsi bácsi is, aki Doberdót járt, katonaviselt ember volt, ha éppen mesélő kedvében leledzett a két pakolás közé eső estékben.

- Megyek a járőrrel, lappangva lapítunk az olasz hegyekben, oszt egyszerre csak látom, hogy...

Hát én is megyek, lappangva vonulok, és egyszerre csak látom meg hallom, hogy... Mit is láttam és hallottam? Hát fényes, teliholdas éjjel volt, és amint fölértem a Széchenyi utcán a Fő tér sarkára, hát látom, hogy egy hatalmas társaság veszködik és huzakodik a piacon, a templom előtt. Lehetek vagy húszan is. És éppen ott huzakodtak, ahová a torony árnyéka leesett a piactérre. Részegek lehetek, és a Krendli kocsmájából jöhetnek, mert abból az irányból még néhányan botladozós és ingatag járással törekedtek a társaság után. S a csendes éjszakába élesen szálltak a szavak, szétverődtek az egész téren:

- Te, te Hatala, kérlek alássan, kedves polgármesterem, ez itt a folyó, hát most már hogyan menjünk át rajta?

- Kérlek, főmérnök úr - válaszolt valaki az előbbi boros és öklendező hangra -, nem lehet, ez lehetetlen, mert hol van a híd, ha ez a folyó?

- Nekem te ne beszélj, kérlekalásson! Hát nem látod a vizet?

- Igen, igen, ez itt a víz! Itt a medre!

- Ez nem a víz!

- Ez nem a meder!

- De a meder! Én mindjárt bele is vizelek! - S kisvártatva hallani lehetett, hogy csobogás csattog a piac macskakövein a toronyvetette árnyék partján, bele az árnyék árkába.

- Ha, ha, ha, hát nem hallod, hogy víz, hiszen csobog, te csiszlik, te csiszlikem, kérlekalásson.

- S a vizelőt kisvártatva többen is követték. Álltak a nagy árnyékfolyam partján, és öten-hatan vizeltek.

- No hát akkor dobjuk le a cipőt, menjünk át rajta!

- Igen, igen, le a cipőt! - vezényelt a hang, akit polgármesternek szólítottak.

Erre a társaság leült az árnyék partján, és vetette lefele a cipőjét. Láttam, hogy a Blaskovics a városháza falához lapulva nézte a társaságot. Ekkor aztán jó kanyart véve felsurrantam a létrán, és eloltottam a nagy lámpát. Lett erre nagy ricsaj:

- Disznó, mért oltottad el?

- Pimasz, éppen most, amikor átkelünk a vízen?

- Gyútsad fel, te pimasz, az is-is-teenedet! - Ez a hang a Gombos főmérnöké lehetett. Én azonban tettem a fejükre. A nagy lámpa eloltása után körbeszaladtam a teret, és minden lámpát leoltottam egy rohantamban. A lámpák eloltásával a hold ereje még jobban kibontakozott, s a templom árnyéka még élesebb és mélyebb lett. A térbe nyíló utcákban is végeztem, s még egy kémlelésre visszamentem a piactér sarkára, s a Szent Bertalan patikától a térre kilestem. Akkor a társaság már az árnyék túlsó partján ült, és nyögve nyúglódott, hogy a cipőiket felhúzzák.

- Hát nem mondtam, hogy ez már a folyó? Csiszlikek!

- Igen, igen, kérlekalásson.

- Hát szerencsésen általkeltünk a vííízen.

Aztán nyögve és vissza-visszaesve feltápáskodtak, egymást segítve és egymást visszalökve.

- No most már gyerünk a Pollákovicsához, utánam, előre! - Ez a Hatala polgármester hangja volt. Erre a társaság befordult a Komáromi utcába. A Pollákovics vendéglő túl volt a folyón, a város egyik legszélsőbb utcájában. A társaságok, a városi dorbézolások után ide vonultak ki, ahol zavartalanabban mulathattak bele a hajnalokba és a következő reggelekbe.

Hát evvel találkoztam én ezen az őrjáraton. Az eseményt nem jelentettem senkinek. Ennyiben tért el az én járőrtevékenységem az igazi járőrbe járástól akkor. Ellenben jelentette más ezt az esetet, mégpedig a Tárogató a következő számában „Amikor a Fő téren folyik a folyó” cím alatt, és pedig a következőképpen:

„Mikszáth Kálmán, az örök magyar humorista tollára való kedves történet esett meg városunkban az egyik férfitársasággal a múlt héten. János napjának előestéjén kedves társaság verődött össze városunk egyik, a Fő térhez közel eső vendéglőjében, mivel ezt a Jánost - (Hatala volt az) - sokan szeretik, a társaság is meg a hangulat is igen magasra hágott. És a hangulat, mint tudjuk egyenesen emelkedik a szárnyaló idővel, vagyis hát a

hangulat éjjél után volt a legmagasabb. S mivel a társaság Jánosának ünneplésével szeretetreméltósága és köztisztelőben állása okán, nem volt még megelégedve, János egyik barátja indítványt tett, menjenek át még egy másik alkalmas helyre.

Az indítványt a hely megjelölése követte.

És a folyón túli vendéglőre esett a választás. És a társaság fel is kerekedett.

Igen ám, de a hold, ez a mókás tréfacsináló, a névnapot ünneplő társaságot nagyon megviccelte. Azonban ne vágjunk az események elé.

Felkerekedett a társaság, és elindult, és ment és ment. Vagy egy órai menés után elérték a folyót. S mivel bármennyire is keresték, a hidat nem látták sehol. Ellenben a tervet végre kellett hajtani, ha már elhatározott.

Erre kiadták a jelszót: le a cipőkkel!

És a cipőket levetették!

És átkeltek a folyón!

De milyen folyón?

Árnyékfolyón! Igen, árnyékfolyón! Mert a folyó, amelyen átkeltek, nem volt más, mint városunk magos és karcsú tornyának az árnyéka, amelyet a hold vetett a János-napot ünneplő, kedves társaság elé. Úgy bizony!

És a társaság tagjai azóta is derülnek a kedves János-napi eseten, és azt mondják, hogy ilyen János-napot, mint az idén, még életükben nem ünnepeltek.

9

- Azt a címeres gazember anyja mindenségit, a neveket elhallgatta! - szisszentem fel, amikor a János-napi történetet elolvastam. Tehát: a címeres gazember a neveket nem merte kiírni az újságban. Mert nevekkal ez a történet egészen más. Mert akkor pontosan tudná mindenki, hogy kik azok, akik a nagy János dicsőségére mulatoznak, amíg... De mit amíg? Itt megálltam dühömben, mert hogyan is kellene folytatni ezt? Hát igen, fordult eszem a megkezdett csapásra: amíg a lámpagyújtogatónak meg az oltogatónak egy percnyi nyugalma sincsen. Éjjeli nyugalma. És - jutott eszembe - amíg én a nagy lámpa létráján álltam és leoltottam, pimasznak meg csirkefogónak tituláltak engem azok. És valami utat keresett érzéseimben, mint a bűvő patak. És ez a valami így tört a felszínre: meg köllene írni annak a nyavalyásnak abba az újságba, hogy van valaki, aki tudja, kikről van szó.

Már azon is gondolkoztam, hogy vasárnap este, mintha házi feladatot írnék, megint írok a szerkesztőségnek. Ellenben akkor este Érdy egy embert hozott hozzánk, és ezt mondta:

- Hát most folytassák azt a beszélgetést, amit a múltkor elkezdtünk - és avval ő elment. Az ember bemutatkozott:

- Tóth József szakszervezeti titkár vagyok.

- Aha - gondoltam, erről beszélt nekünk az Érdy a múltkor este. Ezt az embert én látásból ismertem, csak a nevét nem tudtam eddig. Középtermetű, vagyis se magas, se alacsony ember volt, a fejebúbjáig kopaszodó, de nem öreg, tojásdad képű, mintha az arca mindig inkább mosolyogna, ami eleve bizalmat keltő volt benne. Arcát simára beretválta, tehát nem volt bajusza, s mintha egy kicsit vöröses lett volna az arca bőre. Csíkos, fekete ruhája volt, nem

volt kalapja, és nem volt nyakkendője. Munkás voltára leginkább az mutatott, hogy birkózósan dudorodtak karjai a vékony kiskabát ujjaiban. S mindjárt vette és adta a szót:

- Érdy elvtárs elmesélte, hogy mi a baj! - Elvtársnak mondta Érdyt, akit így szólítani vagy említeni még nem hallottam. Nekünk Érdy az iskolában tanár úr volt, mint a többi. Így említette őt a Csőri is néha, de mintha megnyomta volna valamiképpen az urat, s ez a nyomaték a Csőri használatában valami csöndes gúnyolódásfélét jelentett. Ettől az embertől akkor apa vette a szót:

- Hát igen, baj az van, mégpedig elég!

- Hát lássuk csak, talán segíthetünk rajta!

Akkor apa elbeszélte a gyár ritkítási rendelkezését, s avval tett csomót a beszédje végire, hogy azóta a lámpagyújtogatóknak egy szemernyi nyugalom sincsen. A veres arcú, mosolygós férfi akkor ezeket mondta:

- Én sokat gondolkoztam azon, mit lehetne itt tenni egyáltalán. Meg az elvtársakkal is megbeszéltem a szakszervezetben. Azt a véleményt alakítottuk ki, hogy jó, ha a város takarékoskodni akar, de nem így, hogy a lámpagyújtogatókat a hold szerint rángatják, meg ott vernyognak a gyárban este tízig a gyújtogatás után, ha felhős, az idő, de telihold van, köll-e ritkítani? Ez így marhaság és vicclapba való, amin ország-világ röhöghet. De mi bele is írjuk ezt, ellenben nem vicclapba, hanem - és itt nem folytatta tovább. Szótlanul hallgattuk. Az a különösség motoszkált ott bennem, meglehet, hogy apában, mamában meg a Mariskáiban is, hogy mások csak egyszerre ugyanúgy nézik ezt az életet, amikor eddig, ha másokról volt szó, azoktól csak azt várhattuk és kaphattuk, hogy hát a lámpagyújtogatót mért nem tojatta bíborágyba az úristen. Akkor aztán Tóth titkár ezt kérdezte:

- És mit fizetnek ezért a munkáért? - Apa tudta, ő felelt:

- Órabérben fizetnek, ezért is!

- Hát látják, ez a legtisztább kizsákmányolás. Mert akár gyújtás, akár ritkítás vagy oltogatás, éjjeli munka az, azért pedig dupla órabér jár!

- Á, nem adnak azok ezért se többet.

- Az lehet, de majd meglátjuk. Ellenben van egy baj ám, Imre bácsi - mondotta Tóth, apát keresztnévén szólítva és melegebben csengetve a szót.

- Mi baj? - kérdezte apa.

- Hát az a baj, hogy maguk nincsenek megszervezve. Maguk úgy állanak ebben a helyzetben, mint a kisujjam, meztelenül és elhagyatottan. - És a lámpa fényében felmutatta a kisujját, és sokáig úgy tartotta, hogy ni, ez a lámpagyújtogató, vagyis hogy semmiség a lámpagyújtó, csupasz kis lény, mint a házatlan csiga, akit semmi és senki sem véd meg. Apa igazat adott neki:

- Hát az igaz, itt senki sincsen szervezve!

- No látja, hát akkor hogyan tegyen valamit a szakszervezet?

Akkor aztán ott megállapodtak, hogy beszélni kell a többiekkel is. Lépjenek be a szakszervezetbe. Szervezkedni köll, és meg is lesz a védelem. Szervezetlenül nem lehet semmire se menni. Beszéljen apa a többiekkel, és egy este itt nálunk meghányják-vetik a teendőket.

Amikor Tóth József elment tőlünk, a vastag hitetlenkedés és a vékony reménykedés maradt őutána. Lesz-e ennek valami foganatja vagy nem? Lehet-e a felsőbbsséggel kukoricázni? Mert azok megmutatták, éppen most öt éve! Megmutatták a szegénységnek. Maradt azóta innivaló

keserűség elég. Meg rongy és kapca lett a szegény. És hogy a gyár többet fizessen? Hát ez végleg lehetetlennek tűnt fel a titkár távozása utáni beszélgetésben.

- Hogy a gyár többet fizessen? - kérdezte apa, és nem felelt rá, csak kilátástalannak tartotta ezt.

- Miből adna az igazgatóné vacsorákat? - adta tovább a szót mama.

- Meg a lányai miből flancolnának? - vette a Mariska. Én meg? Nekem meg mi volt az odavetnivalóm? Én csak azt hajtogattam magamban: úr sz...ba tús! És ezt elmondtam akkor este jó néhányszor a lefekvésig. Az erős reménytelenséget és a gyenge reményt a mama utolsó szólása kötötte össze nagy kévébe, akár papkéve is lehetett volna az a kereszt tetejében:

- Amíg úr az úr, mindig lesz, ki a szegény hátára felvesse a nyeret.

Ellenben a dolgok nem maradtak ennyiben. Azért nem maradtak ennyiben, mert apa a Tóthtal való megbeszélés szerint a legközelebbi szombat estére, oltogatás utánra összehívta hozzánk a lámpagyújtogatókat. Ritkítási éjszaka volt, tíz óra felé vagy fél tizenegykor esett a ritkítás, hát volt idő a beszélgetésre. Tóth ugyanolyan mosolygósan jelent meg, mint a múltkor. A gyújtogatók a gangon a sarokba támasztották a fáklyáikat. Ott volt egy rakáson mind az öt gyújtófáklya az apáé mellett. Mind egyforma volt, mégis mindenki megismerte a magáét a fogásáról. Mama istenhoztával fogadta a gyújtogatókat, azok adjonistennel fordultak be hozzánk a konyhába, ahol már várta őket apa és Tóth titkár. A Kovács bácsi sanyarú képét a lámpa fényköre még jobban kisanyarította, Ág bácsi fekete arcát se világosította fel, Mezei bácsi nagy, kerek képe a vereses borostákkal mintha másik lámpa lett volna a konyhában, a Tyukos lampiszter kicsi madárcarca, mintha minden pillanatban felszállt volna, hogy elröpüljön ijedtében, egérszemei félénken pislogtak, csak Tóth titkár arca adott ki magából valami olyasmeleget mint a júniusi este. Így egy rakáson nekem is egészen újak voltak ők, ülve a lámpa fénykörében. Máskor csak állva, sapkásan láttam őket, a sapkák siltje a szemükbe volt vágva, most a sapkák mellettük heverték a konyha kövén.

Hát mások és újak voltak ebből a lámpavilágította közelségből. Mindegyikük haja deres és csapzott, holnap, vasárnap reggel öntögetik ki majd utánuk az asszonyok a szürkén túrós mosdóvizet kopott lavórokból vagy bádogvödrökből, s akkor az arcok is kitisztulnak majd.

- Hát arról volna szó, elvtársak vagy szaktársak - kezdte Tóth mosolyogva a mondandóját -, hogy megbeszéljük a maguk helyzetét, ami, azt hiszem, maguk szerint is furcsa egy helyzet.

És elmondta az oltogatás, ritkítás tarthatatlanságát, amit főleg a ritkítások tesznek azzá, de elég az is, hogy az oltogatás miatt nincs a lámpagyújtónak nyugodt éjele és pihenése. Mind az öten bele-belebólogtak a lámpafénybe Tóth szavaira. Csak akkor villant ujjnyival több fény az arcokon, amikor Tóth a következőket mondotta:

- Ha az elvtársak is helyeslik, a szakszervezet két előterjesztést tesz a gyárnak és a városnak. Az egyik az - és feltartotta jobb keze hüvelykujját, mintha az lenne az egyik előterjesztés, nézte az ujját, annak hegyéről olvasva le, hogy - „helyezzék a ritkítást mindig ugyanarra az időpontra a holdtól függetlenül. Így rá lehet erre a munkára készülni”.

- Úgy van, úgy van - helyesleltek vagy bólogtak apával együtt mind az öten.

- A második előterjesztés pedig - és a hüvelyk mellé felemelte mutatóujját - az lesz, hogy az éjjeli munkáért az órabér dupláját fizessék a gyújtogatóknak.

Erre a második előterjesztésre azonban nem úgyvanzottak a lámpagyújtogatók. Az arcokról az sugárzott le, hogy ebben a második pontban senki sem hisz közülük. Inkább Tyukos lampiszternek bólogtak, amikor így vetette a szót:

- Hát ha a gyár azt mondja, hogy le is út, fel is út?! - De Tóthnak erre is volt egy okos szava:

- Elvtársak, szaktársak. Igen, ez elképzelhető. Ellenben most nagyon alkalmas idő kínálkozik... - és mindegyikükön végigtekintett, hogy a kíváncsiságot kifogja a lámpagyújtók szemeiből.

- Hogyhogy? - kérdezte Ág bácsi, és akkor Tóth ezeket mondta:

- Hát úgy, hogy most van a mezőgazdasági munkák ideje, most mindenkinek van valami munkája, mindenki elszegődött erre vagy amarra, most nem bővelkedik itt senki sem munkaerőben. Most tehát nincsen le is út meg fel is út, mert én úgy gondolom, hogy most csak felnek megy az út. - Cseppnyi hallgatás után Kovács bácsi szólott:

- Hát igen, lehet, hogy most más a helyzet, mint télen volt.

Így aztán mind az ötven megegyeztek abban, hogy hát lépjen közbe a szakszervezet. Ekkor aztán Tóth tovább adta a szót:

- Ellenben, szaktársak, maguknál a gyárban fölbomlott a szakszervezet. Tudjuk, miért. Maguk is tudják. Tévesen úgy értelmezték, hogy a szakszervezet csak a szakmunkások szervezete, és arra való, hogy a szakmunkások érdekeit védje. A szakmunkások, a szerelők meg jól keresnek, és inkább a torkukon engedik le a szakszervezeti tagsági díjat is. A segédmunkások meg, hogy ők nem szakmunkások, hát nem keresték a szakszervezetet.

- Hát igen, így volt ez nálunk - erősítette Tóth szavait a fekete bajszerű Ág bácsi. Ekkor Tóth azt hihette, hogy nyerve van a helyzet, mert csak előállott:

- Elvtársak, be köll lépni a szakszervezetbe, és fizetni köll a tagdíjat...

Mondását némaság követte és gyenge, sustorgós fészkelődés öreg székeinken. Mezei bácsi nyüstörgött a leghangosabban, de szólott is rövidesen:

- Hát nem lehetne anélkül is?

Erre megnémultak mind a hatan, tehát az öt lámpagyújtó mellett maga Tóth titkár is. A csendben csak a legyek dönögtek a lámpa fénykörében. Irtózatosan kellemetlen volt ez a csend, mint amikor a koporsót már leeresztették, és még nem hullanak rá a temető göröngyei. Végre aztán Kovács bácsi lehullajtotta az első rögöt.

- Idenézz, János, valamit valamiért... - Tóth hallgatott, és a többiek is csak a lámpa fényébe néztek. Ekkor azonban apa vette a szót:

- Ide hallgass, János! - Megvárta, amíg Mezei János bácsi egy „no” kieresztésével hozzája szegődött, mit akar mondani. Akkor apa ezt kérdezte tőle:

- Mennyi fröccsöt szív ki belőled az a Kalász, a te revíred rendőrije, tebelülled? - Mezei bácsi pironkodva felelt:

- Néha hármat is meg négyet is.

- Minden szombaton?

- Hát... fizetéskor.

- Tehát minden szombaton!

- Igen.

- Hát ide nézz, én nem mondom, hogy te annak a rühesnek ezentúl ne fizessél. Fizessél, az a te dolgod, János. De úgy tudom, hogy a tagdíj egy nagyfröccs ára...

- Mégpedig havonta egy nagyfröccs ára! - tette hozzá Tóth az apa beszédjéhez.

- No hát egye meg a fene, rendben van! - szólott Mezei vereskedve, és az egyetlen ellenkezés, ami azonban, láttam én, hogy átcsapott a Tyukos lampiszterre is, le volt győzve.

- Hát akkor mindjárt lépünk is be - mondta Tóth határozottan, és kis piros könyvecskéket szedett elő, meg egy borítékban bélyegeket. Tőlem tintát meg tollat kértek, Tóth ügyesen beírta a neveket a könyvekbe, s amíg az öt lámpagyújtogató aláírta - Mezei János bácsi helyett én írtam alá a könyvet -, Tóth beszélgetett még a konyhában velünk. Arról beszélt, hogy össze köll fogni a szegénységnek, mert csak úgy megy valamire. Nem volt szónokias a beszédje, egyszerű hangon eresztette a mondanivalóját. Tudta, hogy milyen ellenvetések adódhatnak, hát azokat ő maga hozta fel. Ez a mód még természetesebbé tette a beszédjét.

- Mondhatnák, hogy de a szegénynek nincsen hatalom a kezében. Hát talán ez igaz is, meg nem is. Az igazgatónak van hatalom a kezében meg a polgármesternek meg az államnak. De nézzék... Ha most maguk, csak maguk öten, a mai időben, amikor az aratás meg a cséplés van, és eltart egy ideig, ha maguk, a Mezei bácsi is - és jótékonyan ránevetett, és az vissza is nevetett - azt mondanák holnap este, hogy márpedig nem megyünk gyújtogatni, hát akkor mi lenne?

- ??? - senki se szólt, csak Tóthot néztük mindannyian. Az meg a lámpagyújtogatókat nézte. És aztán folytatta:

- Hát sötétségben maradna a város.

- Az igaz! - mondta Tyukos lampiszter.

- Szent igaz! - erősített rá a lampiszter szólására Mezei bácsi is meg Ág bácsi is.

- No látják, harcolni tudni muszáj! A legfontosabb az, hogy a legjobb időben harcoljunk, körültekintően. Látják, pedig maguk csak öt ember. De ha ez az öt ember ezt csak egy estére kimondaná, hát volna lőtás-futás meg telefonálás meg miegymás a városban, mint egy megtúrt hangyafészekben.

Aztán még megbeszélték, hogy nálunk lesznek mindig a bélyegek, mi szedjük be a pénzt, mármint apa, és mi számolunk el a szervezetben. Amikor aztán mindez befejeződött, és készülődtek a ritkításra, akkor azért Mezei bácsi megkockáztatta: - No hát majd meglátjuk!

- Én is azt mondom - szólott Tóth titkár és elkezelt.

A lámpagyújtogatók nehézkes fáradsággal felcihelődtek, szemükbe nyomták a siltes sapkákat, és mindjárt visszaváltoztak a megszokott formáikba. Elköszöntek. Tompán zuhogtak az adjonistenek, mint nehéz lépéseik a gangon, a girbe-görbe téglákon. Elvették a sarokból a fáklyákat és mentek. A hold fent ragyogott, fényeskedett, és ontotta ingyen világosságát a városra. Tudtam én, Érdy tanította, hogy a hold a földtől több mint háromszázezer kilométerre van, és hogy a föld nagyobb a holdnál. Ha a holdról néznénk le a földre, valamivel nagyobb tányért láthatnánk, de nem sokkal nagyobbat. És ezen a tányéron meg se látnánk ezt a várost, amely kínban él a hold miatt. De tulajdonképpen csak a lámpagyújtogatók élnek kínban őmiatta. S a létben talán nem is igaz, hogy ebben a sötét városban öt ember van, aki most elindul a hold parancsára. Mégis mennyire fontos most az öt életben, hogy a hold, vagy a hold okán senki se parancsoljon a lámpagyújtogatóknak. Milyen furcsa is az emberi élet...

10

A következő napokban az élet komolyságáról elmélkedtem én folytonosan. Az volt az érzésem a Tóth titkár nálunk járta után, hogy fontos esemény történt. Ezen a szón is sokat morfondíroztam, hogy esemény. Olyan dolognak éreztem én ezt, mint aminek súlya van. Ami esik, ha megесik. Aminek nehézkedése van. Tehát nem olyan jött és ingyen lett dolog volt számomra a Tóth által való esemény bekövetkezése, hanem valami olyan, ami súlyánál fogva

létesült bele az életünkbe. Valahol akkor olvastam azt, hogy „az élet olyan, mint a hold, egyszer telik, másszor fogy”. Ezt a magunk napjaira úgy alkalmaztam, természetesen érzéss-beli világomban, hogy most majd az élet a telés állapotába jut, és tartalmat kap.

Gyakran fordult azonban az érzésem. Ám alapként megmaradt a mi holddal komplikált életünk tudata. S benne a hold olyan lett, mint a fixa idea, mint a rögeszme a meghibbant gondolkodásban. Tehát a hold érzésvilágomban talán a kelleténél többet szerepelt. Iskolába menet a kánikulának induló júniusi melegben, éppen ahogyan befordultam a gimnázium felé lejtő Széchenyi utca sarkán, a Törökszalasztó utca torkolatában, a flaszterba süppedt padján ott ült a Jankovics, a másfélmázsás kocsmáros. Egy tömegben olyan volt, mintha maga a hold ülne ottan, kövéren és kereken. Az iskolában képzeletem egész napon át Jankovics és a hold társításával birkózott valami ficáncoló kedvben. S az órák alatt vagy órák közben avval foglalatoskodtam valamely messzi és felismerhetetlen kényszer hatása alatt, hogy a Jankovicsot meg a fogyó és kövéredő teliholdat versbe szedjem. Nagy firkálások közepette ez a szöveg tisztult ki a házidolgozati magyar füzetem utolsó lapján:

*Kopaszon, kövéren,
ül a Hold az égen.*

*Kövér is, kopasz is,
akár a Jankovics.*

*Jankovics jó kácsát
eszik és nem kását.*

*Hát a Hold mit eszik,
amitől megtelik?*

*Úgy tudja a nóta,
abrakja spenóta.*

*De a szent angyalát,
elcsapja a hasát.*

*Egy felhő tövében,
könnyebbül most éppen.*

*Az égi reterát
gyógyítja a hasát.*

*Lelappad a hasa,
elfogy a pocakja.*

*A háta begörbül,
mert sokszor könnyebbül.*

*Az égi hasmenés
fényesség csökkenés.*

*Tesz aztán eszéhez:
kácsahúst ebédez,*

*s felhízik hamar ő,
mert kacsatemető*

*lesz a hold pocakja,
jó sülttel megrakja,*

*akár a Jankovics,
olyan lesz a Hold is.*

*Dicsérjük Istenünk:
két holdunk van nekiünk.*

Így szólt az én eszkábálásom. Alája magyarázatul azt írtam, hogy a versben szereplő Jankovics hasáról azt szokta mondani, hogy az kacsatemető. De nem is így, hogy kacsatemető, hanem „tacsatemető”, mert elhízott és elfolyt testében a k betű kimondására rendelt izmok ellágyultak, mint a viasz.

Azonban nem játszadozhattam én sokáig ilyen bolondságokkal és furcsaságokkal, mert amint megjött apa, csak bemondja, mintha ajtót vágta volna be az estéli csendben:

- No, kezdődik a harmatánc! - Így mondta, hogy „harmatánc”, amiben, azt jelezte ő, hogy most valami olyas van készülöben, ami „három a tánc”, nyilván a mi számunkra, mert folytatta:

- Faggatott bennünket a Vaksúgár!

Most már tudtam én, hogy kirül van szó, mert a Vaksúgár nálunk a gázmester házi elnevezése volt, amiért az egyik szemére kancsalított. Hát Vaksúgár, vagyis a gázmester faggatta apáékat:

- Mert csak azt kérdezte tőlünk gyújtás előtt, hogy ki ment közülünk a szakszervezetbe?

- És tik mit mondtatok?

- Hát én elibe vágtam, nehogy valakitül kiszaladjon úgy, ahogy volt a dolog, hogy nem mi mentünk a szakszervezethez, hanem a szakszervezet jött el hozzánk, hogy hogyan is megy a lámpagyújtók élete, meg meggyás.

- És a Vaksúgár mit mondott erre? - kérdezte mama.

- Hát a Vaksúgár aztán elmondta, hogy voltak a szakszervezettől a gyárban, és tárgyaltak az igazgatóval a ritkítás rendezésének a dolgában, meg a fizetés miatt is.

- És az igazgató?

- Hát az igazgató a Vaksúgár szerint a városhoz utasította őket. Mert a gyárnak mindegy, hogyan rendezik a közvilágítást. De nem volt mindegy igazánbul a dolog, mert kiadta a gázmesternek, tudja meg, ki járka be a szakszervezetbe?

- Megmondta a Vaksúgár?

- Meg, megmondta. Nem rossz ember az. Az igazgató ötet is sokszor megmarja. Ha valami baj van, mindig csak vele kiabál, csak rajta nyargal. Alig van előtte becsülete, hát kihozta nekünk ezt a hírt is, szépen. Meg ő is munkás, és úgy is kezdte. Meg öreg is a Vaksúgár, hát van neki valami tapasztalata is.

- No hát, elég szép tőle - mondta mama.

Tehát a napok megint csak eseményesen megkomolyodtak, mert Tóth tényleg megmozdult, amint nálunk ígérte. S ettől kezdve tele lettünk várakozással. A Vaksúgár pedig hordta a híreket, ő hozta azt is, hogy a szakszervezetiek elmentek a polgármesterhez is. A polgármester nagyon ugrált, hogy ötet nem érdeklí a dolog. Neki megvan a szerződése a gyárral, és pontum. Meg mit izélnek maguk, hisz csak öt emberről van szó. És az a munka nem is szakmunka! Lámpagyújtogatókat kaphat a gyár eleget.

- No majd meglátjuk! - mondta volna a Tóth a polgármesternek. - Gondolkodjon csak ezen a dolgon egy kicsit még a polgármester úr. Majd eljövünk a válaszáért.

A polgármester meg csak azt mondta volna:

- Ide nézzenek! Mondhatnak énrólam akármit. Mondhatják, hogy gazember vagyok, meg hogy strici vagyok. Csak tegyék hozzá mindig a nevemet is. Jó propaganda lesz az énnekem.

- No de ilyet, no de ilyet! - sajnálkozott mama, maga elé ejtve kezeit az ölébe, melléje pedig a bánatát.

Aztán Tóth titkár csakhamar eljött mihozzánk. Kihívatta apát, azután pedig apa kihívott engemet. Akkor így szólt hozzám Tóth a gangunkon:

- Kisöcsém, tudom, apádtól is hallom, hogy segítesz neki oltogatni.

Pirulva motyogtam én:

- Igen, segítek, néha!

- No hát akkor most mondok én neked valamit, de ez szigorúan a hármunk titka marad, a tied, apádé meg az enyém. És add ide a kezedet, hogy erről senkinek se szólsz.

Kezet nyújtottam neki. Az én gyenge kezem elveszett az ő kemény, férfias szorításában. Amikor aztán elengedte, akkor így szólt:

- Szerzel krétát!

- Igen, krétát.

- És honnan szerzel?

- Hát az iskolából.

- Rendben van. És amikor oltogatni mész, akkor a Fő téren öt-hat helyen fölírod a falakra jó nagy, nyomtatott betűvel, hogy a polgármester gazember. De kiírod a nevét is. Tudod, hogyan hívják?

- Tudom.

- No, akkor rendben van. És azt is tudod, mért köll nyomtatott betűkkel írni?

- Hogy meg ne ismerjék a kezem írását.

- No hát rendben van!

A szívem a torkomban vert nekem akkor. Este volt, de nem bírtam volna várni én addig, amíg a krétát megszerzem az iskolában. Volt Mariskának a szabászati dolgai között krétája. Ezt én akkor este zsebre tettem. És ha akartak volna, akkor se tarthattak volna vissza attól, hogy ne én menjek oltogatni. Már jóval előbb ébren voltam, s ugrottam fel, amikor mama már neszezett a keltés óráján. Szaladtam, futottam, hogy időm legyen az íráshoz. A lámpákat előbb leoltottam, hogy magamra vegyem a sötétség láthatatlanná tevő köpenyegét, mint a mesékben. És kikeresve a jó falrészeket, nagy betűkkel felírtam: Hatala János polgármester gazember. Felírtam egyet a Kolegner fűszeres háza falára, a Széchenyi utca és a tér sarkán. Ez a ház sötétszürkére volt meszelve, így jó alap volt az én felírásom számára. De egyetlen ház sem volt fehér a Fő téren, tehát mintha minden házat eleve az én felírásaim számára festettek volna. A második felírást a Wolf szent patikus sárga házára raktam fel, a tér felőli oldalon. A harmadikat az Arany Oroszlán szálloda világossárga falára. Itt azonban a felírást abba kellett hagynom, mert a Batthyány utca felől egy szekér hangját hallottam. A téren már minden lámpa oltva volt, tehát a Kossuth-szobor körüli buxusbokrok mögé húzódtam, amíg a kocsi elmegy. Aztán vissza, hogy befejezzem. Előbb csak a név felírásáig jutottam, de jókora karnyi betűkkel írtam ám. Még jó, hogy számítottam arra, a falak nagyon eszik a krétát. Hoztam hát magammal két egész és egy fél darabot, Mariska egész készletét. Nem baj, majd szerzek az

iskolában és visszapótolom. A negyedik felírást a Komáromi utca sarkára raktam fel, amerre a polgármesterek a múltkor a Pollákovics felé indultak, miután a torony árnyékán meztláb átkeltek. Akkor arra gondoltam még, hogy tesztek egyet a járdára is.

Ezt ott helyeztem el, ahol a Krendli kocsmája felé nyílik az Iskola utca.

Ekkor azonban beszéd hangjai szálltak felém a városháza felől. Az írást hát be kellett fejeznem. A Blaskovics jelent meg a városháza utcájának a sarkában egy másik rendőrrel.

Nem volt nekem egy hunyásnyi nyugalom sem. Forróság szaladgált énbennem, meg didergést éreztem még akkor is, amikor iskolába mentem. Felkanyarodtam a térre, hogy megnézzem nappali fényességben is az én éjjeli munkám. Hát a Wolf szent patikus cselédje ronggyal már törölgette az írást. Többen nézték, mit csinál. Ő meg csak szórta:

- Hát látják, ilyesmit felírni, és éppen a mi falunkra!

- Mit írtak fel? - kérdezte az egyik bámészkodó.

- Hát azt, hogy a Hatala polgármester gazember. És a gazdám jó barátságban van vele.

Voltak, akik harsányan nevettek, voltak, akik fejüket csóválták, némelyek pedig szótlanul továbbmentek. De a Kolegner sarkán ott tündöklött az írás teljes egészében. Itt senki sem törölgette. Ellenben látom, hogy a városháza udvaráról egy rendőr jön két utcaseprővel. Az egyik nagyapa volt. Kannában vizet hozott, a másik meg két seprűt. És egyenesen oda, ahová én a járdára felírtam a szöveget. És locsolni kezdték a járdát, aztán seprűkkel súrolták a felírást.

Fél nyolcat ütött a toronyóra, rohantam tehát az iskola felé. Minden porcikám az események lázában élt és pácolódott. Estére aztán jelentkeztek a következmények. A Vaksúgár hozta a híreket, haza pedig apa közvetítette:

- Hát volt nagy ribillió máma a városházán!

- ???

- Valaki teleírta a piacot, hogy a polgármester gazember. De odaírták a nevét is. - Apa felém hunyorított. Nem árultuk el ezt. Tóth titkár is megmondta, meg minek közölni, felesleges félelmek támadtak volna szegény mamában, Mariska szavatartásába és titokörzésébe hiba is csúsztatott volna bele.

- Aztán délelőtt a Tóth és még két elvtárs újra tárgyaltak a polgármesterrel. Hát az egy óráig nem akarta fogadni a szakszervezeti küldöttséget. Aztán fogadta. És belementek...

- Belementek?

- Igen, bele. Hogy mindennap este 10 órakor legyen a ritkítás.

- No hálaisten - sóhajtott ki örömet és izgalmát mama. De kérdezte is:

- És a fizetés?

- Hát abba is. Dupla órabér, mert jogos. De ez még nem biztos.

- Mért?

- Mert a polgármester verte az asztalt, hogy a gyár vegyen föl erre a munkára külön lámpagyújtogatókat, ne végeztesse ezt a segédmunkásaival.

- Akkor mi lesz?

- Hát majd meglátjuk. Az igazgató kiadta a Vaksúgárnak, hogy keressen embereket.

- És keres?

- Hát azt mondta, úgy tesz, mintha keresne.

- No hálaistennek! Csak ne találna.

Tehát a harc még nem volt befejezve. Testünkkel és lelkünkkel a gyár felé fordulva éltünk azokban a napokban. Most dől majd el, hogy Tóthnak igaza volt-e abban, hogy most nemigen akad ember. De a szegény öreg Vaksúgár állta a sarat. Ki-kiment ő a piacra, a Kossuth-szoborhoz, mert itt álldogáltak azok, akik munkát kerestek. Sokszor ötvenen-hatvanan is ácsorogtak itt, és várták a szerencsét. A gazdák meg azok, akiknek napszámosra volt szükségük, kijöttek ide, és innen szegődtek. De most nem ácsorgott senki a Kossuth-szobor mellett, nem volt szabad munkásember.

Hát nem volt könnyű az a helyzet. Apát egyre nyugtalanabban vártuk haza, ebédkor és estente. Ha nem is kérdeztük, akkor is benne volt a nézésünkben a kérdés: mi a helyzet? Ezt mi így sohasem mondtuk ki. Csak most élt ez a szó sisteregve a beszédekben: helyzet. Hát a helyzet az volt, hogy az igazgató a Vaksúgárt mindennap kikergette. „Maga tehetetlen, vén trotli” - ordított feléje. Meg: „Vegye tudomásul, hogy le fogom cserélni”. A Vaksúgár csak ingatta öreg fejét, és csendben mosolygott. Pataki Józsi bácsi biztatta: „Fenéket cseréli le magát, hisz nincsen kivel.” Csak a Rókus Pista jöhetett volna számításba, mert ő értett legjobban a szerelésekhez. De itt most a piatika volt a Vaksúgár védelme, a Rókus Pista italossága, mert ezért rá az üzemben számítani nem lehetett.

De hát csak a Tóth jelentkezne. A következő héten aztán ez is meglett. Harmadmagával megint jelentkezett az igazgatónál. És akkor a következő héten az emelés is meglett. Éppen ideje, mert a Mezei folyton szórta, hogy nem köllött volna belemenni a dologba. A Tyukos lampiszter is sunyított, Kovács meg Ág bácsi is csak némáskodott az apa helyzetjelentéseiben. Aztán, amikor meglett a dupla órabéren számított emelés, akkor csak annyit mondtak a gyengébb jellemek, tehát a Mezei bácsi, hogy mégis, mégis jó volt a dolog.

Akkor aztán Tóth elvtárs egy este megint eljött:

- No győztünk, Imre bácsi!

Mama kötényével letörülte a széket is, amikor leültette.

- Hát nagyon ugrált a polgármester. Hogy így meg úgy, eljárást indít ellenünk becsületsértés meg hitelrontás miatt. Én azt mondtam neki, hogy a fölírások dolgában csak a tettenérés számít, mert tudom én ezt. És azt is kimondottuk, hogy viheti ezt a szakszervezet még feljebb is! Hát aztán csak beadta a derekát

Aztán apának is volt jelenteni valója:

- A Pataki Józsi bácsi meg a Lábadi is jelentkezett a szakszervezetbe. - És akkor Tóth elvtárs kiállított a nevükre két tagsági könyvet. Bélyeget is ragasztott belé, mert apának a szombati fizetéskor átadtak egyhavi díjat. A könyveket azon melegében átvittem nekik, mert szolgálatban voltak.

- Jól van, Lajkó - mondta Pataki Józsi bácsi, és Lábadi Imre bácsi is megsimogatott a fényes szemeivel.

HARMADIK FEJEZET HÉT EMBER MEG EGY FÉL

1

Az ősön vagy télen lesz négy esztendeje, hogy fölvettek hajtónak egy körvadászaton. Úgy történt, hogy a mi városunktól vagy tíz kilométerre lakott valamiféle Károlyi gróf, akinek volt egy apróvad tenyésztete. Ez a Károlyi vadaskertben tenyésztette a sok fácánt meg foglyot, mint a baromfit. Az ősökön és teleken pedig nagy körvadászatokat rendezett, ahová be lehetett fizetni. Nem úgy, hogy lefizeti valaki a beléptidíjat, vagyis hogy a vadászatokon való részvételi díj nem volt két krajcár. Azt is megmondom mindjárt, hogy mennyi.

Hát úgy történt a dolog, hogy amikor éppen elsős voltam, beüzent a gróf a gimnáziumba, hogy köll neki száz hajtó. Támadt erre nagy kavarodás, mert ki nem ment volna hajtani? Bejutottam én is a hajtószázadba és kocsin ki a határba. Hát amint beállítanak a körbe, jobb oldalt is egy törülközővel körülcsavart fejű vadász, meg balról is egy ugyanolyan. Azt mondták, maharadzsák. Mögöttük meg egy-egy vadász, aki töltögette a kilőtt puskát, és adogatta a maharadzsa kezébe. Az meg csak lőtte, csak lőtte az apróvadat rettenetesen. És ahány apróvadat elejtett, a grófnak dollárjával fizette. Hát volt a maharadszának pénze, a grófnak meg esze.

De nem kalandozok én tovább ezen a vadászaton, mert mindez csak azért jutott eszembe, hogy június olyan volt a mi életünkben, mint az a körvadászat. Csak avval a különbséggel, hogy a körben a tanuló, vagyis a diák volt az apróvad, a tanár meg a maharadzsa. Az évvégi feleltetések pedig a hajtóvadászat. Minden óra egy hajtókörre változott, ahol a turbános maharadzsák, akarom mondani, a tanárok élvezték a lövési tudásukat, sőt művészetüket. A Keszon, ha törülközőből turbánt kanyarított volna a fejére, akkurátus maharadzsa lett volna, de a Szeges is, mint egy vadászó nagyherceg, olyan volt most. A Csőri meg egy pokoli ügyességű, elül-hátul púpos vadászművész. A diákság pedig eszeveszett izgalmakban, torokban ugráló szívvel futkosott a hajtókörökben az évvégi jegyeket osztó órákon. Egedy, a magyar tanárunk azonban olyan volt, mint egy öreg hajtó, aki azért izgul, hogy mellette a szándékosan hagyott résen a vadak kitörhessenek. Érdy meg nem vett volna puskát a kezébe. Vagyis ő nem forgatta villogva és rémítve az osztályozó noteszt, akár az ismétlőfegyvert, mint Keszon.

Amikor vége lett a feleltetéseknek, azaz a hajtóköröknek, a mi osztályunkból hárman maradtak ejtett vadként a körben. Az egyik Hejtejjer Karcsi volt, akit Keszon végzett ki. Az utolsó feleltetéskor azt mondta neki:

- Van nálatok a faluban zsindely? - Karcsi gyanútlanul azt mondta neki:

- Van, kérem.

- No, hát akkor mondd meg az apádnak, hogy zsindelyeztesse be a fejedet.

Pedig Karcsi nem volt buta fiú, okos, elmés és bátor barátom volt ő nekem. De az iskolát megutálta rettenetesen. Olyan volt ez a környezet az ő számára, mint a szűk, vagy az elszabott ruha. Egyszer tág, másszor pedig szoros. A nyaffintós, városbeli revírünkben lakókkal legfeljebb egy-egy pofon erejéig érintkezett. Keszon ítéletéhez a Ványek hittanár hozzátett egy hármast. Hát ez hallatlan dolog volt a gimnázium történetében, mert mindenkinek évtizedek óta hittanból jelese volt. Nem azért, mintha a hittant szerették volna ebben az

iskolában, hanem azért, mert a hittannak a legjobban kedvelt tantárgy dicsőségében kellett tündökölni. Karcsit Csőri leckéztette.

- No hát, Hejtejjer, tudja, hogy maga valóságos unikum a gimnázium történetében? - Karcsi már tudta, hogy ide többé vissza nem jöhet, vagy jobban mondva nem is akar és rávágta:

- Meghiszem azt! - Erre Csőri beleveresedett Karcsi mondásába, akár a Keszon:

- No hát ön abban unikum, hogy ebben a gimnáziumban hittanból még senkinek se volt hármasa, de látom, abban is, hogy szemtelen.

Erre hát Karcsi sorsa történelemből is megpecsételtetett. És megpecsételtetett a Molnár Janié is a Csőri által, szinte azonban csak azért, mert Karcsi padszomszédja volt. Jani tudta a történelmet. Szinte csak egy igazságos osztályzat esett, azé a hótbuta Fillentő Filovicsé, akit kettőből ismétlésre buktattak.

Az alattunk levő harmadikban, a Züszi és az En, vagyis a Hatala Zsuzsa és a Gombos Annika osztályában is estek áldozatok az évvégi körvadászaton. Véglegesen bebaldiztattak, vagyis hogy begaribaldiztattak egy-két szegénysorit, mint Kardos Feri és még kettőt.

Így értünk az utolsó júniusi hétbe, amikor egy napon gyenge alkalmam nyílt, hogy iskola okozta érzéseimet magamból némileg kiadjam.

Az utolsó történelem órára a Csőri még egy ujjnyival púposabban érkezett. Felállt a katedrára, és ferdén tartott, groteszk fejével nézegetett bennünket. Miután végignézte az osztályt, csak nevemen szólít, menjek ki elébe. Kimentem. Akkor azt mondta:

- Itt van, kérem, öt korona, menjen el a Pál fűszereshez.

- Igen.

- Hozzon onnan egy üveg Alpa sósborszeszt.

Elindultam tehát a Pál fűszereshez. Itt volt annak a boltja, közel a gimnáziumhoz, a Széchenyi utcában. Kényelmesen mentem, teljen az idő, legalább ez a hasznom legyen ebből a küldetésből. És sikerült is háromnegyedre visszaérnem, még tizenöt perc maradt a csöngetésig. Amikor a sietést adva benyitottam az osztályba, akkor pedig Csőri a velsz ebet, vagyis a Tallóst vigyázónak állította ki az osztály elé avval, hogy olvassa el a könyvből a Pragmatica Sanctióra vonatkozó fejezetet, engem pedig magával vitt. Vitt pedig a folyosó végibe, ahol neki, mint történelemtanárnak külön szobája volt.

Bementünk, és Csőri bezárta belülről az ajtót. És így szólt:

- Az éjjel rosszul aludtam, és görcs támadt a nyakam táján. Kérem, majd tapogassa ki, aztán töltsön rá sósborszeszt, és jól kenjen meg.

No hát, Csőrikém - harsant bennem a kedvem -, ha teneked csak ez kell!? Hát meglesz ez, akkurátusan meglesz!

Ezalatt Csőri már vetkezett is, derékig. S amint az ingét is levetette, hát előttem állott ez az ember, ahogyan az anyja megszülte. Vagyis hát előttem állott egy pőre lény, aki elül is, hátul is púpos dudorodásokat eresztett. Szinte szánsz volt nézni, derékig meztelenül. Ekkor értettem meg, hogy ez az ember nem is a túlzott szeméremérzése miatt járt a folyó félreeső helyeire fürdeni a júliusi és augusztusi nagy melegekben, hanem azért, mert olyan volt, mint a „vojni Gyuró” vagyis a vízi Gyúrónak nevezett víziember, vagyis rémisztő.

Akkor aztán rádőlt a székére, és én munkába kezdtem. Először ujjaimmal kerestem a görcsös gócot, ő irányította a kereső műveletet:

- Feljebb, lejjebb, kicsit balra, no még egy kicsit a nyak irányába! - És amint ujjaim követték az ő vezérletét a süppedékes húson, egyszerre csak felkiáltott:

- Jaj, ott, ott!

Mutatóujjamat a ponton tartottam, hogy el ne tévesszem a megtalált fészket. Fogammal ki-rántottam a sósborszeszes üveg dugaszát, aztán kicsi adaggal a góc körüli zónát megöntöztem, és kenni kezdtem. Minden erőmet, volt elég, a karjaimba és az ujjaimba kormányoztam és kentem. Csőri rettenetesen nyögött és nyöszörgött alattam:

- Jaaajaj, jaaaajaj! Juj, juj! Juj, jaj!

Aztán megkérdeztem:

- Még? - Azt mondta, hogy még.

Akikor aztán eszembe jutott a Karcsi meg a Jani. Belevettem hát őket is a kenésbe:

- Nesze, ez a Karcsiért! - gondoltam, és megnyomtam a hátát, hogy meghullámszott a púp a kezeim alatt.

- Nesze, ez a Janiért! - másodikat nyögött, és másodszor is meghullámszott a púp a kezeim alatt.

- Nesze, ez a garibaldikért! - és harmadszor nyögött a Csőri alattam. Akkor aztán azt nyögte, hogy:

- Most már elég - és összetörten omlott le a székre, amelyre előbb támaszkodott. Tehetetlenül nézett maga elé, és lihegett, karjait szinte a bokájáig ejtette. Aztán azt mondta:

- Kérem, köszönöm, elmehet.

Elmentem. Lassítottam, hogy a csengetés az úton érjen. Éppen akkor szólt a csengő, amikor az osztály kilincsére tettem a kezemet. Már nem is tudtam belépni, mert az osztály zúgott kifelé a folyosóra. Karcsi, Jani szaladtak hozzám, kérdezték, mi volt a Csőrivel. Elmondtam nekik. Felkaptak a vállukra, és a vállukon rohantak velem le egy fél emeletet. Egy órákor, mikor vége lett ennek a napnak is, meglestük a Csőrit. Még görbábban tartotta a nyakát, mint amikor bejött az órára. Karcsi azt mondta:

- Fizetnék neked egy krémest, ha volna pénzem.

Eltelt lassan a júniusi hónap, július hozta a vakációt.

Hárman, a Jani, a Karcsi meg én, úgy búcsúzkodtunk, hogy az örök barátság megfogadásának is beillett. A többiektől csak kezeléssel váltunk el, de Karcsi még annyit se tett. S az iskola úgy elmaradt mögöttünk, olyan messzire tűnt, mintha nem is lett volna igaz. Némi emléket csak Egedy, a magyar tanár adott az utolsó órán:

- Jövőre már ti is tevőleges tagjai lesztek az önképzőkörnek. A nyáron olvassatok és készüljetek, hogy ti is szerepelhessetek. Én leszek a kör tanár vezetője.

Eh! Szereplés! Még nyáron is az iskola!? Amint a Váralja utcán befordultam, már ott várt a júliusi nyár. Vagyis a Hlavicska már hordta be a gabonáját. Két kocsi étellel fordult be éppen a kapuján. Búza volt mindkettőn. Jó magosak voltak a szekerek, és erősen le voltak rudazva. Bent az udvaron láttam a kapun át, már meg volt kezdve az asztag. A szekerek után felvágódó porban a vágott gabona napon szárított illata volt érezhető.

Az út közepén a Váralja utca torkolatából befelé egy púposan meggörbült öregasszony az elhullajtott kalászokat szedegette, amiket az út széléről a közepe felé benyúló akácfaágak a Hlavicska szekerekéről lekapkodtak. Az akácok a szedegető öregasszonnyal éreztek, mert eléje

hullajtották markukból a kalászokat, szinte az öregasszony kötényébe. Igaz tehát, és nem képzelgés, gondoltam, hogy az akácfa a szegénység fája, mert a szegényekkel érez. Hirtelen arra gondoltam, hogy mi is eljártunk a tallókra szedegetni valamikor, öregmama tanított erre a mesterségre. Szegénymesterségre. Amint azonban nézem a kapun át a Hlavicska szekereit, amint az asztaghoz odaállanak, hát a Hlavicskáné csak hajtja kifelé a libáit, vagy huszonötös csapatot, és rám is szól:

- Menj el onnan, te kölök! - vagyis, hogy ne álljam el a libái útját.

A libák kizúdultak az udvarról az útra. S mintha Hlavicskáné oktatta volna őket, előrenyújtott nyakkal neki az útnak és falták befelé a kalászokat. Az egyik lúd nyelés közben megállt, feltartotta a nyakát, látni lehetett, hogy kínlódik a toklászokkal. Az erőlködésben elmaradt a csapattól. Hlavicskáné nézte az utcát, nézte felfelé, amerre az öregasszony szedegetett. Aztán a nyeldeléssel kínlódó lúdjára esett a tekintete. És rászólt:

- Siess, te mafla jószág!

A lúd végre is lenyelte a kalászt, és a csapat után sietett.

2

A júniusi melegekben, hazaérve mindig az volt első dolgom, hogy ledobjam a cipőt. Most nem dobtam le, hanem valósággal lerúgtam, mert a melegedett téglák és a föld meztelen talppal való érintését én most sokkal jobban megkívántam, mint azelőtt. Ez volt a vakáció első, hiteles jósa: meztéláb lenni, szabadon és kedvemre. Mint amikor a katonák, nyári gyakorlaton, begombolt zubbonyban izzadnak, a zubbony nyakát se szabad kigombolni a regula szerint, aztán beérnek a kaszárnyába, és gatyára vetkezve mosakodnak és hűsölnek, így éreztem valahogyan én is magamat.

A második érzésem az volt, hogyan fogok gazdálkodni az én szabadságommal. Ennek is, annak is olyan szörnyű sokasága merült fel énbennem, hogy végül is teljesen zűrzavaros terv állott előttem, mint egy számokkal teleírt tábla. Eh, le kell törülni. Akkor aztán képzeletemben két tételt írtam fel a tiszta táblára. Az egyik az volt, hogy hisz segédlámpagyújtó vagyok én, illetve oltogató. A másik meg, hogy azért jó lesz néhányszor eljárni fürdeni. Ez a második tétel avval egészül ki, hogy együtt lehetek majd a régi pajtásokkal is, akik iskolába járásom miatt el-elmaradoztak. Elmaradtunk egymástól a Sovány-fiúkkal, akik apjuk mellett inaskodtak, apjuk kőműves volt. Elmaradtak a Domanizsák, akik az ötödik elemi óta a földeken dolgoztak, apjuknak volt vagy tizenöt hold földje. A Karcsi már a lovakat is kézbe kapta, a Sanyi inasnak ment, a Gyuri meg pásztorította ezt, azt, a libákat és az egy-két tehenet. A Kádek fia fiatalabb volt, nem volt számos a gyerekbandában, apja is pöffeszkedő virilis, s ha ez a Jani fián még nem is látszott, azért fényt vetett rá a mi szemünkben. Néha bevettük azonban pilickézni a bandánkba a szegényház előtti téren. Ő azonban saját bandát létesített magának a Kisfélsoi fiatalabb gazdakölykökből, akik nem is a szegényház előtt, hanem a Mária utca kiszélesedő, innenső végiben tanyáztak.

- No, majd meglátom, mi lesz - gondoltam én akkor öregesen, amit csak az menthet, hogy hamarjában nem is tudtam, mit kezdjek a rám szakadt szabadsággal. Vagy inkább a rám szakadt szabadság gazdagságával.

Ellenben láttam én már az első szabad nap estéjén, hogy a lámpagyújtogatóknak, a múltkori győzelem után, mintha megjött volna a kedve. A műszak korán befejeződött, délután hatkor, a lámpagyújtás meg nyolckor kezdődött a nyári estében. Kívülünk mindenki messzebb lakott, nem ment hát haza sem a Kovács, sem az Ág, sem a Mezei bácsi és Tyukos lampiszter se. Ott

tanyáztak a fűtőházban. Akkor estefelé a Fjasz előfűtő volt szolgálatban a Karasz Sanyival mint segédűtővel. A gyűjtást váró estében belevegyűltek a tanyázásba a szerelők is, de inkább csak a segédszerelők, vagyis leginkább a Kucsera, Rókus Pista bátyám segédszerelője. Így egyűtt valahogy mindig az egymást hűzás és ugratás hangulata boltozta be a tanyázást. A szerelők voltak a legmagosabban, de a fűtők is magoskodtak a lámpagyűjtők felett, amiből csak Pataki bácsi meg Lábadi Imre bácsi, vagyis az öregebbek voltak kivétel. Ellenben a Fjasz, az szinte fűjt a gyűjtogatókra. Nem szerettem ezt a Fjaszt. Ivós ember volt, morcos és mogorva. Kajla bajsza alól mindig fullánkokat eregetett. És egyszer fogott egy kóbor macskát, és bevágta a retortába, és ördögi röhögéssel nézte, hogyan ég el. A segédűtője, a Karasz Sanyi, harmincesztendős legény volt, és mindig nagyra volt a legénykedő erejével. Igaz, követ messzebb elhajítani nála senki sem tudott. És a kotró kutácsot félkézzel megkapta és kinyomta. Most is éppen gyakorlatozott a fűtőházban. Megkapta a kutácsot középen, s mialatt jobb karjával felrántotta, ügyesen aláugrott, mint a hivatásos súlyemelő, aztán csak a lábait kellett felegyenesíteni. Amikor készen lett a művelettel, és a kutácsot visszazuhantotta, hetvenkedve szólott a gyűjtogatókra:

- No, lampiszter, a becsületért!

A lampiszter azonban maga se nyomott többet, mint a kutács, hát csak csendeskedett ő szerénykedve. Aztán a többieket ugrasztotta a Sanyó lobogó diadallal:

- No, Kovács bácsi, Mezei bácsi, hát a gyűjtőbot is valami?

De azok se nyűltak a kutácshoz, öregek voltak ők ehhez a versenyhez, tehát csak mosolyogtak. Olyan múltidős mosoly támadt a szájuk körül, hogy régen voltak ők fiatalok. De a Sanyó egy cseppet se becsűlte ezt.

Akkor apa megköpte a markát, megkapta a kutácsot a közepin, és nem olyan rutinnal, mint a Sanyó, hanem teljes izomerővel kiemelte. Támadott erre nagy zsivajgás a fűtőházban, mindenki a Sanyót nevette. Ekkor aztán a Sanyó, vagyis egy személyben a hetven legény ezt rikkantotta:

- Ejnye, Imre bácsi, a szentségit, be a ringbe!

És Sanyó a fűtőház közepire állott, kezét apa felé tartotta, mint amikor a birkózók egymásnak kezet adnak. És diadallal nézett körül. Bennem is, meg mindenkiiben elhűlt a lélek. Mert mindenki tudta, hogy apa ötven, a Sanyó meg csak harmincéves, és ebben a viadalban az évek többlete fordítva esik latba.

Most már mi lesz?

A Sanyó meg diadalt ivott, mint amikor valaki egy korsó sört hajt le egyszerre. És akkor azt mondják rá, hogy ejnye, de jó a cűgja. Hát a Sanyónak is most nagy volt a cűgja a diadalban:

- No, ki a gyűjtogatók becsűletéért!

Minden gyűjtő apára tekintett. Apa pedig, mintha alulról felfelé mustrálta volna a Sanyót. Sanyó valamivel testesebb volt, mint apa, de nem volt nála magasabb. Mégis, mintha a Sanyó javára billent volna eleve a kihívási mérleg. Apa akkor elindult a Sanyó felé, és megkapta a kinyűjtott kezét. És egymással huzakodtak. Egyik se bírta a másikat úgy megrántani, hogy a másik kezével aztán megkaphassa. Így tartott ez elég sokáig, is nekem olyan izgalom futkározott a testemben, hogy pisilhetnékem támadott nagy hirtelen. De akkor a Sanyó csak elkezdett veresedni. Már arra törekedett, hogy kezét az apa kezéből kirántsa, de apát egy fél lépésnyire se tudta megingatni. Apának dagadtak az erei a nyakán, de állta még, bírta még a Sanyó rántásait. Akkor aztán a Sanyó csak megnyikkant:

- Az istenit, Imre bácsi, eressze mán el a kezemet.

- Majd ha térdre esel! - mondta apa az összeszorított fogai közül. De senki se hitte, hogy addig futja apa ereje, mert senki se szólott közbe. És a Sanyó egyre gyengébb rángatásokat művelt a ringben. Végre térdre ereszkedett. Akkor apa azt mondta:

- Hát tudod te, hogy ki a lámpagyújtó!?

- Jaj, tudom, tudom, Imre bácsi! - Akkor apa eleresztette a Sanyót. Az fölugrott, és szaladt a vizeshordóhoz, hogy a fájást az ujaiból kihűtse.

- Az istenit, hát ki gondolta volna eztet!? - motyogta a Sanyó, a nagylegény. A lámpagyújtók meg kárörvendő röhejjel vették körül: no, te nagylegény, te! - mondogatták neki, a Sanyónak, aki kárvallottságában szégyenes vörösségében a tenyerét öblögette. Én meg cigánykereket vetettem a fűtőházban, de ezt senki se vette észre, mert ott állottak mind a Sanyó körül a vizeshordó mellett. De bánta is a fene, még talán jó is, hogy nem vették észre, mert talán elhajtottak volna, mint lógóst vagy lábatlankodót, igaz azonban, hogy apa győzelméből valami rám is csak esett, tehát ottmaradhattam én öközöttük a nyári estékben akkor is, ha nem a Pataki Józsi bácsi volt szolgálatban.

A Sanyó bukása után a gyújtást váró évődésekben aztán a lámpagyújtók gyengébb pontjai ellen irányult a támadás a heccelődésben.

A Kucsera, a Rókus Pista bátyám segédszerelője a Tyukos lampiszterre vetette állandóan a nyeret. Én úgy éreztem, nemcsak azért, mert a lampiszter testre a legkevésbé mutatós termet volt a gyújtók közül, hanem azért is, mert a lampiszterség nagyon közel állott a szerelők munkájához. A lampiszter nem szerelt ugyanis vezetékeket, de a lámpákat mégis ő gondozta, égőkől meg harisnyákból, valamint petróleumból kézi raktára is volt neki. Hát ez a Kucsera a lampiszternek néha-néha „tördöste a szarvait”, nehogy elbízsa magát a szerelőségben.

Egy estét váró tanyázásban észrevétlenül felment Kucsera a kemencék tetejére, és behúzódott az eresz alá. Az eresz belülről koromfekete volt, a pakolásoknál ujjnyi korom és szénpor rakódott fel rá. Hát ide húzódott fel Kucsera, és elváltoztatott hangon szólalt:

*Upre te púpos
Upre te Tyukos!*

- Mi az, mi az? - kérdezte a Sanyó kihívóan, mert be volt a Kucsera csínytevéseibe avatva.

- Honnan gyün ez a hang? - kérdezte diadallal a Sanyó, mire a Kucsera fentről folytatta:

*Gurul a Tyukos,
pedig nem púpos.*

Ekkor a Sanyó már harsányan kacagott, színészkedve még a hasát is fogta. Kucsera pedig a nevetés szüneteiben szórta felülről lefelé:

*Szalad a Tyukos
Zsebében butykos.*

*Kotyog a butykos,
nyeli a Tyukos.*

*Fogd meg, amíg nyelem,
az én gyújtónyelem!*

A lámpagyújtók úgy nevettek, hogy szégyenkeztek is. Apa fejcsóválva, de azért mosolyogva mondogatta:

- A teremtésit a pihent agyának!

Eközben senki se vette észre, hogy Tyukos lampiszter eltűnt a körbül. Eltűnt, és egyszerre csak fentről a következő sivalkodás hallatszott:

- A teeeremtésit, megfullaaadok!

És Tyukos nevetve ugrott le a sarokban a kemencék tetejére vivő vaslépcső utolsó fokáról. Egy zsákot kerített hirtelen, volt az ő kézi raktárában ilyesmi, tett bele pár darab szenet, és odadobta, ahol Kucsera kuksolt. A zsák az ülepedett kormot és szénport felvágta, és Kucsera, mint a kéményseprő, vagy mint az ördög, úgy ereszkedett le a lépcsőn. Olyan lett, mintha decemberi Krampusznak maszkírozta volna ki magát, a gyerekek ijesztgetésére. Prüsszögve és köhögve ment a vizeshordóhoz. Akkor már Tyukos egy darab szappannal kínálta, hogy mosakodjon meg, mert így csak nem mehet haza a feleségéhez.

A lámpagyújtók meg a sapkájukat félre vágva indultak a revírekbe a lámpákat felgyújtani.

De még aztán mennyire rájárt a Kucserára a rúd! Annyira rájárt, hogy egy ideig nem is mert bevegyni az esti tanyázásokba.

Ez pedig úgy történt, hogy a Rókus Pistával egy gázrezsót vittek beszerezni valamely polgár házába a belvárosba. A rezsót egy kiskocsin szállították. A Rókus Pista állott a kocsi rúdjánál. Főszereplő létire nem is azért, hogy húzza a kocsit, hanem azért, hogy kormányozza. Annál inkább is, mert toló és nyomó erőnek ott van a Kucsera, a segédszerelő, aki hátulról nyomja a kocsit, a gázrezsónál fogva. Ellenben amint elhagyták a Szabadság teret, vagyis amint a Damjanich utcához értek, a Rókus Pista azt hitte, hogy neki is bele kell segíteni a vontatásba, mert felnek ment az út. Beledőlt hát Pista is a hámba, ellenben egyszerre csak megszaladt a kocsi, nagy reccsenés hátul, és Pista majdnem térdre esett. Megállítja magát, és mit lát, amint hátra fordul? A rezsó a földön hever. A Kucsera meg a kocsitól elmaradva kövekkel hajigál két összenőtt kutyát a szegényház előtti téren:

- Há, az istenedet! - rikkantott Pista, de már nem lehetett segíteni. A Kucsera megfordult a kiáltásra, aztán előbb nagyokat lépve, de aztán futva ment az elhagyott kocsi után. Mind a két keze tele volt hirtelen felkapdosott kövekkel.

- Legalább a köveket hajítsd el, te marha! - rivallt rá a Pista. Akkor eldobta a köveket, és a rezsót feltették és visszaszállították. A rezsónak a lábai eltörtek, meg a zománca is megsérült. Kettejük fizetéséből levonták a kárt, de a Kucsera a Pistára eső részt is megfizette.

Amikor a Kucsera az eset után betanyázott volna a fűtőházba a gyújtás óráját váró estében, egyszerre csak a Tyukos lampiszter háttal a Kucserának a többiek felé fordulva rátette:

*Ó, te Kucsera!
Ó, te fusera!
Ott megy a
fogd meg a
kankutya,
te marha
Kucsera,
potvora,
fusera!*

A lampiszter szaporán szórta a szavakat, nem hiszem, hogy így gondolta volna el, de nekem így ragadott meg az emlékezetemben.

Mire a lampiszter a végire ért, a Kucsera már a vásártér elején járt. Ment. Öles léptekkel ment a hosszú és vékony ember. És mentében csak a földet nézte.

Adták - és amint tehették, fizették is vissza ezeket az apró kölcsönöket. Nyári hangulat támadott a nyári estékben. A holdfényes hajnalok, de a fogyó holdak éjjelei is úgy vonultak akkor át az életünkön, mint szépen lejtő dallamok. A mi életünk dallamai egyenletesen és szépen szóltak, mint amikor a felvégi legény nótával szól a kedveséhez, aki az alvégen lakik, és a kedves hallgatja az ismerős hangot és éneket. Maga a város is fújta a maga nótáját. Az éjjelekben tivornyázó társaság, a kielégülésre rendelt lebujok furcsa és érthetetlen élete vetette ugyanazokat a fel- vagy alhangokat. A végén már nem is volt ez sem izgalmas, sem érdekes.

Megesett, hogy a nappali fáradtságok egészen elnyomtak bennünket, még mama is átaludta az ébresztőóra berregését. Ha a Pataki Józsi bácsi volt az éjjeles, nem volt semmi baj, mert akkor ő bezörgetett az ablakon:

- Imre, menjetek már oltani, hajnalodik!

Ilyenkor mind a ketten talpra szökeltek, és kettéosztva a revírt, felét apa, felét meg én oltottam el. Így végeztünk a megadott időre.

Egy ilyen alkalommal én a revír városi felét választottam. Késhettünk már vagy fél órát. A Fő tér egyik utcájának a sarkára érve látom, hogy a Blaskovics, vagy valamelyik más rendőr már tettenérésre készen mozgolódik a terepen, olyan mint a felhúzott íj, amibe bele van állítva a tettenérés nyílveesszője. A Wolf patikus sarkán állok, és látom, hogy velem szemben a városháza sarkán a rendőr felém figyel. Leoltom a lámpát, és látom, hogy az alak felém indul gyorsított léptekkel. Erre én a Wolf patika melletti utcán, a Simor utcán visszavonultam. Ez a vonulás azonban nem volt egyszerű visszavonulás, hanem ugyancsak szedtem a lábaimat. A posztoló alak láthatta az irányt a rükcverben. De mire benyelte őt a Simor utca, egy kis kerülővel én már újra a téren voltam, és versenyt szaladva önmagammal oltottam a lámpákat. Elsőnek természetesen a nagy lámpát a létra felett. Mire az üldöző kikeveredett a térre, én a vele ellentétes sarkon állottam az egyetlen égve hagyott lámpa alatt. Ezt is gyorsan lekaptam.

- Héééé! - kiáltott felém.

De nekem ezt a kiáltást nem volt kötelességem meghallani.

Amikor se választ, se egyéb jelet nem kapott, hogy a szólításra megállottam, elindult felém. Hát indulhatott. Mire az átellenes sarokra ért, én már onnan lestem utána, ahonnan előbb megszólított.

Apa a mellékutcákat és a pérói revírt oltotta le. A Damjanich utca felső torkolatában találkoztunk.

- Nem volt semmi baj? - kérdezte.

- Hát mi baj lehetett volna, apa? - feleltem.

3

De aztán bajok is kifodrozták a gyújtogatás idejét váró esti szürkületet. Az első baj a Mezei bácsival esett meg.

Amikor a győzedelmeskedés óta a lámpagyújtók becsülete némileg feljebb emelkedett, amikor tehát Vaksúgár, vagyis a gázmester, akit azért neveztek így a háta megett, mert kancsal volt mind a két szemére, végleg nem tudott új embereket szerezni, a Mezei bácsiban is megmozdult a feszengő akarat, hogy hát mér is fizet ő tulajdonképpen minden szombaton fröccsöket, vagy féldeciket annak a Kalász nevű posztoló rendőrnek. Mozgott benne a szándék, hogy ezt az állandó vámot valahogy lerázza magáról. Mindenki csúfolta a fizetésért:

- Hát semmi egy ember vagy te, János! - mondogatta neki Pataki Józsi bácsi, amikor délután hatkor ő kezdte az éjjeli partit, és a tanyázás az ő idejére esett.

- Most már rád vetette a nyeret, véglegesen - állapította meg Lábadi Imre bácsi. És:

- Most már le se vetheted, ördöglova maradsz te véglegesen.

Egy este arra gondoltak, hogy Mezei János bácsi cserélje el valakivel a revírjét. A Kalász körzetéből tűnjön el. Azonban senki se akadt, aki elpártolja a Mezei vasút környéki revírjét. Mindenki megszokta a magáét, és senki se tudta, hogyan boldogulna avval a Kalással, ha már János bácsi ennyire „eltolta” a kalapács nyelét. Hát ha eltolta, akkor viselje.

Ekkor aztán Mezei János bácsi azt gondolta, hogy majd pálinkára szoktatja a Kalászt a fröccsök helyett. A fröccs, vagyis a bor drágább volt, mint a pálinka, mert a pálinkát dugaszban főzni is lehetett. És jószerivel mindenki főzte. Talán Mezei bácsi is, de ebben nem vagyok biztos. Csak azt tudom, hogy egyik este azt mondja a Mezei János bácsi a tanyázó beszélgetésekben:

- Úgy issza az a pálinkát is, mint a vizet.

Ettől fogva hát az volt a helyzet, hogy Mezei bácsi fizetéskor pálinkát vitt magával, és avval kínálta a revír posztolóját, vagyis Kalászt, a rendőrt. Nem mentek be hátulról a resti söntésébe, és nem kérte ki oda Mezei bácsi a csapostól a már jogossá váló fröccsöket és féldeciket.

Ellenben egyszer, senki se tudja, mi történhetett, de a baj meglett. A lámpagyújtogató kis üvegben mindig vitt petróleumot magával, hogy ha kifogy a fáklya fejéből a petróleum, hát utána tölthessen. És Mezei bácsi, hogy, hogy nem, eltévesztette az üvegeket. Azt az üveget kínálta a Kalásznak, amiben a tartalékpetróleum volt. S a Kalász az üvegből egy jó nagyot benyelt.

- De az istenit magának, hát hisz ez petróleum! Meg akar mérgezni engem?! - És, amiként Mezei János bácsi a dolgot megvallotta, a Kalász hatalmasan ülepen taszajtotta őtet. Csak akkor eszmélt rá, hogy eltévesztette az üvegeket.

- És mit csináltál te erre? - kérdezte tőle Pataki Józsi bácsi nevetve. De nevettek a többiek is, hogy nyögtek a nadrágszíjak csatjai, ezt még hallani is lehetett.

- Hát előkaptam a másik üveget.

- És, és?

- Hát az a potvora kiöblítette a száját a pálinkával és benyelte az egész üveget.

- Az egészet?

- Az egészet. Két decit egyszerre.

Hát ez az eset vagy egy hétig állandó témája lett a tanyázóknak. Folyton csak erről beszéltek. Amint Mezei János bácsi belépett a fűtőházba, már nevetgetnékje támadt mindenkinek. Az esetet százszor, nem, ezerszer át- meg átbeszélték. Persze, ezek a beszélgetések nem maradtak ugratások nélkül sem. Lábadi Imre bácsi mondta Mezei János bácsinak:

- Te János, hát ha meggebed az a Kalász? - Erre János bácsi azt mondta:

- Hát gebedne meg véglegesen!

- Igen ám, de akkor te viselnéd a temetési költségeket! - vágta rá Lábadi Imre bácsi, és erre a János bácsi nem tudott felelni, mintha azon járatta volna az eszét, hogy hát miből is fedezné ő a temetési költségeket.

Azonban kiderült, hogy a Kalász nem gebedt meg. Elcsapta a hasát a benyelt petróleum által, de a vámot aztán elővigyázatosabban szedte. Mezei János bácsinak ki kellett adnia feneketlen zsebeiből mind a két üveget. Rendszerint az állomás előtti nagy lámpa alatt történt mindez. Az itteni nagy lámpa alatt nem állott létra, azt a János bácsi a földről is elérhette. De a Kalász, amint Mezei bácsi elmesélte, a lámpa alá tartotta a két üveget, összehasonlította. Úgy értett az összehasonlításhoz, hogy szagolás nélkül is ki tudta választani - a petróleumos üveget. Igazában azonban ez a pálinkásüveg kiválasztását jelentette, mert a petróleumost a János bácsinak visszaadta - ezt tegye el. A másikat meg megtartotta, vagy kiitta egy álló helyében. Vagy megtartotta, és másnap adta vissza neki.

Mezei János bácsi hát a kivetett adó alól nem menekedhetett.

- Nyergelt ördöglova maradsz te, János, halálod órájáig - állapította meg Lábadi Imre bácsi, amikor tárgyalták azt a történetet.

De mintha némely sorsokban mégis történt volna valami javulás és előrehaladás is ezenközben. És ez elsősorban a Rókus Pista nagybátyám sorsára vonatkozott.

Mindenki által ismeretes dolog volt, hogy Pista nagybátyámat valamely rontás folytán nem érdekelte más, mint az ital és a kereset. A kereset is csak azért, mert az ital érdekelte. A szombati fizetések után a Löwinger kocsmájába vonultak, és ittak, amíg ők bírták, vagy a kereset. Az esti tanyázásokon mondogatták, hogy a Pista szerelmes a kocsmáros fekete leányába, aki csapos és kiszolgáló volt, azért hordja oda minden szombaton a keresetet. Nem volt még felesége, nem volt neki kordában tartója. Szegény nagymama, még arra se mert gondolni, hogy fizetéskor valamennyi pénzért megjelenjen. Apa néhányszor megkísérelte, hogy fizetéskor Pistától valamennyi pénz elszedjen. Haj, de parázs veszekedés támadt ilyenkor:

- Ki vagy te, hogy így lépel fel ellenem? - ordította Pista teljesen józanul.

- Az anyád miatt... - próbálta apa.

- Semmi közöd hozzá! - ordította ő megsértve és dühösen. Nem mondta ki ugyan, de biztosan hozzágondolta, te sz... segédmunkás, amiben a szerelő szakmunkási fölénye mutatkozott meg teljességgel. Tanultuk, hogy a föld „teljesen vak csillag”, amely fény nélkül mozog a világűrben. Hát az a gyár meg ilyen vak csillag volt a földön, amely csillag fénytelenül és emberi értelem nélkül kóválygott valami nagy fene űrben.

Az egyik júliusi szombaton is, fizetés után elvonultak a szerelők a Löwinger kocsmájába. Amint aztán a tanyázásokon beszéltek, én aszerint képzeltem el, hogy amikor a szerelők, a Pista meg a Kucsera bevonultak a kocsmába, az ivó cimborák, mintha a föld alól, teljes létszámban egyszerre megjelentek. Olyanok voltak ezek az ivó cimborák, mint a muslincák serege, amely sereg minden savanyú, szeszes szagra nagy csapatokban a föld alól is hirtelen előkerül. Teljesen ilyenek lehettek az ivócimborák, mégpedig azért, mert az ivócimborák között megjelent még a Babka-temető sírásója is, a Bese.

És már éjfél felé, amint mesélték, arról ment a hetvenkedés, hogy ki merne végigmenni a Babka-temetőn?

Ki merne hát végigmenni, ha nem a főszerelő, vagyis a Rókus Pista?

A hetvenkedésből aztán tett is született.

Éjfél előtt az egész társaság felkerekedett. És vonultak a Babka-temető felé.

És ki is értek.

Akkor aztán a társaság a temető kapujában megállott. Ellenben Rókus Pista peckesen a temető kapuján bement. Bement a temető kapuján, egészen a temető közepéig, ahol a nagy Krisztus-kereszt állott, mert az volt a fogadás, hogy neki odáig kell elmenni. Elment ő odáig, és felállott a kereszt talpazatára.

Felállott, és szónokolni kezdett:

- Ó, ti kedves halottak!

- Akik itt nyugosztok a sírok alatt!

- Nyom benneteket a föld!

- De én mondom tinéktek, én, Rókus István hogy föl fogtok támadni az ítélet napján! Fel-támadtok, és kiszálltok a sírok alól.

Erre azonban egy hang megszólalt az egyik sírkereszt mögül:

- És föltámadunk mind?

És Rókus István erre összerezett. Nem is hogy összerezett, hanem összerázkódott. Nem is, hanem megháborodott. Megháborodott, szaladt, és rohant a temető kapuja felé. Rohantában lábai összecseszlettek, elesett. Elesett, de felugrott, és tovább rohant. Hiába kiabáltak utána, hogy Pista, várj, ne szaladj! Állj meg, Pista! De csak rohant. Mire hazaért, csurom víz volt rajta minden. És fogvacogva fektette ágyba az öregmama.

A Bese, a sírásó lopakodott utána, és a sírkereszt mögül ő szólalt meg.

Egy hétig nyomta az ágyat, és orvos is járt hozzá. Valami idegmegrázkódtatásról beszélt. A következő héten haza adta egész keresetét. Amikor a keresetét hazavitte, másnap, vagyis vasárnap délután eljött hozzánk öregmama. A cekkeréből kivette keszkenőjét, és kicsavart belőle valamit, felém nyújtotta:

- Nesze, ezt neked hoztam.

És átadott egy cukorból formált kis sonkát, ami csokoládéval volt bevonva.

Aztán Mamával beszélgetni kezdett:

- Hát látod, Marisom, mégis van szerencse.

- Hát... - bizonytalankodott ott a mama a felelettel.

- Mert látod, azt a patkót befelé szegeztük, és begyűtt a házba a szerencse...

- Hogyhogy, mama? - kérdezte anyánk az anyjától, vagyis az öregmamától.

- Hát javul a Pista, ideadta az egész keresetét.

Az estéli tanyázásokból apa vagy az én értesítéssel tudtuk, mi a magyarázata ennek. Mégis nagymama meggyőződése mellé kormányoztuk vágyainkat. Mama is, én is. Mama azt mondta:

- No, bárcsak sokáig tartana a Pista megjavulása.

Erre nagymama nem felelt. Talán mégsem hitt olyan nagyon a Pista jobb útra való térésében. És talán a befelé szegezett patkóban se.

Hogy az iskola messzebb maradt mögöttünk, mint egy rossz emlék, a régi baráti kör, vagy a régi banda is összeverődött a szegényház előtti mezőn, a Szabadság téren.

Milyen volt ez a tér?

A tér a szegényház előtt terült el. A szegényház maga már félig a földbe süppedt. A szegényházban roncsolt öregek éltek, akik inkább vázai voltak az emberi létezésnek. Vagyis csontos és sovány öregemberek és vénasszonyok éltek itt, akik életük romjain egymással naponta zsémbeskedtek. A téren két csenevész szederfa állott, amit letördeltünk a kecskéinknek, mert a kecskék nagyon szerették a szederlevelet. Azonban amíg a kecskék a bogáncsban és gyenge fűvön legelészték, nagy játékokat folytattunk mi a térségen.

Kedvenc játékunk volt a pilickézés. Ez abból állott, hogy a földbe bicskával mélyedést vágtunk. Faragtunk egy pilickét. A pilicke arasznyi husángból került ki, amelynek mindkét végét kihegyeztük. Ha a pilickét a kivájt mélyedésbe beleállítottuk, akkor felállott az egyik vége. Erre a végére egy husángból vágott ütőbottal rá kellett vágni, és a pilicke felrepült. Akkor az ütőbottal el kellett találni a pergő pilickét, hogy az messzi repüljön. Megállapodás szerint a távolság be volt osztva tíztől százig menő darabokra. A játékot két csapat játszotta. Az egyik csapat, aki bent volt a lyuk mellett, az „ütött”. A másik csapat kint volt a lyuk előtti térségben. Ez a csapat „szolgált”. A szolgálat abból állott, hogy legelsősorban is a kiütött pilickét el kellett röptiben kapni. Ha ez sikerült, a benti csapat ütő tagja „le volt téve”. Ha nem sikerült elkapni, akkor a pilickét abból a távolságból, ahová esett, be kellett dobni. A lyuknál levő ütő csapat ekkor a lyukon keresztbe helyezte az ütő botot. A bedobást pedig úgy kellett végezni, hogy a pilicke megüsse a lyukon keresztbe helyezett ütő botot. De ha a szolgáló csapatban a kiütött pilickét, vagy pilingét valaki félkézzel el tudta kapni, akkor a kiütő le volt téve, és a szolgáló csapatban az elkapó ötszázat még nyert is.

Ez volt a mi kedvenc játékunk, miközben a kecskéket legeltettük.

Hát én ezt a játékot nagyon szerettem. Szerettem rászaladni a kiütött és magasba szálló pilickére, és azt félkézzel elkapni. Mindjárt csináltam a csapatnak ötszázat, és a kiütő le is volt téve. Néha a szálló pilinge elütötte a körmömet, kiserkedt a vér, de mi az ahhoz képest, hogy miénk a győzelem. Csakhamar a bandaválasztó helyzetet értem el, a többiek törték magukat, hogy az én csapatomba kerüljenek. Csapatom állandó tagjai lettek a Sovány Karcsi, a Dománizsa Gyuri meg egynéhány „lógós”, akik nem sokat számítottak. A Kádek Jani, aki nálunk fiatalabb is volt meg ügyetlenebb is, tengett-lengett a két csapat között. A másik csapatnak a Kárász vasúti fűtő fia volt a vezére, a Jenő. A Jenőt nemigen szerették. Állandó bandát nem is tudott kialakítani, mert az a Jenő tele volt furcsaságokkal. Egyik legnagyobb furcsasága az volt, hogy nem irtózott attól, amitől pedig irtózik minden rendes ember. Megcsinálta például a következőt. Apja egérfogókat állított föl a kamrában vagy a padláson, tehát az egérjárta helyeken. Amikor a fogókba egér került, ez a Jenő élve kiszedte azokat. Kiszedte, és betette az ingébe, és ott tartotta. Sőt egyszer még azzal a mutatóujjjal is tetszelgett, hogy a szájába is bevette az egeret. Hát öklendeztünk a játszótéren, amikor a Jenő ezt bemutatta, ő pedig harsányan röhögött a mi öklendezésünkön. De ennek okán neki a pilickézésnél mindig rosszabb csapat jutott, mint nekem, amikor pilickézéshez tagokat választottunk. Estefelél, amikor a játékot befejeztük, rendszerint mi énekelhettük, hogy

*Ütöttünk eleget, eleget,
szolgáltunk keveset, keveset.*

Olykor-olykor, lealkudva a mamától a kecskelegeltetést, kijártunk a folyóra fürdeni.

A folyó a város szélén folyt el, és két ágra szakadva kiképezte a „szigetet”. Mi a szigeten ott képeztünk fürdő tanyát, ahol a „nagykőhíd” lépett át a szigeten. A nagykőhídon a vasút irányult a főváros felé, két pár sínnel.

A nagykőhíd lábainál mély volt a víz és örvényes. A vetélkedés állandó mutatványa az volt, hogy a partról indulva ki tud a híd lábához beúszni, és a sodrás irányában azután kiúszni onnan. Egyszer azonban az „egeres, vagy pocikos Jenő”, mert csak így hívtuk Kárászt, nekiindult a híd lábának, de a hídlábhoz levert deszkaperemet nem érte el. Mire ideért volna, elfogyott az ereje, és a víz sodra elkapta és elmentette. Azon nyomban kilüdbörözött rajtunk a rémület. Sovány Karcsi azonban átszaladt a híd boltja alatt, és beleugrott a vízbe. És ő, ritka szerencse, belekerült a bukducsoló Pocikos útjába. Megkapta az Egerest a hajánál fogva, és a partra húzta. Amikor már a kezében volt a haja, mi is hozzá nyomakodtunk, és az Egerest kivontuk a partra. Akkorra már csellengő emberek is akadtak a közelben. Az ő tanácsukra fejre állítottuk a Pocikost. Az egyik ember még meg is rázta őt, feje tetejére állítva. És kis rázás után, egértartó szájából a benyelt víz nagy sugárban kiöklendeződött. Aztán magához tért. Vert csapatként mentünk haza, mire a hatórás gyors a hídon átrobogott. Ez volt a mi időjelzőnk. Amikor mentünk, alig szólva, inkább dideregve, a Pocikos azt mondta:

- Hiába izgultatok, mert a híd után, ahol sekély a víz, úgyis talpra ugrottam volna.

- Ugrottál volna te fityiszt - mondta Sovány Karcsi, aki az ő mentési bátorságát érezte a Pocikos által megkisebbitve.

És mi Sovány Karcsival egyetértettünk ebben. Hazaérve szigeti izgalmamat más izgalom váltotta fel. Mert mama azt mondta:

- Valami levelet kaptál - és átnyújtott egy kis fehér borítékot. Majdnem akkora izgalommal, mint az Egeres fuldoklásánál, felbontottam a borítékot, de hátul a kertben, ahol a ribizkebokrok voltak. A levelet a Hlaváts Frida írta:

Kedves Lajos!

Megmondom, illetve jobban mondva megírom neked, hogy az iskolaév végén a bizonyítványok kiosztásakor úgy szétszaladtunk, mintha semmi közünk se lett volna egymáshoz az egész esztendő alatt. Mintha a barátság semmi érzése és szála nem kapcsolt volna össze bennünket, az egész osztályt és azon belül egyeseket. Te is úgy elszaladtál, hogy azt se mondtad, hogy bakfitty, amit a Hejtejjer Karcsi szokott mondani.

Éppen ezért én úgy érzem, hogy ez nem helyes, ezen javítani kell, még ha jövőre, tehát két hónap múlva találkozunk is.

Ezért szeretettel meghívlak mihozzánk, a következő vasárnapra. Anyukámmal megbeszéltem, ő is helyesli elhatározásomat. Ugyanakkor meghívtam az Ilit is meg a Tallóst, vagyis a velsz ebet. Gyertek délutánra a félkettes vonattal. Nekik is így írtam meg. Meguzsonnázunk, aztán sétálunk egyet a folyó partján. A folyópart nálunk is olyan szép, mint nálatok a szigeten. Ha akarod, megnézhetjük a cukorgyárat is. Apuval megbeszéltem, majd ő körülvezet benneteket. De a gyár zegét-zugát én is mind ismerem. De azt hiszem, ti még nem láttatok ilyen gyárat. A kirándulás hát érdekes is lehet. Válaszod várva, sokszor üdvözöllek abban a reményben, hogy jövőre is osztálytársak lehetünk:

Hlaváts Frida

Mi tagadás, megmondom őszintén, hogy a levél csaknem annyira felizgatott, mint a Pocikos fuldoklása. Ellenben abban nem tudtam dönteni, elmenjek-e. Főleg azért nem tudtam ebben dönteni, mert a velsz eb is ott lesz az Iliivel. Mert mit is csinálunk majd? Kirándulunk a folyó partjára, amely Fridaéktól folyik mifelénk. A folyó az folyó itt is meg ott is. A gyár az érde-

kelne. De érdekli ez a velsz ebet vagy Ilikét? Nem, semmiképpen sem éreztem én magam bele ebbe az együttesbe. A Fridával sokat tudtam volna beszélgetni az iskoláról meg az én életemről is. De mi köze ehhez a velsz ebnek vagy az Ilikének? Semmi! Hát én nem megyek el! Meg is írtam a válaszlevelet:

Kedves Frida!

Nagyon köszönöm neked is, kedves szüleidnek is a meghívást, de én nem tudok most hozzátok elmenni. Hogy miért, azt majd egyszer megmondom teneked. Legfőképpen azért, mert nem tudom elképzelni, hogyan is töltsünk el kedvünkre egy délutánt, abban a négyesben. Velem és körülöttem olyan dolgok történnek mostanában, amely dolgok legfeljebb csak egy személyre tarthatnak még magamon kívül. Ellenben, ha szüleid és te megengeded, meglátogatlak majd én, körítés nélkül.

*Sokszor üdvözöl,
Lajos.*

Frida levelét Mariska elől jól elrejtettem. Mama sem árult el. A választ is titokban írtam. A viszontválaszt mama ugyanúgy adta át nekem, mint Frida első levelét. Ebben a második levélben csak ennyi állott:

Szeretettel várunk, bármikor gyere.

Frida

5

Július tizedike!

Azért írom fel ezt a napot most ide, mert fel van az írva énbennem, az emlékezetemben örökre. Ahogyan mondani szokták: „nem felejttem el én azt még nagyapa koromban se”.

Rettentően szeles és esős idő volt. Dél felé a „rohadt szugla” felől, vagyis a bereknek nevezett kerekerdő irányából támadt a szél és támadt a felhő. Először csak olyan opálos gomolyagok jöttek, felvágott fejjel, mint a bokrosodott lovak. Kint voltunk éppen a nagykőhídnál fürdeni, de már láttuk, hogy az asszonyok nagy sebtiben öltöztették a kisgyerekeket - és haza! Egyik-másik lihegve tolta gyerekocsiját a csöppségekkel. Aztán a felhők egyre csak sötétedni kezdtek. „Aha, utazik a garaboncás” - mondogatta ilyenkor öregmama, aki biztosan ijedten tekinget most is az égre, és hányja magára a keresztet, különösen, ha villámlani kezd. A felhők tényleg olyanok voltak, mintha hatalmas alakok utaztak volna bennük, nagy, lobogó, fekete köpenyegben, amely köpenyeg mifelénk malaclopónak neveztek. És csakhamar villámok is csattogtak messze, utánuk meg megérkeztek a hordógurítás zörejek. „No, már gurítja az öreg” - mondta Sovány Karcsi. Csak ketten voltunk a vízen, a többiek, isten tudja, miért, elmaradtak. Az „öreg” alatt a Karcsi a Szent Péterre célzott, aki hordógurítás kedvébe szökött hirtelen, mert szerintünk ez a hivatal neki volt fenntartva. Én meg számoltam a villámlás és a gurítás közötti időt, lassan, ahogyan azt az Érdy tanította kiszámítani a távolságot a hang és a fény terjedési sebességének a különbségéből.

- Egy, kettő, három... tíz, rubububbubumm! - Vagyis a hang sebességét tízzel meg kellett szorozni, ott a villámlás fészke - mondom Karcsinak:

- Gyere, fussunk, mert a kerekerdő felett villámlik már. Mire ideér, mi is hazaérünk!

- Á, behúzódnak a híd alá! - válaszolt a Karcsi. A híd alatt már gyülekeztek a fürdőzők, akik nem mertek a városnak nekivágni. A városból óriási porfelhőket sepertek a szelek a sziget

felé, hát nehéz szembeszaladni a porfelhővel. De aztán egy rettentő villámlás belecsaphatott a berek valamely magosabb fájába, s úgy fénylett, hogy a híd alatt is hirtelen behunytuk a szemünket. Karsci szólott:

- No gyere, fussunk!

Nekivetettük hát magunkat a szembefúvó szélnek, és rohantunk lihegve. Rettentő port nyeltünk szájunkon, orrunkon, szemünkön is, amíg a Malom utcán át elértük a Széchenyi utcát. Itt már valamivel jobb volt a helyzet, mert kevesebb volt a szemét és por, meg kapualjak is akadtak. Azonban tovább rohantunk a Váralja utca felé, ahol ugyancsak szálltak a porfellegek. A Hlavicskáné ijedten hívogatta haza a lúdait. Ekkor nagy cseppekben megeredt a zápor. Ingünk ugyancsak átázott, mire a Szabadság tér sarkán elváltunk, és haza!

Mire beomlottam a kapun, ingem már facsarni lehetett.

- Gyorsan ved le, csakhogy megjöttél - mondta mama.

Ledobtam az ingem és megtörülköztem. A hátam mama törülte meg, jó erősen dörzsölte a törülközővel.

A zápor nem tartott soká, hanem a szél megmaradt még a gyújtás idejére is.

- Hogy az isten verje meg! - szólott apa, amikor a fáklyáért benyitott. - Ma megint cudar idő lett. - S egy félliteres üvegben vitt tartalék petróleumot, és négy skatulya gyufát tett a zsebébe. „Szegény ember” - mondta mama, alig hallhatóan, amikor apa elindult. A kapuból néztem, amint ment. Az első lámpát az utca sarkán hagyta, akkorra, ha visszajön. Ellenben a kápolna előtt nagy üggyel-bajjal felgyújtott. Azután a város felé indult.

Alig fordultam azonban a gangra, vagy talán már régen be is mentem a konyhába, csak felcsapott a vásártér irányából:

- Trata, trata, trata!

- Márja ereje, a tűzoltók! - kiáltott fel mama.

Tudtam én is, hogy a tűzoltók indulnak valamerre, csak ő mondta ki előbb. A trombita arra a kiáltásra szólt, hogy „tűz-van, tűz-van, tűz-van”.

- Tra-ta, tra-ta, tra-ta! - Ismertem az öreg, hajlott hátú Kovács bácsit, aki trombitás volt a tűzoltóknál, ő fújhatta most is a tűzjelet. Kovács bácsi sokszor tartott szolgálatot a tűzoltólaktanyában a vásártéren. Sokszor ideadta a trombitát, mosolyogva, fújjuk meg, de csak nem tudtunk egy hangot se kifújni belőle. Mindig csodálkoztunk, hogy bírja fújni az a kicsi öreg. És a trombita csak szólt, egyre közelebb és közelebb:

- Tra-ta, tra-ta, tra-taaaaa!

- Szent isten, ezek erre jönnek! - mondta mama, és mind a ketten kiszaladtunk a kapuba.

Akkor már majdnem előttünk vágatott a fecskendő. De milyen vágatás volt az! A sisakos kocsis eszeveszettül verte a lovakat fordított ostornyéllal. A lovak vágatva rohantak, galoppban! Kínban és ijedelemben rohantak, sörényüket felvágta a szél meg a rémület. Az öreg Kovács bácsi a kocsis mellett ült a bakon. Egyik kezével fogta magát az ülésen, a másik kezével meg a trombitát a szájához szorította. A kocsi nagyokat vágódott az útköveken, és megszagatta a Kovács bácsi fúvását:

- Tra-taaa, tra-taaa, tra-ta-ta-taaaaa!

A kocsin csak ők ketten ültek, a szolgálatosok.

Két tűzoltó a kocsi után loholt, pár pillanat múlva. Rohantukban csatolták fel a sisakot meg a csákányos övet.

Akkor már mindenki kint volt a kapuban. A Kárász Sanyó kiáltotta a gázgyár kapujából:

- Kigyulladt a Kisfésor! - vagyis a Mária utca. A kocsi valóban oda fordult be. S a szél már kavargatta a pernyefelhőt, és a pörkölt szagot is érezni lehetett. És többen futottak akkor már a kocsi után.

- Megyek én is, mama!

- Menj, de kabátot vedd! - Pillanatok múlva rohantam. Mire odaértem, a Kisfésor már rettenetes állapotban volt. Minden porta kapuja kitérve, a Domanizsáéké, a Kádeké meg a Liszié meg a Benczéé, és rettenetes zűrzavar minden udvaron! Asszonyok sírtak, emberek ordítottak. A fecskendő a Kádek udvarára csapott be, és már négy tűzoltó eresztette le a csövet. A ház végiben, a szérűben már égett a kazal, és tüzet fogott a napraforgószáras nyári istállójuk is. Sőt már a Liszi kazla is lobogott, rettenetesen! Aztán Kovács bácsi a trombitás, a tömlő végivel az égő istállónak rohant.

- A fecskendőhöz, emberek! Ide, emberek! - kiáltotta az egyik sisakos. Emberek ugrottak a kézi fecskendőhöz, és húzták a vizet a Kádek kútjából, rettenetes erővel. Amikor a víz a tömlőben Kovács bácsihoz ért, és a réz végén kitört, majdnem a földhöz verte. Minden erejét a lábaiba meg a kezeibe igazította a kicsi ember, és az égő istállónak irányította a vizet.

- Ne az istállóra! A háztetőre! - ordította Kádek a Kovács bácsinak a nagy zűrzavarban. Vagyis hogy a Kovács inkább a házat védje. Kádek ingben, lobogó gatyában ugrált, a hasa meg a gatyából majdnem kifordult lihegtében. És ebben a pillanatban összeomlott a nyári istálló, és hatalmas szikrafolyam csapott szerteszéjjel!

- Ide is, ide is vizet! - kiáltott Liszi a szomszédból. A Liszi a palánkon állott, és fekete bajsza lobogott a vészben. Olyan volt ott, mint a sátán követe, amúgy is elmehetett volna ördögöt játszani egy színdarabba, ahol ördögre lett volna szükség, olyan volt ez a fekete, nagybajszú ember. Kovács bácsi meg csak a Kádek házára nyomta a vizet. A ház itt alacsonyabb is volt, mint az utca frontján, és csak zsúp volt a fedele. A zsúp már ropogva égett, a víz mintha még jobban táplálta volna a tüzet. Úgy égett a zsúp a tetőn, mintha puskaporral lett volna behintve.

- Ide a vizet, a hétszentségit! - ordított Liszi. - Nem látja, hogy erre fúj a szél?!

- De a szentségit, nem látod, hogy neked csak a kazlad, de nekem már a házam is ég?! - ordított át Liszinek a Kádek.

- Az istálló is ég már! - ordított vissza a Liszi.

És a tűz úgy nekiesett ott mindennek, mint amikor az éhes szelindekek a vetett koncon összekapnak.

Akkor már rettentő tömeg tódult be az udvarokra. Lihegve áttörte magát a tömeg a Kiácsi borbély is, aki az önkéntes tűzoltó csapat parancsnoka volt, és úgy csillogott a csákója, mintha az is tüzet fogott volna. Már a harangokat is félreverték. A Kiácsi vékony, gyenge ember volt, szinte senki se hallotta a hangját, amikor rendelkezett. Emberek és asszonyok akkor már a bútorokat meg az ágyi ruhát cipelték ki a házból, ki a tényire szélesedő utcára. És akkor megfordult egy pillanatra a szél, a Domanizsáék felé. A Domanizsáék azonban, az egész család meg ismerősök is, vödörrel locsolták az istálló tetejét, az hát nem fogott tüzet. Ellenben a kazal rettentő lobogással ott is égni kezdett. S a szél újra csak a Liszi felé fordult. És akkor a Kádek kútjából kifogyott a víz.

- Kifogyott a kút! - kiáltotta valaki harsány hangon.

- Ide, ide, az úristenit, feljelentem magukat, az én kutamban van víz! - ordította Liszi.

Akkor aztán a fecskendőt a Liszi udvarába vontatták az emberek, de már menteni semmit se lehetett. Az istálló után a Liszi zsúpos nyári konyhája is égni kezdett. Emberek baltával megvellákkal ledobták ugyan a zsúpot a ház felől való oldalon, de már a gerendák is tüzet fogtak. S a Liszivel már Bencze ment öltre a kerítésnél:

- Hát leég az egész Kisfésor, ha nem ide álltok a fecskendővel! - ordította a Liszinek a Bencze.

- Ott köll oltani, aki ég! - hasította hangját Benczének a Liszi.

- No, keserű lesz ez valakinek! - kiabált vissza Bencze.

Ekkor a város kocsiján berobogtak a rendőrök, ott volt a Blaskovics, a Kalász meg hárman ismeretlenek. Az embereket terelni kezdték a segítségre. Nagy hangon hadonásztak gumibotjaikkal, veszettül, hogy a tűz szinte még nagyobb széllel égett. Az egész Kisfésor már szinte teljesen az utcára költözött. A lovakat és a teheneket a fákhoz kötözték az utcán. Egy ló elszabadult, és a vasút felé vágtatott. A gyerekek a dunyhákba hányva sírtak, öregasszonyok jajgattak kezüket tördelve.

A gazdafiúk és a gazdálányok a disznókat meg a malacokat meg a baromfit, de inkább csak a libákat és a kacsákat a szemben levő front házaiba igyekeztek beterelni. Egy-két malac kicsapott a terelgetésből, és eszeveszett visítással nyargalászott a bámész nép lába alatt, amíg meg nem kapták. A baromfit, amit hirtelenében összekapkodhattak, mintha piacra vinnék, csomókba kötve hordozták a másik oldalra. Tíz is egy csomóban, tyúk meg csibe.

Minden házban volt galambtartás is. A galambok nagy csapatokban röpködtek a tüzek fölött. Ki-kirepültek a megvilágított körből, majd visszatértek ide.

- Ni csak, esik a galamb! - kiáltott mellettem egy Bikfási nevű vasutas, aki a Kisfésor túlsó feliben lakott, kívül a tűz körén. És magyarázta, anélkül hogy kérdezték volna:

- Szegények. Folyton csak röpködnek a tűz óta. Most meg már nem bírja a gyengébbje.

Bikfási kiáltására én is odakaptam a szemem. Egyenes szédületben esett be a tűzbe a galamb, Liszi lobogó kazaljába, és estében szikracsóvát vágott az égre. A vész, vagy az istenharagja jele volt ez, vagy a haragvó végzeté, mert nem volt csőrében olajág, hogy a vész csillapultát megjelentse, mint Noénak - gondoltam a Bibliára emlékezve hirtelen.

- Ne bámulj, te kamasz, segíts! - szólott rám a Kádek nagyfarú felesége, amikor egy batyuval majdnem fellökött. Azt gondoltam, hogy van neki valami igaza, de mit segítek? Meg segítsen neki a kamasz fia, a Jani. De hol van? Nem látom sehol. Akkor átmentem a Liszi udvarába, és beállottam fecskendősnak, vagyis én is húztam a vizet. A fecskendőt már vasutasok meg mindenféle civil ember húzta. Rántottak egyet-kettőt, mivel a rendőrök odaterelték őket, de aztán alkalmas pillanatban elléptek. Nyilván azt gondolták, érdekesebb nézni, mint oltani a tüzet. Vagy gyűjjön ezeknek segíteni a Kozárek.

Alig húztuk azonban a fecskendőt, halljuk a Kiáczki kis, vékony hangú trombitáját, amint fújja:

- Vi-zet, vi-zet, vi-zet!

Olyan kis trombitán fújta ezt a Kiáczki, mint a vonatvezetők, amikor a vonat indulására jelet adnak. Neki is ott fityegett az oldalán ez a kis réztrombita vörös zsinóron, de most idegesen kérte vele a vizet:

- Vi-zet, vi-zet, vizet!

És akkor a fecskendőnél azt mondták a mellettem dolgozó emberek:

- No, most már itt is kifogyott a víz!

- No, Liszi, a fecskendő már nem viszi! - mondta egy másik, s mintha gúnyosan nevetett volna.

Akkor Kádek lihegett be a Liszi udvarára, felénk rohant:

- Vissza a fecskendőt, már van víz a kútban!

Odaugrott azonban Liszi, vasvella volt a kezében:

- Takarodj ki innen, mert keresztülváglak, te rühes! - és Kádekot az udvarból kizavarta. Közben a Kiácsi trombitája állandóan sívított, és követelte a vizet:

- Vi-zet, vi-zet, vi-zet!

Aztán a Liszi odaugrott a kúthoz, mélyen belebámult, közben szállott szava a setét szájából, mint a pernye:

- Az istenit, a keserves szentségit! - öklével verte a kút káváját és ordította: - Te keserves úristen, segíts, te vén szakállas!

A vén szakállas azonban nem segített, egyelőre csak mi húztuk a fecskendő karjait, hogy szinte sajogtunk bele.

- Pedig Mária-szobrot is állított a templomban - mondta a bal szivattyús szomszédom, és hozzátette: - és most itt van, ni! - És akkor ránk ordított az egyik rendőr, és gumibotjával úgy hadonászott, hogy mindjárt hátba ver.

- Húzzák, az istenit, sebesebben! - Sebesebben meghúztuk hát a fecskendőt, de csak nem jött a víz, hiába kérte a Kiácsi egyre sürgetőbben.

A Liszi kapujában akkor már Bencze vitatkozott a rendőrökkel, mit erőlködnek, amikor már a Liszinek is kifogyott a vize. Veszekedés után aztán a fecskendőt átvontatták a Bencze udvarára, és én akkor, mint a többiek is, leléptem. Amíg a fecskendőnél dolgoztam, beleadtam minden erőmet. Fulladoztam a reménytelen szívatásban, kifáradtam, átmentem hát a széles utca másik felébe, és innen néztem a lángok gyilkos játékát. A tűz úgy játszott itt a kazlakkal, az istállókkal, a nyári konyhakkal meg az épületekkel, mint macska az egérrel. Ahol egy pillanatra elaludott, a következő percben méteres lángok törtek fel. Szinte menthetetlen volt a helyzet. A hírek és beszédek, akár a füst meg a pernye, úgy tekeröztek. A bábémszok többet tudtak, mint azok, akik segítettek. Mondották, hogy a város segítséget kért a szomszéd községektől. De mit ér ez? Mikorra érnek azok ide? Meg, ha ideérnek is, a víz egy-kettőre kifogy a kutakból. Hiába, a virilisek ellenálltak a város csatornázásának meg a vízvezetéknek. Most itt van ni! Ehetik, amit kifőztek. Bezzeg jó volna most a víz! A fecskendő tömlőjét csak rácsavarnák a vízvezetékre. Gyerekjáték volna eloltani ezt a tüzet. Meg marhák most a tűzoltók meg a gazdák. Ahelyett hogy onnan támadnák a tüzet, ahol még nem ég, egymás udvarára rángatják ezt a semmi fecskendőt. Szembe kell menni a tűznek. Nem pedig utána kullogni a veszedelemnek. Meg azok a vén zsúptetők úgy égnek, mint vénlány a szerelemben. Nincsen itten senkinek egy csepp esze se. Ezt egy öregebb vasutas mondotta. S amikor ki-mondta, elindult a vásártér felé. Olyan fűtőféle lehetett. Egyszer-egyszer még visszanézett.

Ó, milyen is ez a város meg ez a nép? - gondoltam az elmenő után pillantva. Mintha nem is volna a bentlakó emberek városa. De aztán csak magamra fordítottam mindezt. Hát te? Hisz segítettem. Eleget? Ha mindenki annyit, akkor... Így vitatkozott bennem az egyik érzés a másikkal. De egyik se győzött. A veszedelem nem kovácsolta eggyé még a kislefősoriatokat sem. Hiába! Nagy ez a város. Fenét nagy. Karikája nincsen rajta még a térképeken sem. A szomszéd meg most vellával verné keresztül a szomszédját. A fecskendőhöz meg gumibottal tere-lik az embereket. Most is hajt két legényt a Blaskovics. Azok kölletlenül mennek. Mögöttük a Blaskovics hadonászik a gumibottal.

- Azt, azokat köllene a fecskendőhöz állítani, húznák reggelig - mondja mellettem egy szegényember. Szava és szeme nyilait a Blaskovics rendőr hátába ereszti.

- Azt, azt, azokat! - helyeselnek neki többen, és jót nevetnek ezen.

- Ne ennék hiába a kenyeret! - mondja még valaki és hozzáteszi: - Azok a hiába kenyérpusztítók. - Aztán ezen is nevetnek.

Akkor aztán a város felől katonaság zúdult a Kisfésor felé. Futólépésben jöttek. Egy tisztféle vezette őket. Egy századnyi legénység lehetett, lapátokkal és csákányokkal felszerelve. Az utca torkolatában a tiszt álljt vezényelt. Aztán harsányan kiáltotta:

- Őrség, előre!

Erre előléptek vagy tízen, fegyveresen. A fegyveresek vezetőjének valami parancsot adhatott. A parancsra a fegyveresek sebesen elvonultak, és vagy húsz lépésnyi távolságban felállottak a Kisfésor frontján az utcára kihordott holmik és a kikötött állatok mellett. A civil népet elterelték innen. A többiek meg bevonultak a Bencze után következő portára, ahol a Major lakott, olyan gazda, mint a Liszi, bár nem volt képviselőtestületi tag. Nemcsak én, hanem a bámész tömegből többen is utánuk mentek. A Major avval fogadta őket:

- Mit akarnak itten?

- Széthúzzuk a kazlat és leverjük a zsúptetőket!

- Ki innen - kiáltott rájuk a Major -, tönkre akarnak tenni engemet?!

A tiszt meg a Major néhány pillanatig farkasszemet néztek, aztán a tiszt hátraarcot vezényelt. A tiszt a katonákat az égő udvarokba osztotta széjjel. Egy óra múlva már a Major szérűje is égett.

Ki tartotta volna számon az időt, ami közben eltelt? Gondoltam már, hogy hazamegyek, hisz már éjfél is lehet. Karjaim, lábaim már nehezedtek, és minden pillanatban, mintha sírhatnékom vett volna rajtam erőt. Itt volt már szinte az egész város, talán senki sem aludt ezen az éjjelen. Akkor aztán a vásártér felől olyan trombitahang csapott fel, mint a Kovács bácsié az este, egyre élesebben.

- Jönnek a surányvárosiak segíteni!

És valóban, a trombita egyre erősödő riogatásával bevágtattak a surányvárosi tűzoltók, utánuk pedig a keszies és az udvarodiak is. Egész tűzoltó tábor támadott hirtelen a Kisfésor szélesebb végében. A bevágtató tűzoltók parancsnokai aztán csakhamar vitatkozni kezdtek a Kiáczival meg a katonák parancsnokával, a tiszttel:

- Hát itt vagyunk, hová álljunk?

- A kutakból kifogyott a víz!

- Hát mi a szentséget csináljunk akkor itten?

- Hát gyerünk szembe a tűzzel, kolléga úr! - mondta a surányvárosi parancsnok a Kiáczinak, és hozzátette: - Hát így leégetjük az egész várost!

- Persze, persze, igaza van! - erősítette a tiszt, de hozzátette: - A gazdák rövidlátók, aki nem ég még, az nem engedi udvarán a védekezést.

- Hát azért vannak fegyveres emberei! - mondta a surányvárosi parancsnok, aki munkásforma ember lehetett, Kiácz két-szer is kitellett volna belőle.

Akkor aztán a Major rohant a vitatkozók felé:

- Gyűjjenek segíteni, az istenért, mert már égnek!

- No, mit mondtam magának?! - ordította felé a katonák parancsnoka, és így a surányvárosiak fecskendője befordult a Major udvarára, a többi segédfecskendő pedig a Major udvarától felfelé eső udvarokban helyezkedett el, hogy szembe menjen a tűznek.

Én már nem mentem ezek után. Zsibbadtság és fáradtság vett rajtam erőt. Eh, gyerünk haza. Azonban nem indultam hazafelé egyenesen. Meg- és megállottam. A Major háza az utca elejétől számítva a hetedik ház volt. A Domanizsáék az istállónál elnyomták a tüzet. De tőlük fel a Majorig minden ház égett. A Kádek háza teteje már beomlott. Udvara olyan volt, mint elvesztett csata tere a költők és festők elképzelésében. Utolsót roppant a Liszi meg a Bencze háza teteje is. A tűz az utca közepén lobogott még vésszesen. Megálltam még az utca felénk eső végiben. Egy kendőbe burkolt asszony csoport meg néhány férfi nézte innen a tüzet.

- Mi okozhatta a tüzet? - kérdezte az egyik asszony. Erre az egyik férfi felelt:

- A Kádek azt mondja, hogy a lámpagyújtó pottyantott el tüzet, amit a szél a kazalig vitt.

Mintha kígyó csípett volna meg. Haza, haza! A Mária kápolna előtt rohantomban szinte csak egy pillanatra villant fel, a kápolna ajtaja ki volt világítva. A nyitott ajtó úgy villant az éjszakába, mint egy filmkocka a sötét nézőterembe. S jól mutatta az ajtó, hogy az oltár előtt egy barát térdel. Talán a gvardián lehetett. A két sor padban meg ott ültek a szegényház vénasszonyai meg egy-két kisleányi öregasszony. A rózsafüzért imádkozták, vagy valamelyik litániát:

- Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek Szent anyja...

Tovább szaladtam hazafelé. Otthon azonban nem volt senki sem. Nyilván a tűzvésznel lehetek. A kapu be volt zárva. Leültem az ajtó lépcsőkövére. Csakhamar zsongító és bágyasztó melegséget éreztem. És a melegség áradt és áradott énbennem. Nagy zápor keletkezett, és oly bőségesen folyt a víz felülről, mintha fecskendőből öntötték volna. És Kiácsi sípja folyton szólt:

- Vi-zet, vi-zet, vi-zet!

És az eső csak egyre esett. De a fecskendőnél állottam, és húztam a vizet. Alulról víz, felülről víz, és csak húztam a fecskendő karjait. Aztán csak mama rázott:

- Az istenért, felfázol, te gyerek, mért aludtál itt el?

Apa, mama és Mariska nagykendőbe burkolva ott állott előttem. Szégyelltem magam, hogy ültő helyemben elaludtam. A konyhában mondtam aztán:

- A Kádek azt mondja, hogy a lámpagyújtó fáklyája okozta a tüzet.

- Az lehetetlen! - mondta apa. Nem is tudom, hogyan feküdtünk le.

6

Másnap reggel arra ébredtünk, hogy valaki veri az ablakot. Felriadtam. Első gondolatom azt volt, hogy nem voltam oltogatni. De akkor hallom apa hangját:

- Nézd meg, ki az, Mariska!

Mama kinézett az ablakon, és viaszszólt:

- A Tyukos lampiszter felesége.

- Hát ereszd be!

Mama kapott valamit magára. Mire mi is kiugrottunk, a Tyukos lampiszter felesége sírt a konyhában:

- Édes Marisom, hajnalban rendőrök vitték el az uram, hogy ő okozta a tüzet.

7

- Hát hogyan történt? - kérdezte mama a Tyukosnét. A lampiszter felesége csak sírt, csak hánykódott egész testében. Kis, töpörödött öregasszonyka volt, majdnem olyan, mint nagymama, olyan apró termetű, mint Tyukos lampiszter. Arcát alig lehetett látni a fekete kendőből, elfért volna a tenyeremben is. Sírt, zokogott, az volt az érzésem, hogy inkább a fejkendője felel őhelyette:

- Hát csak beállít két rendőr, és azt mondják:

- Maga a Tyukos lámpagyújtogató?

- Én volnék. Mi tetszik? - kérdezte az uram.

- Maga gyújtogat a kiskécsori revírben? - kérdezte az egyik rendőr.

- Ott én - felelte az uram.

- Akkor öltözzön fel, és gyűjön velünk - mondta az egyik rendőr. Én meg hirtelen arra gondoltam, hogy elaludtunk, és a lámpák égve maradtak a revírben. Nézek az órára, azonban csak három óra, az oltás ideje meg fél öt. Akkor az uram is az órára néz, onnan meg vissza a rendőrökre. Azok meg azt mondják:

- No gyerünk, gyerünk, vén gyújtogató! - Akkor az uram meg rám néz, én meg órá nézek. És nem szólunk egy szót se, de képzelheted. És akkor az uram azt kérdezi, amikor az öltözködéssel készen lett:

- Vigyem az oltót is? - Erre osztán az egyik rendőr azt mondja:

- Inkább a gyújtogatót hozza, a bűnjelet.

- Hát várom én haza azótátul fogva, és csak nem jön az én uram. Hát most mi van vele?

És mink akkor nem tudtunk a lampiszter feleségének hirtelenében egy jó szót se szólni vigasztalásképpen. Csak nagy sokára kérdezte apa:

- Volt már a gyárban?

- Dehogyan voltam, Imre. Hát kihez menjek?

- No, majd meglátjuk - mondta apa -, majd átmegyünk. - Apa bekapta a reggelit, és átmentünk, mert én is velük mentem. A Vaksúgár, vagyis a gázmester már ott volt a fűtőházban. Evvel fogadta apát meg a Tyukosnét, én az ajtóból hallgattam a beszédet:

- Hát mondhatom, mondhatom én maguknak! Hogy mit hoznak maguk az én öreg fejemre?! - Erre se apa, se Tyukosné semmit se felelt, csak Tyukosné elsírta magát. Erre Vaksúgár:

- Maga nekem hiába sír! Vigyázott volna az ura jobban! Mindig szórta a petróleumot, mintha a gyárban a petróleum a Dárius kincse volna. Most meg felgyújtotta nekem az egész Kisfésort! Tudják, hogy mi ez? Gondatlanságból való tűzokozás! És milyen tűz! Majdnem az egész Kisfésor leégett. Az egész Mária utca! A Kádek meg azt mondja, hogy ő látta, amint az elpottyantott lángot a szél a kazalig repítette!

Erre senki se szólt semmit. Akkor a Vaksúgár még hozzátette:

- Ez szakasztott olyan, mint a mulasztásból származó emberölés. A törvény is így bünteti ezt!

Ekkor jött be Pataki Józsi bácsi, és leváltotta a Fjasz partit, akinek a Kárász Sanyó volt a segédfűtője. A fűtőházban halkabb beszélgetés kezdődött erre. A halk sustorgásból az apa hangja csapott föl:

- Hát hány méterre van onnan a Kádek kazalja?

A kérdésre sokáig nem jött semmi felelet. Mintha apa felelt volna önmagának:

- Van az az utca frontjátul, vagyis a lámpátul vagy ötven méter, de lehet, hogy még több is.

- Lárifári! - felelte a Vaksúgár. - A Kádek vallja, hogy kint állt a kapuban, és látta ezt!

Erre megint hosszú hallgatás következett. Láttam aztán, és hallottam is a lépéseket, az igazgató jött az irodából, és a fűtőház felé törtetett. Erre én elináltam, a többit apától tudtuk meg. Mert apa kisvártatva csak otthon termett. Csak a szemünkkel kérdezhettük, hogy mi történhetett. Apa azt mondta:

- Az igazgató elbocsátott bennünket a Tyukos miatt. Mert a Kádek kazlát a Tyukos gyújtotta fel.

Aki már volt ilyen helyzetben, az tudja, hogy ilyenkor elakadnak a szavak. Ha kiesik a szájából a kenyér, mi lehet a felelet erre? Az ész meg az elme meg a lélek is elnémul, mert a szavakat még nem találta meg erre a helyzetre. A szegényember se találja könnyen a szavakat. Mi se találtuk könnyen. Mama nekidült a tűzhelynek, és némán maga elé nézett. A levegőt csak az igazgatói végzés hatalmas jelenléte töltötte meg. Nem lesz hát kokszzállításokból meg a lámpagyújtó fáklya hordozásából fizetés a következő szombaton, és ebből nem lesz kenyér meg polentaleves. Mama polentalevesnek nevezte a zsírral vékony ételt, aminek csak súlyánál fogva volt fenntartó ereje. Tudott volna ő tartalmasabb étkeket is főzni, de húzni kellett a garast világéletében, vékonyítani kellett hát a zsírozót abban az életben. Állt hát csak, a tűzhelynek dőlve, és maga elé tekintett. Sírní nem sírt. A könnyeit régen elapasztották már a hasonló helyzetek. Apa pedig a helyzet lehetetlensége elől kiment a kertbe. Ásót fogott a kezébe, és a kertben tett-vett. Mintha ebből valami jövőt biztosító eshetőséget tudott volna kifacsarni. Azonban délre mégis meglelt valamiféle gyomrot bélelő, paprikáskrumpliként, egytál étel. Apa délután is kint céltalankodott a kertben. Így szállott ránk az este, a lámpagyújtás ideje. Akkor aztán zörgettek az ablakon. Pataki Józsi bácsi zörgette:

- Imre, a gázmester azt üzeni, menjél gyújtogatni.

- Hogyhogy? - kérdezte apa.

- Nem talált még új embereket.

Tudta azt apa, mert én is tudtam, hogy most azt kellett volna felelni, hogy amit főztek, azt egyék meg. De apa mögött ott hallgatott mama a konyhában, mint a legnagyobb vesztes.

- Hát jó... - felelte apa, és gyújtogatni ment. Másnap aztán munkába is visszahívták reggelre. És életünk akkor arra a vékony szálra lett felakasztva, amit Tóth József szakszervezeti titkár mondott, amikor nálunk volt a múltkor este. Vagyis, hogy nyáridőben erre a munkára nem lehet könnyen embert kapni. Vaksúgár egész nap lótot-futott, hogy lámpagyújtogatókat szerezzen. Nem talált. Erre visszahívták a lámpagyújtogatókat, akiket az igazgató elbocsátott a reggel. Apa hangtalanul ment gyújtogatni. Én nem tudtam, mi dúl a lelkében, csak éreztem. Jaj, mit nem adtam volna azért, ha apa akkor kimondja azt, hogy nem megyek. De tüzet kellett gyújtani másnap is a spórban és a fazekakba fel kellett valamit tenni a tűzre. Tehetetlenkedtünk, vagy csak én tehetetlenkedtem akkor a napokban és az estékben? Miért nem ad a

sors az embernek akkora hatalmat, hogy igazsága tudatában akár a világot is a levegőbe röpítse?! Vagy ha nem az egész világot, legalább ezt a várost. Bele a setét megsemmisülésbe!

Mivel a ritkítás a gyújtáshoz közel esett, a lámpagyújtók a fűtőházban tanyáztak a ritkítás idejéig. Akkor már én is ott settenkedtem. Tyukos lampiszter helyett Kárász Sanyó volt gyújtogatni, és emiatt ugyancsak berzenkedett:

- Az istenit a vén lampiszternek! Hát azt hiszi, hogy én helyettesítem, amíg ő ül?

A kajla Fuzasz csak röhögött ezen.

Ellenben Pataki Józsi bácsi másnap nyíltan, a Vaksúgárnak is kijelentette:

- Hát én köpök a Kádek vallomására!

- Hogyhogy? - kérdezte a gázmester.

- Hát úgy, hogy én gondolkodtam az egész helyzeten. Meg meg is néztem, mennyire van a Kádek kazla a lámpától, ami a kapuja előtt áll. Hát tudja maga, mennyi az? Ugye nem tudja! Én pedig a távolságot le is léptem! Hát megvan az testvérek között is vagy hetven méter!

- No és a szél?

- Hát a szél nemcsak viszi az elpottyantott cseppet, de el is fújja! Imre, mennyi gyufád fogyott el akkor este? - Apa válaszolt:

- Négy skatulyából alig maradt egy-két szál!

- No hát, ki az a marha, aki beveszi ezt? - kérdezte Pataki Józsi bácsi, és erre akkor senki se felelt.

Nem felelt senki sem. Mert előttünk ott feküdt a sötét semmi, mint egy lámpátlan és holdmentes éjszaka. A gondolatnak is hunyorítani kellett, hogy a sötét és feneketlen semmi fenekén lássa: ott ül valahol a Tyukos lampiszter. Aki hunyorgó szemeivel a nagy semmi falán egy szeget keres, hogy arra magát a nadrágszíján felkösse. De talán a gatyamadzagja is megbírná azt a semmivé kínzott, kicsiny embert.

8

De hiába mérte ki Pataki Józsi bácsi a távolságot a Kádek háza előtt levő lámpától a Kádek kazláig, mi először fogott tüzet, mert a vasárnapi Tárogató másképpen kürtölte világgá ezt az esetet. Szinte az egész lap a tűzvészszel volt tele. Mindjárt az első oldalon az állott vastag betűs címmel, hogy:

1805 ÓTA NEM PUSZTÍTOTT HASONLÓ TŰZVÉSZ VÁROSUNKBAN

A cím alatt pedig ez volt olvasható:

Az elmúlt héten borzalmas tűzvész pusztított városunkban. A tűz okozta kár szomorú mérlege: egy félutcai gazdaporta, a kár néhány millió. Utoljára városunkat 1805-ben pusztította hasonló tűzvész. Akkor a város lakói elhatározták, hogy a hasonló elemi csapás elkerülése végett minden esztendőben elzarándokolnak Máriabesenyőre, a tőlünk mintegy 150 km-re eső búcsújáró helyre. Annak ellenére, hogy ezt a zarándoklati fogadalmat a város minden esztendőben, tehát 120 éven át becsületesen megtartotta, az elmúlt héten mégis szörnyű tűzvész támadt, amelynek kevés híja, hogy martalékul nem esett városunk fele!!!

Mi okozta a tűzvészt?

kérdezte a Tárogató, és erre így felelt:

A hatóságok hitelt érdemlően megállapították, hogy az elmúlt héten bekövetkezett tűzvészt a lámpagyújtás gondatlansága okozta. Tyukos János ugyanis, a Mária utca gyújtója, gondatlanul járt el a lámpák gyújtogatásánál. A szeles estén ugyanis gyújtófáklyájából gondatlanul és kövéren szórta az égő petróleumot. A szél egy ilyen égő petróleumcseppet felkapott, és az egyik gazdatársunk kazlára fújta. És íme, meglett az országra szóló katasztrófa: nemcsak egy kazal égett le, hanem egy egész utca égett porig. Az első áldozat, Kádek István, éppen a kapuban állott, amikor ez bekövetkezett.

Mit szól a gázgyár a tűzvésshez?

Lapunk munkatársa kérdést intézett a gázüzem igazgatóságához, mi az álláspontja ebben a kérdésben? Az üzem igazgatója munkatársuknak a következő nyilatkozatot adta. A gyár minden lámpagyújtogatóját kioktatta, hogyan járjon el rendkívüli esetekben is. Ha tehát szeles idő kerekedik, akkor inkább ne induljon gyújtogatni, hogy a hasonló eseteket elkerülje. Ebben az esetben tehát csak a személyes felelősség kérdése vethető fel a Mária utcai revír gyújtogatójával szemben.

Ki a gyújtogató?

Ezek után lapunk minden olvasója, de városunk minden becsületes polgára méltán kérdezheti: ki az, aki ezt a borzalmas tűzvészt okozta? Nem más ez az egyén, mint Tyukos János lámpagyújtogató, aki, bár régen áll a gázüzem szolgálatában, de munkáját hanyagul végezte, holott többször figyelmeztették erre. Fáklyáját mindig túlfolyatta, állandóan szórta az égő petróleumcseppeket. A tragikus napon is így tett. A szél azonban elkapott egy égő cseppet, is ezt Kádek polgártársunk szalmakazláig vitte. És meglett a borzalmas tragédia! Megnyugtatóul közöljük, hogy Tyukos lámpagyújtogatót, a tűzvész okozóját, hatóságaink azonnal őrizetbe vették, és az ügyészség fogházába szállították. A bűnös bűnhődjön, nyerje el méltó büntetését.

Alig tudtunk odafigyelni a további részletekre. A lap még megírta, hogy a város vezetősége a bűnös méltó megbüntetése mellett szorgalmazza majd, hogy a károsultak méltányos állami segítségben is részesüljenek. A lap közölte a plébános nyilatkozatát is:

Ismeretes, hogy városunk hívő polgársága évről évre zárandoklatot tartott a 120 évvel ezelőtti elszenvedett tüzeset óta. A következő zárandoklaton belefoglaljuk majd imáinkba az idei tüzesetet is. Még tisztább lélekkel kell könyörögnünk, hogy az Isten távoztassa tőlünk büntetését. A következő év zárandoklatán tehát még tisztább szívvel kell részt vennünk és még nagyobb tömegekben.

No hát, alaposan befellegzett minekünk, és elsősorban is a szegény Tyukos lampiszternek. Ez volt a mi érzésünk akkor, a Tárogató tudósítását elolvasva. És inkább kavargó és tehetetlen némaságunk volt a válasz erre, mint valami határozott érzés vagy tudat, hogy hát most hogyan is, vagy merre? Megerősítette ezt az Imre levele is. Imre azt írta, hogy a fővárosi lapok is közölték a tüzesetet. Levele végén pedig azt kérdezte, „hogy hát miért nem vigyázott jobban a Tyukos lampiszter?” Frida is írt, mert tőlük is jöttek tűzoltók segíteni. A tűzoltók is ugyanazt mesélték, amit a Tárogató. Mit tehattünk hát ebben a helyzetben?

Hát az ég alaposan beborult mifelettünk, gondoltam, amikor a Tárogató tudósítását elolvastam. Sem gondolatban, sem érzésben, sem valóságosan nem találtam a helyemet. Szerettem volna Érdyvel beszélni, de a vakációra valahová elutaztak. Ellenben, amikor a Tárogató cikke megjelent, hétfőn este beállított hozzánk Tóth József szakszervezeti titkár. Tőviről hegyire megbeszélték apával a helyzetet. Beszélgetés után még ki is mentek a tűz helyszínére. Én is velük mentem. Apa ugyanis megmondta Tóthnak, hogy teljesen lehetetlennek tartja, hogy a szél az elcseppentett petróleumot a Kádek kazláig vihette volna.

A helyszínen nem mentünk be a Kádek udvarára, de a kapuból részletesen megvizsgáltuk a helyzetet. A tűzvész éjszakáján az utcára kihordott holmit már behordták az udvarra, mely tele volt törmelékekkel. A házakból nem maradtak meg, csak a falak. A falak meg a kémények. Meg egy-két szenes gerenda meredezett. A legtöbb helyen már föl volt ütve az udvar hátuljában egy-két szalmatető fészere, alattuk az ágyak meg a lovak. A Kádek udvarán pedig már ott magasodott vagy tíz sor új téglazres oszlopokban.

- No, már építkezik a Kádek! - mondta apa.

Amint ott állunk és nézdegélünk, a Liszi udvaráról kifordul sebesen egy öregasszony, olyan szedegető-gyűjtögető néne, akinek már csak erre van ereje. Kifordul, és csak mellettünk áll meg s mondja:

- Már azt is irilli a szegénytül!

- Mit, mama? - kérdeztük.

- Hát ezt a kis pörkölt gabonát! - és mutatja a kosarát. Alján pörkölt búza meg árpa volt vegyesen. Akkor már a Liszi a kapuban állott, és felénk nézett. Csak nézett, és visszafordult, és nagy zajjal becsukta a kitárt kapuját.

- Pedig kávénak jó lesz! - mondta a néne, és aztán eltiptegett. Akkor Tóth elvtárs a Kádek kapujából jól megmérve a szerű távolságát azt mondta:

- Imre bácsi, megvan az innen a lámpától hetvenöt méter is. Hát ekkora távolságra még puskából is nehezen lehet ellőni.

- No ugye! - bizakodott apa. Meg én is, csak hát az én bizakodásom hangtalan volt. Akkor Tóth elvtárs egyszerre csak megszólalt:

- Nézze, Imre bácsi! Itt az utcán ezek a vadgesztenyék a gázlámpa és a Kádek udvara között állanak.

Megnéztük: valóban úgy állottak. Akkor kisvártatva Tóth elvtárs újra csak szólt:

- De a Kádek udvarán, éppen a szerű és a lámpa között, szederfák is állnak!

- Tényleg - mondta apa. Ezt én is csak most vettem figyelembe rövid eszemmel.

- És a szerű és az udvar között még egy sor akácfa is áll! - És valóban így volt. A Kádek szerűjét és a kazaljait abból az irányból, ahonnan a szikra, vagy az égő petróleumcsepp röpülhetett, akácfa választották el. Hát egészen lehetetlen, hogy a Tyukos lampiszter fáklyájából támadott volna a gyújtó szikra.

Akkor aztán Tóth elvtárs ezeket mondta:

- Hát a szakszervezet állít majd a Tyukos szakinak ügyvédet. Mondják meg a feleséginek.

Akkor aztán elment. Az ügyvédállítás pedig bekövetkezett, erről a Tárogató tudósított bennünket is. A következő vasárnapon, amikor a Tárogató megjelent, csak ezt olvashattuk:

A SZAKSZERVEZET GÁTOLJA A TŰZESET OKÁNAK A MEGÁLLAPÍTÁSÁT

Ez a második oldalon díszelgett vastag betűkkel, alatta pedig ez a szöveg:

Mi elismerjük, hogy a szakszervezet a munkásság érdekvédelmi szervezete. Azt is elismerjük, hogy a szakszervezet védőügyvédet állít tagjai védelmére. Azt azonban nehezen ismerjük el, hogy a szakszervezet költségein ügyvédeskedők fiskálisi készségüket arra használják fel, hogy az igazság érvényesülésének útjába álljanak.

Mert ez történt a legutóbbi tűzkatasztrófa okának a kiderítésével is.

Mint ismeretes, az egyik károsult hitelt érdemlően, vagyis szemtanúként vallotta, hogy a tűz oka az az égő petróleumcsepp volt, amelyet Tyukos lámpa gyújtogató fáklyájából az emlékezetes este rendkívüli szélrohama elkapott, és a kárt szenvedő kazaljára sodort.

A szakszervezet részéről kidelegált védő, Dr. Donáth Jenő helyszíni vizsgálatot kért, és azon azt bizonyította, miszerint ez teljesen lehetetlen. Arra hivatkozott, hogy a kárt szenvedő Kádek gazdatársunk háza előtt levő lámpa és a kazal között több sorban fák állanak, amelyek az átcsapódás útját állották. Ezt a védőügyvéd legfeljebb csak úgy állíthatta volna, hogy útját áll h a t t á k. Mert mi a bizonyíték erre? Semmi! Ellenben bizonyíték az, hogy az egyik szenvedő fél az átcsapódást látta is. A védő azt is kérte, egyeztesse össze a bíróság a lámpagyújtás és a tűz keletkezésének időpontját is. A bíróság a tanúk kihallgatása után itt is megállapított némi időbeli különbséget. De bizonyító jellegű mindez arra nézve, hogy a tűz nem az elhullajtott petróleumcsepptől származott? Korántsem. Mert hátha a lámpagyújtó nem ment a kiszabott időben gyújtani? Hátha elidőzött valamely csapszékből, és így annak sem volt tudatában, hogy az előírások szerint gyújtogasson.

A szakszervezet védője mindenesetre elérte, hogy felesleges bizottsági kiszállásokkal késleltesse az igazság megállapítását ebben a tragédiában.

Ezek után a következő héten olyan csődület támadt a Kisfésoron, mint amikor a tűz megesett. Kiszállt egy bizottság, amelyben rendőrök és börtönőrök is voltak, és közöttük ott volt, két börtönőr közé fogva a Tyukos lampiszter. Uram isten, mennyire összeesett a Tyukos bácsi! Szinte csak fele volt már testi mivoltának. Arca, mint a pergament, fehér is meg sárga is. A fehér arcban úgy pillogtak apró szemei, hogy szinte teljesen elvesztek a sok ránc között, meg az arcán ülő szomorúság sűrűjében. Erre a kiszállásra apát is odarendelték a gyújtó fáklyával. Aztán a fáklyát a Tyukos bácsi kezébe adták, és ráparancsoltak, mutassa meg, hogyan gyújtogattott akkor. Ügyetlenül mutatta meg, mintha valaki vadidegent állítottak volna oda, aki még életében sohasem gyújtogattott. Aztán ráparancsoltak, hogy csurgassa a fáklyát, vagyis engedje a petróleumot ömleni. Megdöntötte a fáklyát, vastagon folyt belőle az égő petróleum. És akkor valamiféle civilruhás odaszólt a Kádeknek:

- Így látta ezt ön? - A Kádek ráfelelt:

- Szakasztottan így!

- És a többi károsultak? - kérdezte a civilruhás, és körülnézett, de senki se volt ott. Se a Domanizsa, se a Liszi, se a Bencze.

Aztán a védőügyvéd közbeszólására megvizsgálták a Kádek udvarát, a fákat, egészen a kazal helyéig. És aztán valami írást vettek fel.

A Tyukosné ezalatt a konyhánkban sírt. Mama nem engedte a helyszínre. Mikor hazaértünk, azt várta, hogy Tyukos bácsit is magunkkal hozzuk. Nem hoztuk. Erre olyan zokogásba tört, hogy nekünk is vele együtt hullottak a könnyeink. Hej, a teremtsit ennek az életnek! Aztán betolakodott az agyamba annak a napnak minden emléke. Az ember csak van, vígan vagy gyanútlanul az életben. Jön a szél vagy az eső meg a villámlás. De a villámok nem írják az égre, hogy vigyázz, Tyukos, mert mi vagyunk a te végzeted. A vihar nem azért lett, hogy a lampisztert a börtönbe kergesse. Vagy apát, ha vele történik ez. És vele is megtörténhetett volna, ha az ő revírjébe esik a Mária utca. S veszi a lámpagyújtó a fáklyát, és készülődik, mint máskor, hasonló estén. Viszi a tartalék petróleumot meg a sok skatulya gyufát, hogy a munkáját elvégezhesse. S nem tudja, hogy az egyik lámpánál ott várja a végzete. De mi a végzet? Van annak teste, hogy a lámpagyújtóra leselkedik? S hirtelen arra döbbsentem: a végzetnek van, van teste. Hisz a Kádek ott állott a kapuban! Mint a testet öltött végzet. A lampiszter végzete. A lámpagyújtó végzete.

10

Senki se hitte akkor közölünk, hogy Tyukos bácsit nem ítélik el. Felesége, aki naponta járt hozzánk, már készülődött, hogy falura költözik a testvéréhez, és megvárja, amíg az ura a büntetést kitölti a tömlöcben:

- Talán még megérem ebben az életben, édes Marisom! - és úgy rázta a zokogás, hogy a konyhából el kellett menekülni. Ki kellett szabadulni a konyhából, mintha börtönben lett volna az ember. Mama könnyebben állta a Tyukosné nagy bánatát, de én még nem találkoztam ekkora bánattal életemben. Úgy éreztem magamat, mintha velük egy idős lettem volna hirtelen, csak a bánat és a szomorúság elviselésében voltam még egészen fiatal és gyenge.

Mentem hát, menekültem, de hová?

Egyszerre csak azon veszem magam észre, hogy a nagykőhíd előtt állok, a fürdőző helyen. Az is megfordult az agyamban, ha most én kerülnék az egeres Jenő múltkori helyzetébe, hát bánná a fene, vigyen a víz, felpuffadva, holtan.

- Héééé! - hallok akkor egy éles rikkantást a hídtól kissé távolabbra. Nézek arra, s látom, ott van a banda egy-két tagja, a Sovány Karcsi meg a Domanizsa Gyuri meg még idegen gyerekek is. S látom, hogy a Karcsi felém integet. Megyek hát feléjük, de inkább csak a lábaimnak engedelmeskedve, mint az akaratomnak.

Karcsi szól rám, amikor már ott vagyok:

- Te, tudod, hogyan támadt a tűz?

- ???? - kérdőjelek karikáztak az én tekintetemben, de a számon egy hang se, nyelni és köpni se tudtam volna.

- Hát az egeres Jenő meg a Kádek Jani - mondta a Sovány Karcsi nagyot nevetve.

- ??? - megint csak rájuk némáskodtam én a tekintetemet, egy szót se ejtve. Ekkor Karcsi:

- No mondd el, Gyuri, mondd el még egyszer! - S ekkor Domanizsa Gyuri szólt:

- Akkor délután az a rühes egeres, a Jenő, megint kiszedte az egérfogókat. Én kint voltam a szegényháznál, de pilickézni nem lehetett, mert tik fürdeni voltatok, és az egeressel szemben nem lett volna csapat.

- Emlékszel? Itt dideregtünk a híd alatt! - szólt Karcsi. Én alig feleltem, hogy igen.
- Hát az egeres az egereivel kérkedett. Sorra szedte ki az ingéből, a szájába rakta. Ekkor a Kádek Jani csak azt mondja:
- Gyere Jenő, süssük meg az egereket.
- Jó, süssük meg, de hol?
- Hát nálunk, a kertben.
- És elmentek. Én nem mentem velük, mert a libákat be köllött hajtani, de azért furdalt, hogy mit csinálnak ezek. A szérúból aztán a kerítésen át láttam, hogy az egereket felnyársalták. Hegyes pálcát löktek az ülepükbe, és a tűz fölé tartották, és úgy nézték, hogyan kínlódnak.
- És akkor a leszórt szalma tüzet fogott. Verték volna el a tüzet, a marhák, de a tűz egy pillanat alatt elérte a kazalt. Akkor már sírtak, a Kádek Jani meg az egeres is, és az egeres el is futott, otthagya a Janit, aki meg nem bírta a tűzzel. Én szaladtam apáért, gyűjjön segíteni. Apa meg a Kádekért kiáltott. De akkor a lángok a kazal tetejéig felszaladtak. Akkor a Kádek elszaladt a tűzoltókért... Most meg a mi kárunkat nem akarja megfizetni!
- Istenbizony így volt? - kérdeztem.
- Istenbizony! - felelte Gyuri. - Apámat is megkérdezheted.
- No hát erre én menten leültem, leültem és elvágódtam, és keservesen sírni kezdtem. Alig hallottam a Karcsi hangját:
- Mi az, meg vagy hülyülve?
- De nem szóltam én erre egy szót sem. Senki se értette ezt a helyzetet, és éppen ezért fürdeni mentek. A Domanizsa Gyuri is. Csak Karcsi maradt mellettem. Akkor azt mondtam neki:
- Hát, ha istent ismersz, gyere velem.
- Karcsi nem szólt, hogy ismeri az Istent, de öltözködni kezdett. És anélkül, hogy szóltam volna neki, futni kezdtem. Ő meg kérdés nélkül futott mellettem. Csak akkor kérdezte, mikor a Malom utcából nem a Széchenyi utcába fordultunk, hanem a vámhíd felé a gyárváros irányába.
- Ne kérdezz, csak gyere, ha istent ismersz - ismételtém én. Egy lépésnyire ott futott mögöttem. Én meg a vendéglő felé rohantam, ahol a szakszervezetnek két szobája volt hátul az udvarban, ide jártam én Tóth Józsefhez a bélyegekért, meg a tagsági pénzzel. Egyenesen a Tóth szobájába, kopogtatás nélkül dőndültem be
- Mi az, talán a török kerget tégedet? - szólt rám Tóth elvtárs, de én nem törődtem most evvel.
- Ő, a Karcsi - dadogtam - elmondja a tüzesetet.
- Karcsi aztán ijedve, vagy nem is ijedve elmondta a Gyuritól hallott történetet. Amikor vége lett, akkor Tóth elvtárs már föl s alá járkált a szobában, végre szólt:
- No, gyerünk a Donáth-hoz, az ügyvédhez.
- Nem messze lakott a Donáth, a Világos tér szélén, ahol apa revírje végződött. Donáth is meghallgatta a történeteket. És azt föl is jegyezte. Csak rettenetes furcsán kezdte: „Alulírottak saját akaratunkból megjelentünk, és elmondtuk a következőket.” Aztán leírta a Kádek Jani meg az egeres történetét. És az írást alá is kellett írni. Tóth elvtárs is aláírta. A Donáth a neve elé odaírta, hogy „előttem, mint tanú előtt”. Aztán azt mondta a Donáth:
- No, most már szépen elmehettek.

- Hát most mi lesz ebből? - kérdezte a Karcsi.

- Nem tudom! De azt tudod, hogy a Tyukost vádolják a gyújtogatás miatt!

- Aha, akkor értem! - szólt Karcsi, de a Szabadság tér sarkán kezet se adtunk egymásnak, úgy váltunk el.

Otthon csak mamának mondhattam el az esetet. Ellenben, amikor apa jött, már a gangról hallottuk, hogy nem jön egyedül. A konyhába maga előtt a Tóth elvtársat tessékelt. Simonatott a szemeivel, és úgy omlott le a székre, mintha nagy csatából érkezett volna meg. Sokára szólt:

- Hát a Domanizsából is kivettük az esetet.

- És most mi lesz? - kérdezte mama.

- Hát beterjeszti a Donáth a vallomásokat, és követeli a Tyukos azonnali szabadonbocsátását.

Mama pedig vette a nagykendőjét, és elment a Tyukos nénihez.

11

No hát, lett kavarodás erre!

Olyan kavarodás támadott, mint amilyen a földinduláskor lehetséges. Alig lehetett számon tartani az eseményeket.

Elsősorban is mama még az este magával hozta a Tyukos nénit, mert nem tudott volna az egyedül maradni. Éjjelre Mariskát maga mellé vette, és a Tyukos nénit a Mariska ágyába fektette. De senki sem aludt akkor éjjel. Amikor az oltás ideje eljött, apa nem engedett oltani menni, majd ő megy. A Tyukos néni meg elsírta magát, hogy a szegény uram is most menne, ha szabadon volna, ha nem sínylődne a tömlőben.

Reggelre meg a gyár olyan lett, mint a kifordított méhkas. Megtelt a lámpagyújtogatók örömeivel. Én meg stafétának állottam be Tóth elvtárs meg Donáth ügyvéd között. Délre azonban lelohadt a kedvünk. Az ügyészségen közölték, hogy az újabb bizonyítékok ellenében sem bocsátják szabadon Tyukos lampisztert, amíg az esetet meg nem vizsgálják. Délután már nálunk volt Tóth elvtárs az újabb hírekkel. Az ügyészség hajthatatlan maradt.

Ez a hajthatatlanság azonban csak olaj volt a lobogó tüzekre.

A gyújtásig menő várakozásokban minden lámpagyújtóból vad harcos lett a fűtőházban. Még a Mezei bácsi is tüzeskedett:

- Hát mink már csak rongy vagyunk? Csak rongy a szegényember?!

- Hát már mindenkinek csak a lábkapcsája vagyunk? Még annak a hordóhasú Kádeknek is? - fakadozott apa.

- Igen, amikor egyszer kapásnak jelentkeztem nála, a kutyáit uszította rám az udvaron! - tette hozzá a magáét Ág bácsi.

- Engem meg a Bencze maratott ki! - zúgta Kovács bácsi.

- Egyik se jobb, se ezek, se azok! - foglalta egybe a Pataki Józsi bácsi a lámpagyújtók ellenségeit.

- És mért nem engedik ki a Tyukost? Mit vétett az az ember? - Ezt mindnyájan kérdezték, egymás után vagy egyszerre. A Vaksúgár, vagyis a gázmester meg csak lapított az ablak mögött, nem mert a fűtőházi tanyázásba bemenni.

- Hát, hogy az Isten szakajtsa rájuk az eget, akkor menjenek ők, vigyék ők a gyújtóbotot! - és apa a magáét a földhöz vágta. Földhöz csapta, és kiment, hazament. S az igazság tudatának a lázában minden lámpagyújtófáklya odakerült az apáé mellé, és az emberek kemény léptekkel mentek ki a gyárból. Lábaikat az igazság érzése keményítette, s nem számította akkor senki, hogy mi lesz a szombati keresettel. Mama se számította, mert csak bólogatott, amikor Tóth Józsi bácsi a konyhában azt mondta:

- Jól van, helyes. Helyesen tették, meg kell mutatni. Nem találnak most ők olyan egykönnyen embert.

S a konyhaablakból kisvártatva láttuk a Vaksúgárt, amint a város felé szaladt.

- Ehe, megy embereket keresni - állapította meg apa.

Akkor Tóth Józsi bácsi elszaladt. Csak annyit mondott:

- Mindjárt visszajövök.

És mire a Vaksúgár már jóval a gyújtás idején túl megérkezett három piaci lógóssal meg csomagcipelővel, Tóth József elvtárs is bezörgetett az ablakon. Apa meg én kimentünk hozzá. Azt mondta, gyérünk. És beállottunk a szegényház mögé, ahol négy ember már várt bennünket. Tóth Józsi bácsi akkor azt kérdezte apától: - Imre bácsi, mondja meg, hol kezdődnek a revírek.

Amikor apa elmondta, akkor Tóth Józsi bácsi a többieket beosztotta a revírekbe. Amikor evvel meglett, azt mondta:

- Akkor most menjetek!

Azok elmentek, mi meg vártunk a bokrok közötti setétben. Tóth elvtárs meg apa cigarettára gyújtottak és nem beszélgettek. Olyan volt ez az izgalom, hogy a fogaim nekem egymáshoz verődtek, csak azon csodálkoztam, hogy egyikük se vette észre. Láttuk aztán egyszerre, hogy a Váralja utcából, vagyis a mi revírünkéből futva rohan vissza a fáklyás ember, hullajtja az égő petróleumcseppeket a fáklyából, és egyenesen a gyárnak, a sötétség csakhamar benyelte. És kisvártatva jön is vissza a négy közül az egyik ember. Jön és mondja halkan:

- No, ez kész. Ennek is elmegy többet a kedve, hogy valakinek a szájából csak úgy kivegye a kenyeret. - Ó, akkor már mindent megértettem. Annál is inkább, mert csakhamar a többi három is megérkezett. Azok is ilyesmit mondhattak, és a fűbe heveredtek, cigarettára gyújtottak, de fekve, hogy ne lássa senki a gyufa villanásait, meg a cigaretta szívását.

- No, az első ütközet meg van nyerve! - mondta Tóth elvtárs. - De várjunk még egy kicsit, mi lesz?

Akkor pedig az történt, hogy égő fáklyával csak kifordult a gyár kapuján Pataki Józsi bácsi meg a Lábad Imre bácsi.

- Hát ezek? - esett le apa álla.

- No, hát ezekkel mit csináljunk? - kérdezte Tóth elvtárs is határozatlanul, - Csak nem török meg ők a sztrájkot? Hiszen ők is szervezettek!

Akkor apa azt mondta:

- Eriggy a kápolnához, és mondd meg Józsi bácsinak, gyöjjön ide, beszélni akarok vele. - Én lesbe álltam a kápolna mellett, s mielőtt Józsi bácsi felgyújtotta volna a lámpát, hozzája léptem az üzenettel. Azonban nem jött, hanem ezt üzent:

- Mondd meg apádnak, hogy jó három óráig eltart, amíg körüljárjuk a várost. Most köllött volna pakolni. Mire megjövünk, a kemencék mind besülnek, és éjjélre gáz se lesz.

Megvittem az üzenetet.

- No, hát tud harcolni az öreg - mondták ott mindnyájan, a többiek is, akik már mind várták az üzenetet a setétben.

- Akkor egyelőre megyünk! - mondta Tóth elvtárs. És nekünk is szólt:

- Imre bácsi, nyugodtan elmehetnek.

Elmentünk, de nem nyugodtan. Illetve nem izgultunk, hanem hát ébren tartottak az események. A gyárban a Vaksúgár tartotta a frontot, vagyis járt-kelt a fűtőház előtt, hogy minden pillanatban az óráját nézegette. A városból rendőrök szaladtak a gyárba, hogy a gyújtogatással mi lesz. Aztán a Vaksúgár valamiféle megnyugtatóra elmentek. A Vaksúgár meg egyre idegesebben futkosott, és figyelt a város felé. Józsi bácsi meg Imre bácsi csak nem akartak megérkezni. Végre tizenegy óra felé megérkeztek.

- A teremtsit, már a kemencék is besültek! - fogadta őket Vaksúgár.

- Megmondtam én magának, hogy ez lesz a vége! - felelt neki Józsi bácsi, és az Imre bácsi is erősítette ezt. És egy óra múlva már setétben volt a gyár, és az utcai lámpák is kialudtak. Kilestünk az ablakon. Láttuk, hogy távolabb már egyetlen lámpa se égett. Nem volt gáz, vagy ha volt is, gyenge volt a nyomás, a lámpák rendre ellobbantak. Utoljára a gyárhoz közelebb eső lámpák lobbantak ki, éjjélre vaksötét lett. Még a fűtőházban is kialudt a lámpa. A Vaksúgár szaladt kisvártatva egy petróleumlámpával, hogy némi világosság legyen.

Fent voltunk, nem aludtunk, csak eldőlve hallgattuk a setétet, vártuk az eseményeket. De nemcsak a fülünkkel hallgattunk most kifelé, a szívünkkel is. Hát egy óra felé csak zörgetik az ablakot. A Vaksúgár zörgette:

- Az istenért, Imre bácsi, menjen a gyerekekkel, húzzák le a lámpák csapjait. Ha gáz lesz, kimegy a levegőbe!

- Majd ha kiengedik a lampisztert! - válaszolta apa.

- Az istenért, nem indulhatok a fűtéssel, mert a gáz a levegőbe megy!

- Eresszék ki a lampisztert!

- Ne hagyjanak cserben!

- Eresszék ki a lampisztert!

Erre aztán elment. Én azt csudáltam, hogy Tyukosné, a lampiszter felesége a Mariska ágyában már nem sírt. Megkeményedve hallgatta az eseményeket.

A gyár kerítésén pedig egyre többen zörgettek. Jöttek a kávéházak, vendéglősök okát tudakolni a setétségnek. És fenyegetőztek, hogy a gyárat kártérítésért beperlik. Kisvártatva az igazgató is ingre-gatyára kapott felöltőben futkosott a lakása és a fűtőház között, mint a kísértet.

A gázmester aztán a hajnali váltást küldte az utcai lámpák csapjait elzárni, vagyis a Fújaszt meg a Sanyót. Kölletlenül mentek ők, vagyis megalázottan, hogy ilyen munkára zavarják őket. De a kemencékből még reggelre se vágták ki a salakká sült kokszot, sőt evvel még délre se lettek készen.

Reggelre már olyan csődület gyülemlt a gázgyár előtt, mint múltkor a tűzvészkor a Kisfésoron. Jöttek cselédek, akiket asszonyaik kiküldtek érdeklődni, miért nem volt gáz az éjjel? És mikor lesz? Jöttek kacsalábon tottyanó polgárasszonyok, akik után cselédek kosarakat cipeltek. Itt voltak az éjjeli helyek tulajdonosai, és mind és mind gázt és világítást követeltek. Az üzleteket megrohanták petróleumért vagy gyertyákért, de az üzletek nem tartottak nagyobb készleteket. Mert ki számított erre? Rohant a város főmérnöke is, a Gombos, akit az iroda hirtelen elnyelt. Utána többen is betódultak az irodába, azt hitték, hogy a Gombos is aziránt érdeklődik, mint a tömeg.

Az irodában le se tették a telefont, máris berregett. Berregett a vasút, a katonaság, az érdeklődők százai, ha nem ezrei. Az igazgató eleinte még csitította a tömeget. De nem lehetett azt lecsillapítani!

- Bepereljük a gyárat kártérítésért!
- A káromat fizessék meg!
- Éjjél előtt elment minden vendégem!

Az igazgató hol a fűtőházba menekült, hol az irodába futott, onnan meg a berregő telefonok elől a lakásában rejtőzött el. A fűtőházban a gázmestert megfenyegette, hangja keresztülhatott a tömegen:

- Maga, maga tehetetlen, vén számár, az állásomra tör! Mit szól ehhez a központ, maga vénség, maga... maga... - és elfúlt a hangja.

Ekkor már a Vaksúgár is ingre vetközve segített kivágni a salakot a kemencékből, fűlig kormos volt, látván szinte sírhatnékja meg nevetnékje támadt az embernek egyszerre. A gyár pedig olyan volt, mint a természetrajz könyvben lenyomtatott nagy állat, a bálna, amely tehetetlenül fekszik a parton, nincsen ereje, sirályok kóvályognak felette. Bizony a gyár meg volt dögölve. A gépek álltak. Nem hallatszott a szívó motorok ütemes menete, a két gáztartály pedig teljesen lelappant, nem volt abban gáz egy csepp se. Ahonnan, amikor teli volt, a tetejéről körben látni lehetett a határt, most még a kerítésen túl se vitt volna a tekintet. Füst se reszketett a kéményből az égnek, peremére a verebek is felmerészkedtek. S a döglött állat előtt az átkozódó tömeg.

Az egyik hivatalnok pedig kihozta az irodából, hogy a diri már háromszáz telefont is lebonyolított. És telefonált az ügyészségre is, engedjék ki azt a léhűtőt, így mondta, ha nem ő okozta az egészet. Ez pedig Tyukos bácsira vonatkozott.

A lámpagyújtók el-elnéztek hozzánk:

- No, kint van a lampiszter?
- Hát nincs még!

- Hát mink várhatunk! - mondotta még Mezei János bácsi is. Általában szinte örültek a nagy zűrzavarnak és a kavarodásnak. A nagy kavarodás egyszerre csak visszájára fordította, hogy a lámpagyújtó az semmi ember. Vagyunk valakik, vagyunk valamik. Ó, mennyit jelent ez az érzélem. Persze, egy kicsit eltúlozták érzéseiket. Mert az, ami történt, Tóth Józsi bácsi fürge-ségéből hirtelen úgy meg lett szervezve, hogy abban semmi hiba se volt, minden úgy ment, mint az óraszerkezet.

Amikor a Vaksúgár a Mezei bácsit meglátta házuk és a gyár között a bámész tömegben, odaszólt neki:

- János bácsi, maga csak bejön estére?!

- Tudja, majd csak a lampiszterrel! - felelte a János bácsi.

Aztán lejött a városi hintó, amin a városi urak szaladgáltak a városban, és elment az igazgatóval meg Gombos főmérnökkel. Délután négyre meg megjött Tóth Józsi bácsi Tyukos bácsival, vagyis a lampiszterrel. Hej, sápadt volt a lampiszter, de meg volt beretválkozva. Később tudtam meg, Tóth Józsi bácsi adott neki pénzt beretválkozásra, mielőtt haza hozta.

Én még nem láttam nagyobb érzelmi kitöréseket. A mi életünk kemény családi élet volt, nem illett a lágyság mihozzánk, apa és mama egymás iránt sohasem gyengédeskedtek. Most láttam én először, amit még soha, amint Tyukos bácsi meg a felesége összeborultak, összeborultak és sírtak, egymást ölelték és valószínűtlenül soká nem engedték el.

- Már azt hittem, hogy sohase látlak, János! - mondta neki a felesége.

- Én is azt hittem, hogy mire kiengednek... - és sírtak keservesen. Elfordultam, és fátyolosan láttam, hogy túl, a Mancza-udvaron a palánkról akkor kapták el a fejüket. A Manczáné vagy valamelyik lánya lehetett.

Mama melegített a Tyukos bácsinak valamiféle főzeléket, vagy levest. Vagy tizenöt napig tartották bent. S úgy evett, mintha régen nem evett volna. A kanálba csurgott a könnye. Amíg evett, senki se beszélgetett. Amikor készen lett, Mezei János bácsi szólt:

- Menj most már haza, nyugodjál meg. Majd elpártoljuk Imrével a revíredet.

- El, el - mondta apa.

Aztán felszedelőzködtek és mentek. Két apró, összeomlott ember. Egymás kezét fogták öregesen. Amikor a vásártér végére értek, megállottak, visszanéztek. Mintha a pokol tornácára néztek volna, a gyár felé meg a Kisfésor felé, ahol annyira megkeserítették az életüket.

13

Vártuk és lestük még ezután az eseményeket. Azonban a Tárogató nem írt több cikket a tűzvészrel kapcsolatban. Tóth elvtáron keresztül tudtuk meg, hogy az ügyészség nem vett fel vádat a tűzokozásról. Azt a határozatot hozta, hogy akinek van valami követelése, az polgári úton érvényesítse. Tóth elvtárs magyarázta nekem, hogy ez annyit jelent, menjen a bírósághoz és pereljen. Akik tudták a tűzokozást, azok azt mondogatták, hogy javítóba kellene küldeni a Kádek-gyereket meg az egerest, a Jenőt. Mert egyszer csak fölgyújtják az egész várost, ha most csak egy félsor ház égett is le. De ebből se lett semmi. Csak annyi, hogy eltűnt a körünk-ből a Kádek Jani meg az egeres.

Ellenben attól fogva, hogy a Tyukos lampisztert kiszabadították a lámpagyújtogatók, meg ha nem voltak szolgálatban, a Pataki Józsi bácsi meg a Lábadi Imre bácsi is, minden vasárnap délelőtt elmentek Tóth elvtárshoz a szakszervezetbe. Egyszer-másszor apával én is elmentem. Egyszer, talán a legelső vasárnap, a dologról beszélgetve, azt mondja Tóth József az apáék-nak:

- No látják, mire képes hét ember. Hét férfi, ha összefog!

Erre nem szólt senki, csak bólogattak. Akkor még azt mondta, mintha jobban meg akarta volna magyarázni:

- No, hát maguk heten.

Erre se szólt senki. Ekkor én szólásra merészkedtem, és azt mondtam:

- Meg az a négy, akik Tóth bácsival... - befejezni nem tudtam, mert csak rám szólt Tóth bácsi:

- Hallgass! Ahhoz neked semmi közöd!

Nem mondom, meghökkentett ez a letorkolás, mert nem vártam én ezt. De aztán láttam én ennek az embernek a szemiben, hogy igenis, van közöm hozzá nekem is. Mert csak megszólalt:

- Legföllebb magadat számíthatod oda egy félnek. Tehát hét és fél ember, nem? - és mindenki nevetett ezen.

No jó, csak nevessetek, csak mondjatok engem egy félnek, majd én...! De akkor ezt még gondolatban sem tudtam befejezni. Folyvást éreztem azonban, hogy nekem a felet egészzé kell kipótolni. Kipótolni és bebizonyítani.